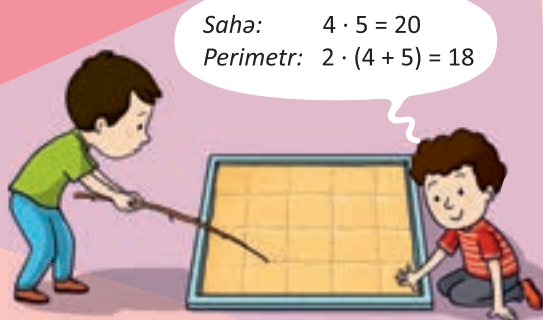
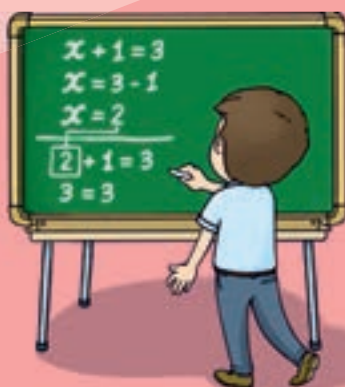

RIYAZIYYAT

DƏRSLİK

3

1-ci hissə

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT HİMNİ

Musiqisi *Üzeyir Hacıbəylinin,*
sözləri *Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV

AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

ZAUR İSAYEV, MƏNSUR MƏHƏRRƏMOV, GÜNAY HÜSEYNZADƏ,
İLƏHƏ RÜSTƏMOVA, XƏDİCƏ QASIMOVA

RİYAZİYYAT

Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
riyaziyyat fənni üzrə dərslik
(1-ci hissə)

©Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az
saytında əlçatandır. Bu nəşrin məzmunundan istifadə edərkən
sözügedən lisenziyanın şərtlərini qəbul etmiş olursunuz:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

Nəşrdən kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtləri ilə yayılmalıdır.

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
trm@arti.edu.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

1

Ədədlər (1000-ə qədər)

Yada salın	8
1. Üçrəqəmli ədədlər	10
2. Ədədin yazılış formaları	12
Məsələ və misallar	14
3. Ədədlərin müqayisəsi və sıralama	15
4. Yuvarlaqlaşdırma	18
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	20

2

Toplama (1000-ə qədər)

Yada salın	22
5. Üçrəqəmli ədədlərin toplanması	24
6. Üçrəqəmli ədədlərin toplanması (yeni onluğun yaranması)	26
7. Üçrəqəmli ədədlərin toplanması (yeni yüzlüyün yaranması)	28
Məsələ və misallar	30
8. Üçrəqəmli ədədlərin toplanması (yeni onluq və yüzlüyün yaranması)	31
9. Üç və daha çox ədədin toplanması	34
10. Toplamanın digər üsulları	36
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	38

3

Çıxma (1000-ə qədər)

Yada salın	40
11. Üçrəqəmli ədədlərin çıxılması	42
12. Üçrəqəmli ədədlərin çıxılması (onluğun ayrılması)	44
13. Üçrəqəmli ədədlərin çıxılması (yüzlüyün ayrılması)	46
Məsələlər	48

14. Üçrəqəmli ədədlərin çıxılması (onluq və yüzlüyün ayrılması)	50
15. Çıxmanın digər üsulları	53
16. Təqribi toplama və çıxma	55
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	57

4

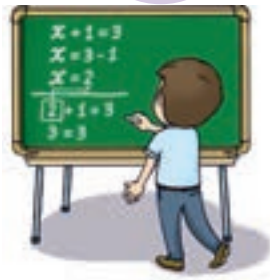
Vurma və bölmə

Yada salın	60
17. 6-ya və 7-yə vurma	62
18. 8, 9 və 10-a vurma	64
Məsələ və misallar	66
19. 2, 3, 4 və 5-ə bölmə	67
20. 6-ya və 7-yə bölmə	69
21. 8, 9 və 10-a bölmə	71
22. Məchulun tapılması	73
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	75

5

Riyazi ifadələr. Tənlik

23. Əməllər ardıcılığı	76
24. Dəyişəni olan ifadələr	78
25. Tənlik	80
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	83

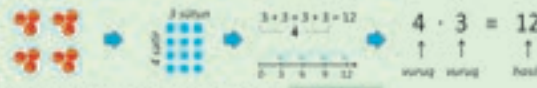
1-ci yarımil üzrə ümumiləşdirici tapşırıqlar	84
Sözlük	86
Məsələ həllinə nümunə	88

Kitabınızla tanış olun

YADA SALIN

- Bir neçə qrupun hər birində eyni sayda əyən olarsa, əyələrin ümumi sayını vurma ilə tapmaq olar.

- Vuruqların yerini dəyişdikdə hasil dəyişmir. $4 \cdot 3 = 3 \cdot 4$

YADA SALIN

Bölmədə öyrədilməsi nəzərdə tutulan materiallarla əlaqəli ikinci sinifdə öyrənilmiş bilik və bacarıqların təkrarı

Araşdırma-müzakirə

Uşaqlar meşədən 42 odun yığdılar. Onlardan biri şalaya odunları altı-altı, digəri isə yeddi-yeddi yığmağı təklif etdi.

- Hansı halda şalaların sayı daha az olar?
- Bölmə əməlinəndən istifadə etmədən bunu necə müəyyən etmək olar?

Açar sözlər

- 6-ya bölmə
- 7-ya bölmə

ARAŞDIRMA-MÜZAKİRƏ

Siniflə araşdırma və müzakirə üçün şəkilli məsələ

AÇAR SÖZLƏR

Mövzu ilə bağlı yeni sözlər

Öyrənmə

Ədədi 6-ya böldükdə qismətdə eyni ədəd alınır ki, 6-nı bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

$18 : 6 = ?$

6-nı hansı ədədə vurduqda 18 alınar?

$6 \cdot \square = 18$

6-nı 3-ə vurduqda 18 alınar.

$6 \cdot 3 = 18$

$18 : 6 = 3$

ÖYRƏNMƏ

Yeni mövzunun izahı

Bələdçi

Vurma və bölmənin əlaqəsindən istifadə etməklə qisməti tapın.

$24 : 6 = ?$

$6 \cdot 4 = 24 \rightarrow 24 : 6 = 4$

$6 : 6$ $30 : 6$ $42 : 6$

$54 : 6$ $36 : 6$ $60 : 6$

BƏLƏDÇİ

Nümunə əsasında yerinə yetirilən tapşırıqlar

Müstəqil iş

1. "?" işarəsinin yerinə uyğun ədədi yazın.

$\begin{array}{|c|c|} \hline 12 \\ \hline 6 \cdot ? \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{|c|c|} \hline 48 \\ \hline ? \cdot 6 \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{|c|c|} \hline 0 \\ \hline 6 \cdot ? \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{|c|c|} \hline 30 \\ \hline ? \cdot 5 \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{|c|c|} \hline 18 \\ \hline ? \cdot 3 \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{|c|c|} \hline 6 \\ \hline ? \cdot 1 \\ \hline \end{array}$

2. Təsvirə əsasən bölmə əməlini yazın və qisməti tapın.

a) $\begin{array}{ccccccc} -6 & -6 & -6 & -6 & -6 & -6 & -6 \\ 0 & 6 & 12 & 18 & 24 & 30 & \end{array}$

b) $\begin{array}{ccccccc} -6 & -6 & -6 & -6 & -6 & -6 & -6 \\ 0 & 6 & 12 & 18 & 24 & 30 & 36 & 42 \end{array}$

MÜSTƏQİL İŞ

Müstəqil işləmək üçün tapşırıqlar

Məsələ həlli

4. Aynur və Lala hər biri 24 səhifəlik kitab aldılar. Lala hər gün 3 səhifə, Aynur isə 4 səhifə oxudu. Kim kitabı daha tez oxuyub qurtardı?

MƏSƏLƏ HƏLLİ

Yeni biliklərin tətbiqi

• Ədədi 7-ya böldükdə qismətdə eyni ədəd alınır ki, 7-ni bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

$28 : 7 = ?$

7-ni hansı ədədə vurduqda 28 alınar?

$7 \cdot \square = 28$

7-ni 4-ə vurduqda 28 alınar.

$7 \cdot 4 = 28$

$28 : 7 = 4$

YADDAŞ

Mövzu ilə bağlı əlavə bilik və qaydalar

Fikirləş!

Ədəd oxunda 245 + 127 cəmini necə təsvir etmək olar?

FİKİRLƏŞ!

Yeni materialla bağlı ümumi müzakirə üçün sual və ya tapşırıq

MƏSƏLƏLƏRİ HƏLL EDİN

Bilikləri möhkəmləndirən məsələlər

MƏSƏLƏLƏRİ HƏLL EDİN

MƏSƏLƏLƏRİ HƏLL EDİN

MƏSƏLƏNİ ANLA
PLAN QUR
HƏLL ET
Yoxla

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

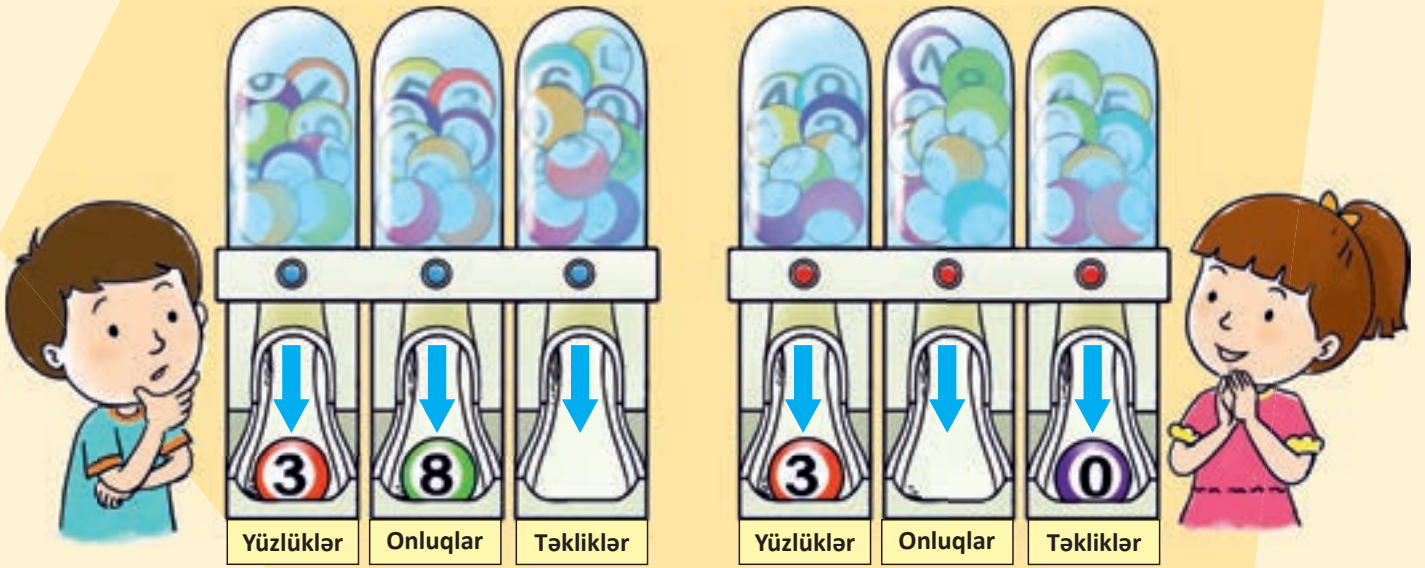
Bölmə üzrə bilikləri yoxlamaq üçün tapşırıqlar

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

ƏDƏDLƏR (1000-ə qədər)

- Hər qabda üzərində 0-dan 9-a qədər rəqəmlərdən biri yazılmış on kürəcik var. Oyunçular düyməni basdıqda hər qabdan yalnız bir kürəcik düşür. Düymələri istənilən ardıcılıqla basmaq olar.

Alınan üçrəqəmli ədəd kimdə böyükdürsə, o qalib gəlir.

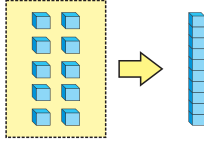

Hazırımı?

- Samir sonuncu düyməni basdıqda onda hansı ədədlər alına bilər?
- Sonuncu kürəcik çıxandan sonra Lalədə hansı ədədlər alına bilər?
- Lalədə hansı kürəcik çıxsa, o, Samirə mütləq qalib gələcək?
- Hansı kürəciklər çıxsa, heç-heçə olar?

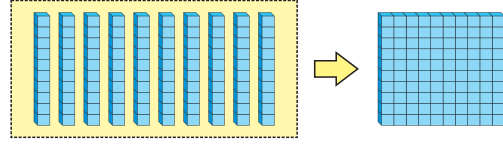
YADA SALIN

- 10 təklik 1 onluq təşkil edir.

10 təklik = 1 onluq

- 10 onluq 1 yüzlik təşkil edir.

10 onluq = 1 yüzlik

2 – iki

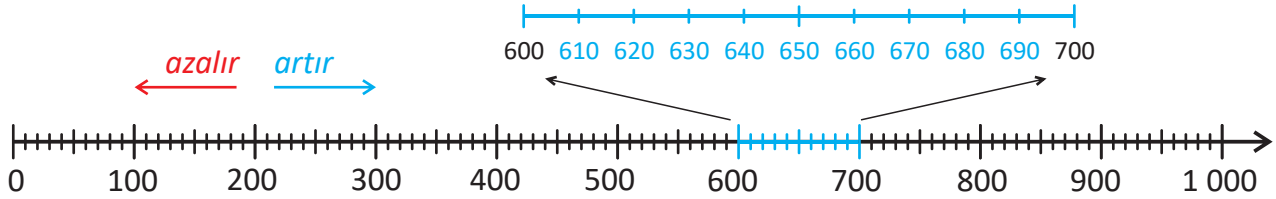
12 – on iki

412 – dörd yüz on iki

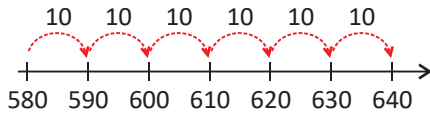
- 500-dən böyük üçrəqəmli ədədlər də eyni qayda ilə yazılır və oxunur.

612 – altı yüz on iki

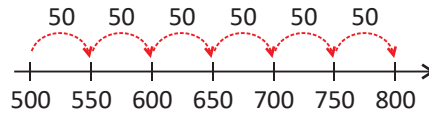
- Ədəd oxunda ədədlər soldan sağa artan sıra ilə düzülür.

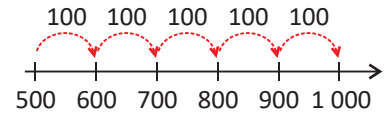
- On-on sayma

- Əlli-əlli sayma

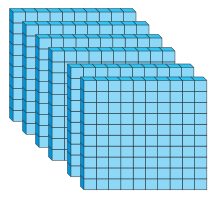

- Yüz-yüz sayma

- Üçrəqəmli ədədlərdə sağdan birinci rəqəm təkliklərin, ikinci rəqəm onluqların, üçüncü rəqəm isə yüzliklərin sayını göstərir.

623 ədədində 6 yüzlik, 2 onluq, 3 təklik var.

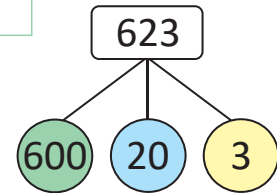

6 yüzlik

2 onluq

3 təklik

Yüzliklər	Onluqlar	Təkliklər
6	2	3

6 yüzlik 2 onluq 3 təklik

- İkirəqəmli ədədləri sıralamaq üçün onları müqayisə etmək lazımdır. Bu zaman əvvəl onluqlar, sonra isə təkliklər müqayisə olunur. Onluğu kiçik olan ədəd daha kiçikdir. Onluqlarının sayı eynidirsə, təkliklərinin sayı kiçik olan ədəd kiçikdir.

22, 27, 67, 92

Artan sıra

92, 67, 27, 22

Azalan sıra

TƏKRAR ÜÇÜN TAPŞIRIQLAR

1. Qanunauyğunluğu müəyyən edin və boş yerlərə uyğun ədədləri tapın.

a) 495, 496, 497, _____, _____, _____, _____, _____

b) 450, 460, 470, _____, _____, _____, _____, _____

c) 500, 550, 600, _____, _____, _____, _____, _____

d) 200, 300, 400, _____, _____, _____, _____, _____

2. Ədədləri sıralayın. Ən kiçik və ən böyük ədədləri müəyyənləşdirin.

a) Artan sıra ilə

15 36
95 22

48 95
45 61

b) Azalan sıra ilə

75 52
21 35

84 42
62 41

3. Ədəd oxu üzərində hərflərə uyğun ədədləri tapın.

4. Boş xanalarə uyğun ədədləri müəyyən edin.

a) $325 = \square \text{ yüz.} + \square \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$ b) $500 = \square \text{ yüz.}$ c) $100 = \square \text{ təkl.}$ d) $100 = \square \text{ onl.}$

5. Yüzlük, onluq və təkliliklərinə ayrılmış ədədləri rəqəm və sözlərlə yazın.

a) 2 yüz. 4 onl. 3 təkl.

b) 4 yüz. 1 onl. 5 təkl.

c) 3 yüz. 2 təkl.

6. Misalların cavabını əvvəl təkliliklərlə, sonra isə onluq və təkliliklərlə ifadə edin.

Nümunə: $27 \text{ təkl.} + 8 \text{ təkl.} = 35 \text{ təkl.} = 3 \text{ onl.} 5 \text{ təkl.}$

$13 \text{ təkl.} + 4 \text{ təkl.}$

$17 \text{ təkl.} + 12 \text{ təkl.}$

$33 \text{ təkl.} + 27 \text{ təkl.}$

$46 \text{ təkl.} + 9 \text{ təkl.}$

$47 \text{ təkl.} + 15 \text{ təkl.}$

$85 \text{ təkl.} + 7 \text{ təkl.}$

$26 \text{ təkl.} + 46 \text{ təkl.}$

$39 \text{ təkl.} + 28 \text{ təkl.}$

7. Lalənin velosipedinin kilidinin şifri üçrəqəmli ədəddir.

Bu ədədin rəqəmlərinin cəmi 2-yə bərabərdir.

Yüzlüklərin sayı onluqlardan 1 vahid çoxdur.

Kilidin şifri hansı ədəddir?

8. Anar fikrində bir üçrəqəmli ədəd tutdu. Bu ədəddə 4 yüzlük var. Onluqların sayı yüzlüklərin sayından 2 dəfə çoxdur. Təkliliklərin sayı isə onluqların sayından 8 vahid azdır. Anar fikrində hansı ədədi tutmuşdu?

1 Üçrəqəmli ədədlər

Araşdırma-müzakirə

Səbinənin atası qiyməti 579 manat olan televizor aldı.

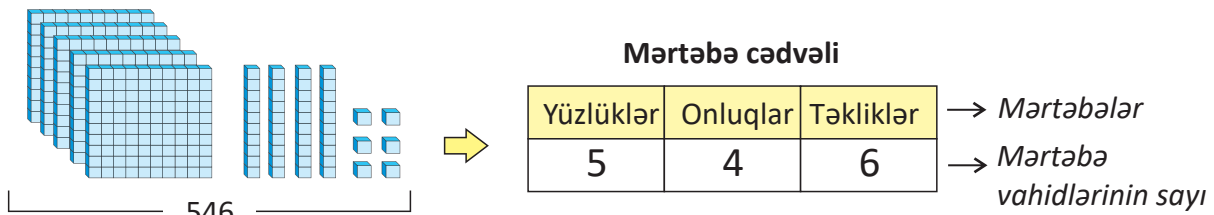
- O, televizorun qiymətini neçə 100, neçə 10 və neçə 1 manatlıqlarla ödəyə bilər? Bir neçə variant söyləyin.

Açar sözlər

- üçrəqəmli ədəd
- mərtəbə
- mərtəbə cədvəli
- mərtəbə vahidi
- mərtəbə qiyməti

Öyrənmə

Ədədlərin yazılışında rəqəmlərin yeri mərtəbələri bildirir. Belə ki, üçrəqəmli ədədlərdə sağdan birinci rəqəm təklilər, ikinci rəqəm onluqlar, üçüncü rəqəm yüzliklər mərtəbəsində yerləşir. Həmin rəqəmlər uyğun mərtəbədə neçə vahid olduğunu, yəni mərtəbə vahidlərinin sayını göstərir. Yüzliklər mərtəbəsinin vahidi 100, onluqlar mərtəbəsinin vahidi 10, təklilər mərtəbəsinin vahidi isə 1-dir.

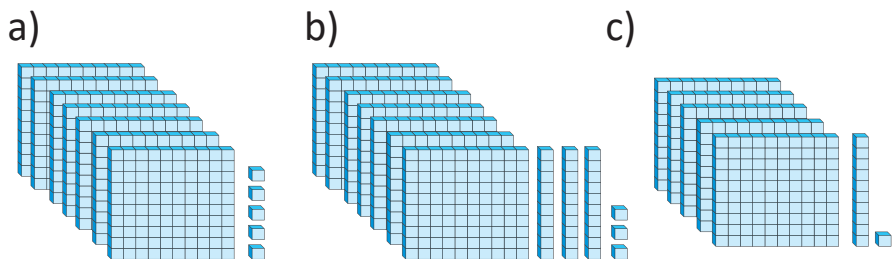

Bələdçi

• NÜMUNƏ •

Kubların sayını müəyyən edin. Mərtəbə vahidlərinin sayını mərtəbə cədvəlində yazın.

Müstəqil iş

1. Verilmiş ədədlərdən uyğun olanları seçin.

246 418 463 526 853 64 973 113 426 264 3 313 400 760

- a) Yüzlüklər mərtəbəsində 4 rəqəmi yerləşir.
- b) Onluqlar mərtəbəsində 6 rəqəmi yerləşir.
- c) Təklilər mərtəbəsində 3 rəqəmi yerləşir.

2. Verilmiş ədədlərdə 7 rəqəmi hansı mərtəbədə yerləşir?

274 107 7 573 79 957 785 70 700 760 799 372 878 17

- Ədədlərin yazılışında hər bir rəqəm yazıldığı mərtəbəyə uyğun olaraq mərtəbə qiyməti alır. 546 ədədində 5 rəqəminin mərtəbə qiyməti 500, 4 rəqəminin mərtəbə qiyməti 40, 6 rəqəminin mərtəbə qiyməti isə 6-dır.

Mərtəbə cədvəli		
Yüzlüklər	Onluqlar	Təklilər
5	4	6
↓	↓	↓
500	40	6
Mərtəbə qiymətləri		

3. Qırmızı rənglə qeyd olunan rəqəmlərin mərtəbə qiymətlərini tapın.

842 745 507 690 826 394 914 428 783 561 777 262

Məsələ həlli

4. Üçrəqəmli ədədin yüzlüklər mərtəbəsindəki rəqəmi 8-dir. Onluqlar mərtəbəsindəki vahidlərin sayı 2, təklilər mərtəbəsindəki vahidlərin sayı bundan 3 dəfə çoxdur. Bu hansı ədəddir?

5. Aynurgilin yaşadığı mənzilin nömrəsi üçrəqəmli ədəddir. Bu ədədin rəqəmləri cəmi 6-dır. Yüzlüklər mərtəbəsindəki rəqəmin mərtəbə qiyməti 300, onluqlar mərtəbəsindəki rəqəmin mərtəbə qiyməti isə 20-dir. Aynurgilin yaşadığı mənzilin nömrəsi neçədir?

6. Lalə və Anarın hərəsinin neçə stikeri var?

Mənim 530 stikerim var.

Samir

Mənim stikerlərim Samirin stikerlərindən 100 ədəd çoxdur.

Lalə

Mənim stikerlərim Lalənin stikerlərindən 10 ədəd azdır.

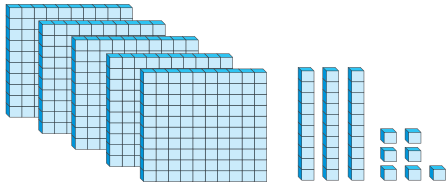
Anar

2 Ədədin yazılış formaları

Araşdırma-müzakirə

Yüzlüklər	Onluqlar	Təklilər

Açar sözlər

- açıq şəkildə yazılış
- sözlərlə yazılış
- rəqəmlərlə yazılış

- Neçə yüzlik, onluq və təklik kub təsvir olunub?
- Mərtəbə cədvəlinin boş xanalarında hansı rəqəmlər yazılmalıdır?
- Kubların sayına uyğun ədədi hansı formalarda yazmaq olar?

Öyrənmə

Eyni ədədi müxtəlif formalarda yazmaq olar. Məsələn, şəkildə təsvir olunan şarların ümumi sayına uyğun ədədi sözlərlə, rəqəmlərlə, yaxud açıq şəkildə (mərtəbə qiymətlərinin cəmi şəklində) yazmaq olar.

Sözlərlə	Rəqəmlərlə	Açıq şəkildə
Altı yüz iyirmi dörd	624	$600 + 20 + 4$

Bələdçi

Verilmiş ədədi digər iki şəkildə də təsvir edin.

• NÜMUNƏ •		
Üç yüz on iki	312	$300 + 10 + 2$

- a) $400 + 50 + 7$ b) yüz yeddi c) 620 d) $500 + 10 + 9$ e) iki yüz on bir f) 852

Müstəqil iş

1. Ədədləri sözlərlə və açıq şəkildə yazın.

825

610

437

901

543

393

754

2. Ədədi oxuyun və müxtəlif formalarda yazın.

- a) 6 yüzl. 3 onl. 2 təkl. b) 1 yüzl. 0 onl. 9 təkl. c) 3 yüzl. 5 onl. 0 təkl.

- Verilən üçrəqəmli ədədi müxtəlif sayda təklək, onluq və yüzliklərin cəmi kimi göstərmək olar. Məsələn, 123 ədədini belə təsvir etmək olar:

Yüzliklər	Onluqlar	Təkləklər	Yüzliklər	Onluqlar	Təkləklər	Yüzliklər	Onluqlar	Təkləklər
$123 = 1 \text{ yüz.} + 2 \text{ onl.} + 3 \text{ təkl.}$			$123 = 1 \text{ yüz.} + 1 \text{ onl.} + 13 \text{ təkl.}$			$123 = 1 \text{ yüz.} + 23 \text{ təkl.}$		

3. Boş xanalarə uyğun ədədləri müəyyən edin.

$$120 = \square \text{ onl.}$$

$$120 = 1 \text{ yüz.} + \square \text{ təkl.}$$

$$120 = 1 \text{ yüz.} + 1 \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$$

$$428 = 4 \text{ yüz.} + 2 \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$$

$$428 = \square \text{ yüz.} + 1 \text{ onl.} + 18 \text{ təkl.}$$

$$428 = 4 \text{ yüz.} + \square \text{ təkl.}$$

$$329 = 3 \text{ yüz.} + \square \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$$

$$329 = 32 \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$$

$$213 = 20 \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$$

$$213 = \square \text{ yüz.} + \square \text{ onl.} + 3 \text{ təkl.}$$

$$213 = \square \text{ yüz.} + 13 \text{ təkl.}$$

$$213 = 1 \text{ yüz.} + \square \text{ onl.} + 3 \text{ təkl.}$$

4. Doğru bərabərlikləri müəyyən edin.

$$351 = 3 \text{ yüz.} + 4 \text{ onl.} + 11 \text{ təkl.}$$

$$135 = 1 \text{ yüz.} + 10 \text{ onl.} + 5 \text{ təkl.}$$

$$135 = 1 \text{ yüz.} + 2 \text{ onl.} + 15 \text{ təkl.}$$

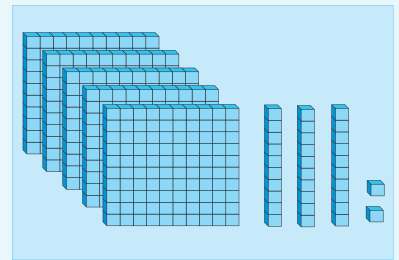
$$225 = 2 \text{ yüz.} + 25 \text{ təkl.}$$

$$225 = 2 \text{ yüz.} + 20 \text{ onl.} + 5 \text{ təkl.}$$

$$433 = 3 \text{ yüz.} + 23 \text{ onl.} + 3 \text{ təkl.}$$

Məsələ həlli

5. Elxan və Aynur fikirlərində hərəsi bir üçrəqəmli ədəd tutdu. Elxan fikrində tutduğı ədədi şəkildəki kimi kublarla təsvir etdi. Aynur isə fikrində tutduğı ədədi təsvir etmək üçün bu kublara 2 yüzlik və 1 onluq kub da əlavə etdi. Aynur fikrində hansı ədədi tutmuşdu?

6. Sizcə, Samirin fikri doğrudurmu?

"6 yüzlik, 1 onluq, 14 təklək" ilə
"5 yüzlik, 12 onluq, 4 təklək"
eyni ədədlərdir.

MƏSƏLƏ VƏ MİSALLAR

1. Qanunauyğunluğu müəyyən edin və boş yerlərə uyğun ədədləri tapın.

- a) 402, 502, 602, _____, _____ c) 567, 577, 587, _____, _____
b) 844, 854, _____, 874, _____ d) 799, 699, _____, 499, _____

2. Sizcə, uşaqların fikirləri doğrudurmu?

840 ədədinin yüzliklərinin sayını 1 vahid azaltsam, ədədin özü 100 vahid azalar.

Anar

840 ədədinin onluqlarının sayını 3 vahid artırsam, ədədin özü 30 vahid artar.

Səbinə

3. Verilmiş ədədlərdən uyğun olanları seçin.

243

378

454

478

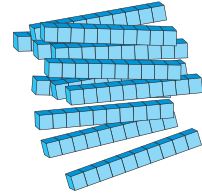
544

632

753

- a) 5 rəqəminin mərtəbə qiyməti 50-yə bərabərdir.
b) 3 yüzlüyü, 78 təkliyi var.
c) Təklilərinin sayı onluqlarının sayından 1 vahid kiçikdir.
d) 4 onluğu, 4 təkliyi və 5 yüzlüyü var.

4. Aynur 13 onluq kubdan 1 yüzlik kub düzəltdi.
Neçə onluq kub kənarda qaldı?

5. Doğru bərabərlikləri müəyyən edin.

$$562 = 4 \text{ yüz.} + 16 \text{ onl.} + 2 \text{ təkl.}$$

$$562 = 5 \text{ yüz.} + 5 \text{ onl.} + 12 \text{ təkl.}$$

$$562 = 5 \text{ yüz.} + 16 \text{ onl.} + 2 \text{ təkl.}$$

$$734 = 7 \text{ yüz.} + 30 \text{ onl.} + 14 \text{ təkl.}$$

$$734 = 6 \text{ yüz.} + 13 \text{ onl.} + 4 \text{ təkl.}$$

$$734 = 7 \text{ yüz.} + 43 \text{ təkl.}$$

6. Mağazada muncuqlar yüzlik və onluq paketlərdə, həmçinin tək-tək satılır. Lalə 4 yüzlik, 14 onluq paket və 5 dənə tək muncuq aldı.
Lalə cəmi neçə muncuq aldı?

7. Oyuncaq mağazasında kürəciklər onluq paketlərdə satılır. Samirin 100 kürəciyi var. O, kürəciklərinin sayını 250-yə tamamlamaq istəyir. Samir onluq paketlərdən neçəsini almalıdır?

3 Ədədlərin müqayisəsi və sıralama

Araşdırma-müzakirə

Lalə kitabları səhifələrinin sayı azdan çox olmaqla rəfə yığmaq istədi. Kitabların üzərində onların səhifələrinin sayı göstərilib.

- O, kitabları hansı ardıcılıqla yığmalıdır?
- Lalə bunu ədəd oxundan istifadə etməklə necə tapa bilər?

Açar sözlər

- müqayisə
- kiçikdir
- böyükdür
- bərabərdir
- sıralama
- artan sıra
- azalan sıra

Öyrənmə

Üçrəqəmli ədədləri mərtəbə vahidlərinin sayına görə müqayisə etmək olar.

Əvvəlcə yüzliklər müqayisə edilir. Yüzliklərinin sayı çox olan ədəd böyükdür.

Yüzliklər	Onluqlar	Təklilər
5	2	1
4	3	5

$$521 > 435$$

Yüzliklər bərabərsə, onluqlar müqayisə edilir. Onluqlarının sayı çox olan ədəd böyükdür.

Yüzliklər	Onluqlar	Təklilər
6	4	2
6	3	7

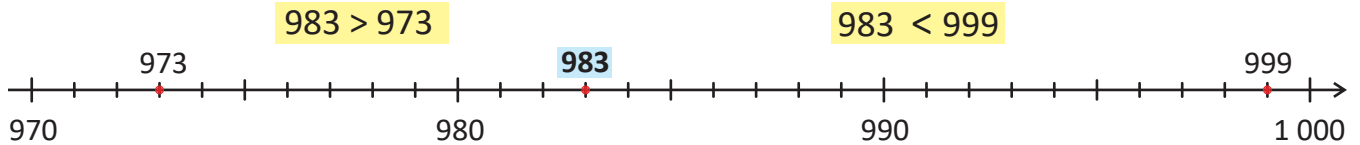
$$642 > 637$$

Yüzlik və onluqlar bərabərsə, təklilər müqayisə edilir. Təklilərinin sayı çox olan ədəd böyükdür.

Yüzliklər	Onluqlar	Təklilər
7	6	3
7	6	1

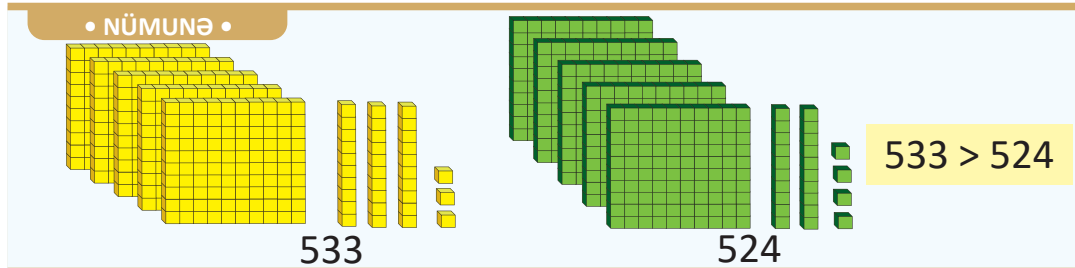
$$763 > 761$$

- İki üçrəqəmli ədədin yüzlik, onluq və təklilərinin sayı bərabərsə, bu ədədlər bərabərdir. Məsələn: $637 = 637$.
- Ədəd oxunda ədədləri qeyd etməklə də onları müqayisə etmək olar. Belə ki, ədəd oxunda hər bir ədəd özündən soldakı ədədlərdən böyük, sağdakı ədədlərdən isə kiçikdir.

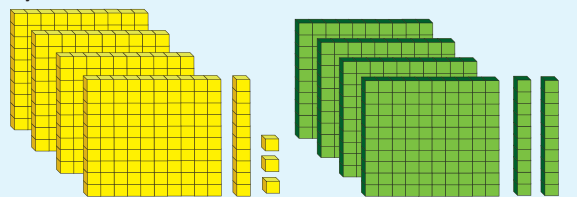
Bələdçi

Sarı və yaşıl kubların sayını müqayisə edin.

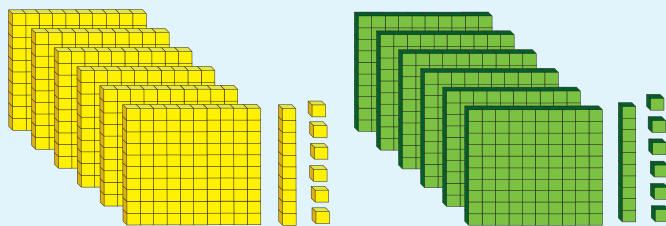

a)

b)

Müstəqil iş

1. “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$623 * 720$

$579 * 394$

$100 * 99$

$621 * 246$

$159 * 329$

$417 * 517$

$327 * 341$

$771 * 735$

$401 * 410$

$603 * 635$

$578 * 569$

$972 * 982$

$332 * 336$

$629 * 627$

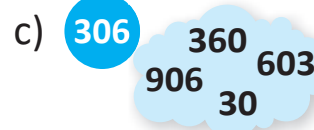
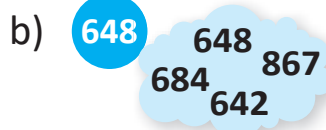
$440 * 444$

$228 * 228$

$70 * 700$

$533 * 530$

2. Dairədəki ədədi verilmiş digər ədədlərin hər biri ilə müqayisə edin.

3. Boş xananın yerinə hansı ədədlər ola bilər? Hər birinə aid 3 nümunə göstərin.

$305 > \square$

$730 > \square$

$\square < 585$

$287 > \square$

$\square < 321$

$679 < \square$

$\square < 900$

4. Üçrəqəmli ədədlərin pozulmuş rəqəmlərini müəyyən edin.

$4 \text{ } 1 > 489$

$73 \text{ } = 30$

$93 \text{ } < 931$

$221 > \text{ } 21$

$5 \text{ } 9 = \text{ } 8$

- Üçrəqəmli ədədləri sıralamaq üçün əvvəlcə bu ədədlərin yüzlikləri müqayisə edilir. Yüzliklər eyni olduqda onluqlar, onluqlar eyni olduqda isə təklilər müqayisə olunur.

Məsələn, 619, 597 və 611 ədədlərini belə sıralamaq olar:

$597, 619, 611$

$597 < 611$

$597 < 619$

$\Rightarrow 597, 611, 619$

$611 < 619$

$\Rightarrow 597, 611, 619$

ARTAN SIRA

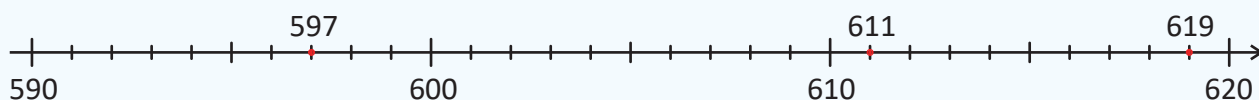
$597 < 611 < 619$

$619, 611, 597$

AZALAN SIRA

$619 > 611 > 597$

- Ədədləri sıralamaq üçün ədəd oxundan da istifadə etmək olar: 597, 611, 619

5. Ədəd oxundan istifadə etməklə ədədləri kiçikdən böyüyə doğru sıralayın.

- a) 360, 40, 315   b) 500, 670, 580   c) 730, 545, 684   d) 890, 760, 835, 91

6. Ədədləri artan sıra ilə düzün.

- a) 560, 783, 406   b) 629, 62, 734   c) 809, 590, 595   d) 310, 290, 293, 30

7. Ədədləri azalan sıra ilə düzün.

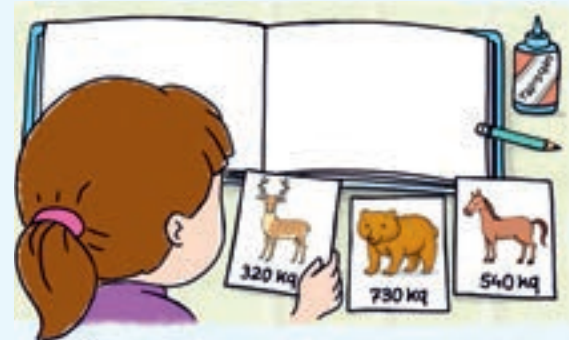
- a) 283, 37, 536   b) 445, 448, 369   c) 719, 739, 686   d) 816, 91, 886, 812

Məsələ həlli

8. Hansı pul qabındakı pul televizoru almağa çatır?

9. Lalə heyvan şəkillərini onların kütləsini azdan çox doğru sıralamaqla alboma yapışdırmaq istəyir. O, birinci və axıncı hansı heyvanların şəklini yapışdırmalıdır?

10. Həftənin bəzi günlərində teatr tamaşasına satılan biletlərin sayı cədvəldə verilmişdir.

- Hansı gün ən çox bilet satılmışdır?
- Hansı günlər satılan biletlərin sayı 150-dən azdır?
- Hansı gün satılan biletlərin sayı 190-dan çox, 210-dan azdır?
- Cədvəldəki günləri ən az bilet satılan gündən ən çox bilet satılan günə doğru sıralayın.

Günlər	Satılan biletlərin sayı
Cümə	148
Şənbə	252
Bazar	208
Bazar ertəsi	96

4 Yuvarlaqlaşdırma

Araşdırma-müzakirə

Lalənin kitab şafasında 56 kitab var. Samir bu şafada təqribən 50, Səbinə isə 60 kitab olduğunu söylədi.

- Kimin söylədiyi ədəd kitabların dəqiq sayına daha yaxındır?
- Bunu necə müəyyən etmək olar?

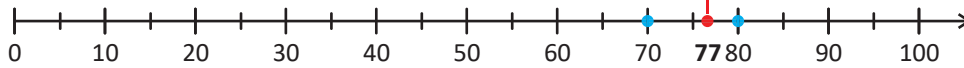
Açar sözlər

- dəqiq qiymət
- təqribi qiymət
- ($\approx$) təqribi bərabərlik
- yuvarlaqlaşdırma

Öyrənmə

Dəqiqlik lazım olmayan hesablamalarda bir ədədi ona yaxın olan başqa ədədlə əvəz etmək olar. Məsələn, 77 əvəzinə bəzən bu ədədə yaxın və təklidləri sıfır olan 80 ədədindən istifadə etmək daha əlverişli olur. Bu, təqribi bərabərlik işarəsi ilə belə yazılır: $77 \approx 80$.

77 ədədinə təklidləri sıfır olan ən yaxın ədəd 80-dir.

Ədədi təklidləri sıfır olan ən yaxın ədədlə əvəz etmək bu ədədi **onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırma** adlanır.

Ədədi onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaq üçün bu qaydadan istifadə olunur:

- Ədədin təklidlər mərtəbəsinə sıfır yazılır.
- Təklidlər mərtəbəsindəki rəqəm 5-dən kiçik (0, 1, 2, 3, 4) olarsa, onluqların sayı olduğu kimi qalır. Təklidlər mərtəbəsindəki rəqəm 5 və 5-dən böyük (5, 6, 7, 8, 9) olarsa, onluqların sayı 1 vahid artırılır.

Məsələn, 123 ədədini onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaq üçün 3 rəqəminin yerinə sıfır yazılır. 2 rəqəmi isə olduğu kimi qalır: $123 \approx 120$.

$$\begin{array}{r} 123 \\ \downarrow \downarrow \downarrow \\ 120 \end{array} \quad \begin{array}{l} 3 < 5 \\ \Rightarrow \end{array} \quad 123 \approx 120$$

268 ədədini onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaq üçün 8 rəqəminin yerinə sıfır yazılır. 6 rəqəmi isə 1 vahid artırılır: $268 \approx 270$.

$$\begin{array}{r} 268 \\ \downarrow \downarrow \downarrow \\ 270 \end{array} \quad \begin{array}{l} +1 \\ 8 > 5 \\ \Rightarrow \end{array} \quad 268 \approx 270$$

Bələdçi

Ədədləri onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırın.

• NÜMUNƏ •

$$421 \approx 420$$

$$237 \approx 240$$

$$512$$

$$249$$

$$58$$

$$347$$

$$412$$

$$82$$

$$24$$

$$95$$

$$99$$

$$39$$

$$593$$

$$115$$

Müstəqil iş

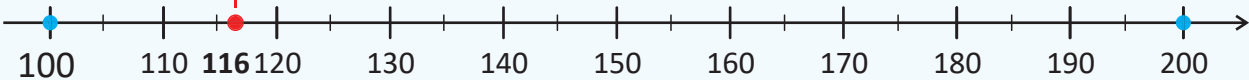
1. Ədədləri onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırın.

67 73 654 112 957 683 745 268 41 196 114 585 379

- Ədədi təklik və onluqları sıfır olan ən yaxın ədədlə əvəz etmək bu ədədi **yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırma** adlanır.

116 ədədinə təklik və onluqları sıfır olan ən yaxın ədəd 100-dür: $116 \approx 100$

Ədədi yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaq üçün bu qaydadan istifadə olunur:

- Ədədin təklilər və onluqlar mərtəbəsinə sıfır yazılır.
- Onluqlar mərtəbəsindəki rəqəm 5-dən kiçik (0, 1, 2, 3, 4) olarsa, yüzlüklərin sayı olduğu kimi qalır. Onluqlar mərtəbəsindəki rəqəm 5 və ya 5-dən böyük (5, 6, 7, 8, 9) olarsa, yüzlüklərin sayı 1 vahid artırılır.

Məsələn, 629 ədədini yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaq üçün 2 və 9 rəqəmlərinin yerinə sıfır yazılır, 6 rəqəmi isə olduğu kimi qalır: $629 \approx 600$. 478 ədədini yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaq üçün 7 və 8 rəqəmlərinin yerinə sıfır yazılır. 4 rəqəmi isə 1 vahid artırılır: $478 \approx 500$.

2. Ədədləri yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırın.

534 752 299 647 496 816 455 288 185 603 402 111 195

3. Verilmiş hansı ədədləri yuvarlaqlaşdırdıqda dairədəki ədəd alınar?

a) Onluqlara qədər

65 63 60
58 67
756 745 750
748 753

b) Yüzlüklərə qədər

418 340 400
403 450
732 808 800
845 753

Məsələ həlli

4. Qız qalasında 98 pillə var. Samir pillələrin sayını yuvarlaqlaşdırmaq istədi. Sizcə, Samirin fikri doğrudurmu?

98 ikirəqəmli ədəddir.

Ancaq bu ədədi onluqlara və ya yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırdıqda ən kiçik üçrəqəmli ədəd alınır.

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Hansı yazılış formaları 786 ədədinə uyğun deyil?

7 yüz. + 7 onl. + 16 təkl.   6 yüz. + 1 onl. + 86 təkl.   68 onl. + 6 təkl.   786 təkl.

2. “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$73 * 101$

$768 * 678$

$675 * 576$

$682 * 628$

$479 * 579$

$544 * 540$

$327 * 341$

$871 * 835$

$760 * 610$

$603 * 630$

$578 * 569$

$452 * 542$

3. Kartları yanaşı qoymaqla alınan ən böyük və ən kiçik üçrəqəmli ədədləri müəyyən edin.

a)

b)

c)

4. Ədədləri sıralayın. Ən böyük və ən kiçik ədədləri müəyyənləşdirin.

Artan sıra ilə

a)

b)

Azalan sıra ilə

a)

b)

5. Ədədləri əvvəlcə onluqlara, sonra isə yüzliklərə qədər yuvarlaqlaşdırın.

532

446

609

921

475

203

342

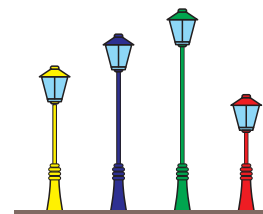
455

691

871

135

6. Mağazada hündürlükləri 330 sm, 420 sm, 460 sm və 520 sm olan dörd müxtəlif rəngdə küçə fənərləri satılır. Sarı fənərin hündürlüyü neçə santimetrdir?

7. Samir fikrində üçrəqəmli ədəd tutdu. Ədədin onluqlar mərtəbəsindəki rəqəm 8-ə bərabərdir. Bu ədədi yüzliklərə qədər yuvarlaqlaşdırdıqda 600 alınar. Bu ədədin rəqəmlərinin cəmi isə 17-yə bərabərdir. Samir fikrində hansı ədədi tutdu?

TOPLAMA (1000-ə qədər)

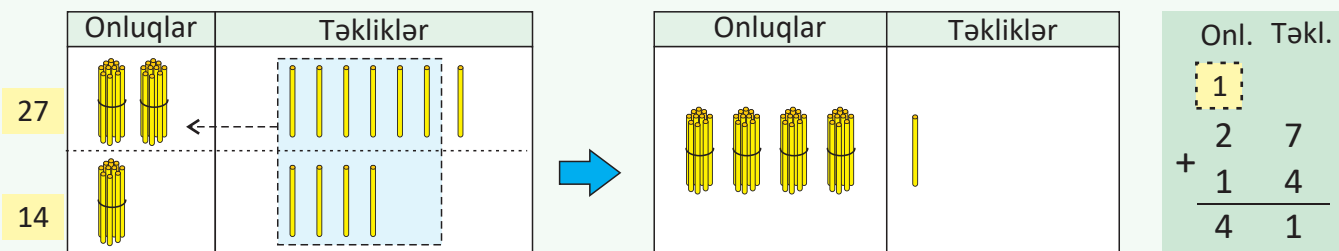

Hazırqımı?

- Neçə ağ və neçə qəhvəyi şokolad var?
- Cəmi neçə şokolad var?
- Mağazaya iki böyük qutu qəhvəyi və üç böyük qutu ağ şokolad da gətirsələr, cəmi neçə şokolad olar?

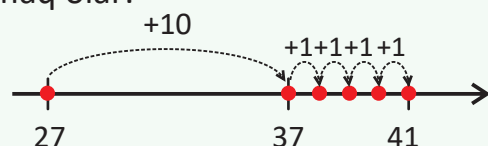
YADA SALIN

- İkırəqəmli ədədlərin toplanması: $27 + 14 = ?$

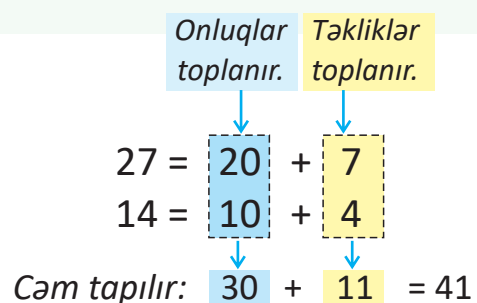
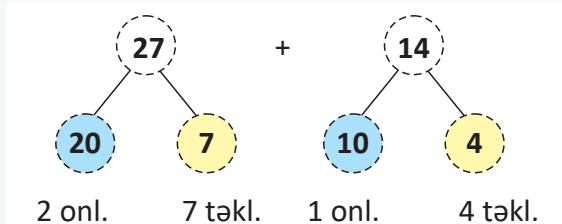

- Ədəd oxunda irəli saymaqla $27 + 14$ cəmini belə tapmaq olar:

$$27 + 14 = 27 + 10 + 4 = 37 + 4 = 41$$

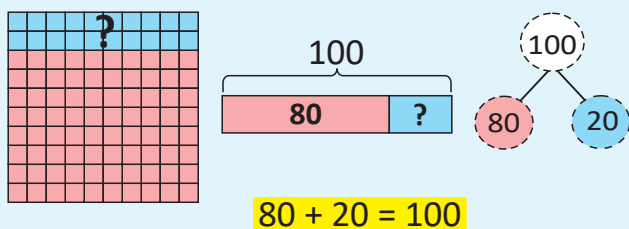

- Onluq və təklilərə ayırmaqla toplama

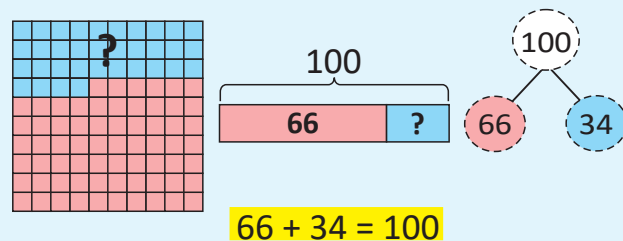

$$27 + 14 = (20 + 10) + (7 + 4) = 30 + 11 = 41$$

- 100-ə tamamlama: $80 + \square = 100$

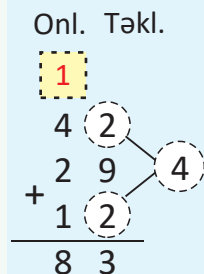
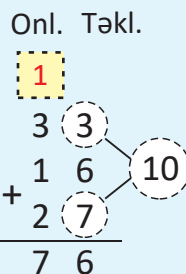
$$66 + \square = 100$$

- Üç ədədin toplanması:

$$26 + 18 + 34 = 60 + 18 = 78$$

$$7 + 36 + 7 = 14 + 36 = 50$$

TƏKRAR ÜÇÜN TAPŞIRIQLAR

1. Toplananları onluq və təklirlərinə ayırmaqla cəmi tapın. Toplama əməlinin bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$49 + 30$

$76 + 12$

$25 + 34$

$47 + 13$

$83 + 14$

$58 + 42$

$74 + 26$

2. Cəmi tapın.

$$\begin{array}{r} 36 \\ + 2 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 59 \\ + 25 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 37 \\ + 43 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 53 \\ + 29 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 48 \\ + 47 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 67 \\ + 20 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 39 \\ + 39 \\ \hline \end{array}$$

3. Ədədləri tapın.

$8 \text{ onl.} + 20 \text{ təkl.}$

$7 \text{ onl.} + 3 \text{ onl.}$

$6 \text{ onl.} + 35 \text{ təkl.}$

$9 \text{ onl.} + 10 \text{ təkl.}$

4. Hesablayın.

$39 + 11 + 25$

$34 + 12 + 16$

$40 + 17 + 40$

$14 + 15 + 35$

$7 + 20 + 13$

5. Boş xanadakı ədədləri müəyyən edin.

$90 + \square = 100$

$82 + \square = 91$

$93 + \square = 98$

$50 + \square = 100$

$79 + \square = 95$

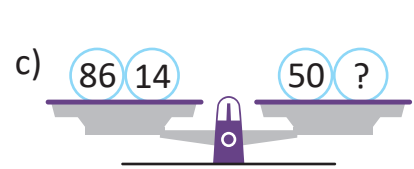
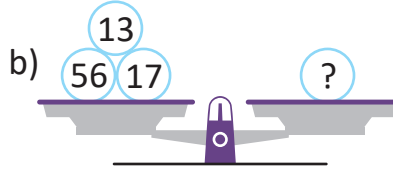
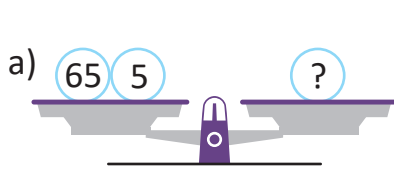
$60 + 20 + \square = 90$

$40 + \square + 35 = 95$

$25 + \square + 25 = 70$

$60 + 30 + \square = 100$

6. “Ədəd tərəzi”nin gözləri bərabərləşib. “?” işarəsinin yerinə hansı ədəd olmalıdır?

7. Verilmiş kvadratda sətir və sütun üzrə ədədlərin cəmi 100-ə bərabərdir. Boş xanalarda hansı ədədlər olmalıdır?

20		20
50	10	

8. Uşaqlar üç avtobusla gəzintiyə çıxdılar. Birinci avtobusda 35, ikincidə isə 25 uşaq var idi. Üçüncü avtobusda ikincidən 13 uşaq çox idi.

- Üçüncü avtobusda neçə uşaq var idi?
- Gəzintiyə cəmi neçə uşaq çıxmışdı?

9. Cədvəldə dayanacaqda maşınların rənglərinə görə sayları verilib.

Cədvələ əsasən suallara cavab verin.

- Dayanacaqda cəmi neçə maşın var?
- Hansı rəngdə maşın daha çoxdur?
- Hansı rəngdə maşın daha azdır?
- Ağ və boz maşınların birlikdə sayı qırmızı və qara maşınların birlikdə sayından nə qədər çoxdur?

Rənglər	Say
Qırmızı	17
Ağ	49
Qara	11
Boz	13

5 Üçrəqəmli ədədlərin toplanması

Araşdırma-müzakirə

- İki rəfdə cəmi neçə karandaş olduğunu necə tapmaq olar?

Açar sözlər

- alt-alta toplama
- təklirlərin cəmi
- onluqların cəmi
- yüzliklərin cəmi

Öyrənmə

Ədədləri alt-alta toplayarkən uyğun mərtəbədəki rəqəmlər bir-birinin altında yazılır. Üçrəqəmli ədədlərin cəmini tapmaq üçün əvvəlcə təklirlər, sonra onluqlar, axırda isə yüzliklər toplanır. Məsələn: $324 + 213 = ?$

	Yüzliklər	Onluqlar	Təklirlər
324			
213			

1 Təklirlər toplanır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	2	4
+	2	1
		3
		7

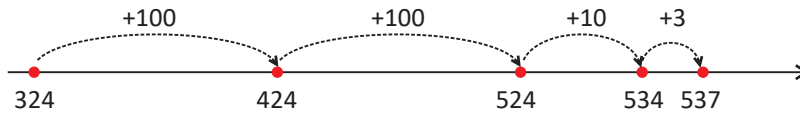
2 Onluqlar toplanır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	2	4
+	2	1
		3
	3	7

3 Yüzliklər toplanır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	2	4
+	2	1
		3
5	3	7

Ədəd oxunda $324 + 213$ cəmini belə təsvir etmək olar:

$$324 + 200 = 524 \quad \Rightarrow \quad 524 + 10 = 534 \quad \Rightarrow \quad 534 + 3 = 537$$

$$324 + 213 = 537$$

Bələdçi

Təsvirlərə uyğun misal yazın və həll edin.

• NÜMUNƏ •

Yüzl.	Onl.	Təkl.
+		
	7	9

Yüzl.	Onl.	Təkl.
4	4	6
+	3	5
		6
	7	9

a)

Yüzl.	Onl.	Təkl.
+		
	5	5

b)

Yüzl.	Onl.	Təkl.
+		
	5	5

Müstəqil iş

1. Cəmi tapın.

$$\begin{array}{r} 300 \\ + 200 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 400 \\ + 320 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 143 \\ + 5 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 105 \\ + 70 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 832 \\ + 146 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 537 \\ + 312 \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{r} 161 \\ + 534 \\ \hline \end{array}$$

2. Alt-alta yazmaqla cəmi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$$203 + 6 \quad 600 + 40 \quad 334 + 62 \quad 504 + 4 \quad 251 + 118 \quad 953 + 33 \quad 534 + 161$$

- Ədədləri açıq şəkildə yazmaqla da toplamaq olar. Bu zaman uyğun mərtəbə qiymətləri toplanır və cəm tapılır.

$$\begin{array}{c} 213 \\ \swarrow \downarrow \searrow \\ 200 \quad 10 \quad 3 \\ \text{2 yüz. 1 onl. 3 təkl.} \end{array} + \begin{array}{c} 345 \\ \swarrow \downarrow \searrow \\ 300 \quad 40 \quad 5 \\ \text{3 yüz. 4 onl. 5 təkl.} \end{array} = ?$$

Yüzlüklər toplanır. Onluqlar toplanır. Təklilər toplanır.

$$\begin{array}{r} 213 = 200 + 10 + 3 \\ 345 = 300 + 40 + 5 \end{array}$$

Cəm tapılır: $500 + 50 + 8 = 558$

3. Ədədləri mərtəbə qiymətlərinin cəmi şəklində göstərməklə toplayın.

$$327 + 122 \quad 564 + 232 \quad 304 + 444 \quad 512 + 205 \quad 424 + 272 \quad 425 + 143 \quad 220 + 128$$

4. Misalları həll edin.

$$400 + 5 \quad 342 + 7 \quad 837 + 131 \quad 366 + 12 \quad 128 + 201 \quad 601 + 204 \quad 143 + 724$$

Məsələ həlli

5. Hovuzda 750 l su var idi. Çəndən hovuzda 128 l su əlavə etdilər. Hovuzda neçə litr su oldu?

6. "Heyvanlar aləmi" kitabının qiyməti 3 manat 20 qəpik, "Şəkilli təcrübələr" kitabının qiyməti isə 5 manat 70 qəpikdir. Bu iki kitabı almaq üçün nə qədər pul ödəmək lazımdır?

3 man. 20 qəp.

5 man. 70 qəp.

6

Üçrəqəmli ədədlərin toplanması (yeni onluğun yaranması)

Araşdırma-müzakirə

Mağazada 227 yumurta var idi. Sonra 1 böyük qutuda, 1 on yerlik qabda və əlavə 5 dənə də yumurta gətirdilər.

- Mağazada cəmi neçə yumurta oldu? Bunu necə tapmaq olar?

Öyrənmə

Üçrəqəmli ədədləri toplayarkən təklidlərin cəmi 10 və daha böyük ola bilər. Bu halda təklidlərin cəmindən yeni onluq yaranır. Məsələn: $245 + 127 = ?$

- Təklidlər toplanır. Alınan təklidlərin sayı 10-dan çox olduğu üçün yeni onluq yaranır. Qalan təklidlər təklidlərin altında yazılır, 1 onluq isə yadda saxlanılır.

	Yüzl.	Onl.	Təkl.	Yüzl. Onl. Təkl.
245				
127				
				$ \begin{array}{r} 245 \\ + 127 \\ \hline \end{array} $

$$5 \text{ təkl.} + 7 \text{ təkl.} = 12 \text{ təkl.} = 1 \text{ onl.} + 2 \text{ təkl.}$$

- Onluqlar toplanır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.	Yüzl. Onl. Təkl.
			$ \begin{array}{r} 245 \\ + 127 \\ \hline 72 \end{array} $

$$1 \text{ onl.} + 4 \text{ onl.} + 2 \text{ onl.} = 7 \text{ onl.}$$

- Yüzlüklər toplanır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.	Yüzl. Onl. Təkl.
			$ \begin{array}{r} 245 \\ + 127 \\ \hline 372 \end{array} $

$$2 \text{ yüzl.} + 1 \text{ yüzl.} = 3 \text{ yüzl.}$$

$$245 + 127 = 372$$

DİQQƏT! Üçrəqəmli ədədlə birrəqəmli, yaxud ikirəqəmli ədədi topladıqda da yeni onluq yarana bilər.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Ədəd oxunda $245 + 127$ cəmini necə təsvir etmək olar?

Bələdçi

Təsvirlərə uyğun misal yazın və həll edin.

• NÜMUNƏ •

Yüzl.	Onl.	Təkl.

$$\begin{array}{r} 328 \\ + 23 \\ \hline 351 \end{array}$$

a)

Yüzl.	Onl.	Təkl.

b)

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Müstəqil iş

1. Cəmi tapın.

$\begin{array}{r} 639 \\ + 2 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 224 \\ + 56 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 278 \\ + 5 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 307 \\ + 27 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 157 \\ + 6 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 439 \\ + 45 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 168 \\ + 14 \\ \hline \end{array}$
$\begin{array}{r} 428 \\ + 137 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 544 \\ + 117 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 243 \\ + 319 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 516 \\ + 125 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 422 \\ + 248 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 129 \\ + 111 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 156 \\ + 426 \\ \hline \end{array}$

2. Alt-alta yazmaqla cəmi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

529 + 213	436 + 106	418 + 48	127 + 43	745 + 9	248 + 7

3. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin.

$\begin{array}{r} 528 \\ + \square 24 \\ \hline 752 \end{array}$	$\begin{array}{r} 216 \\ + \square 1\square \\ \hline 230 \end{array}$	$\begin{array}{r} 327 \\ + 3\square 6 \\ \hline 653 \end{array}$	$\begin{array}{r} \square 09 \\ + 302 \\ \hline 51\square \end{array}$	$\begin{array}{r} \square 43 \\ + 4\square 9 \\ \hline 982 \end{array}$	$\begin{array}{r} 8\square \\ + 5\square 3 \\ \hline \square 92 \end{array}$	$\begin{array}{r} \square 68 \\ + 12\square \\ \hline 8\square 4 \end{array}$

Məsələ həlli

4. Meyvə-tərəvəz mağazasında gün ərzində 139 kq kartof, 54 kq soğan satıldı. Bu mağazada gün ərzində cəmi neçə kiloqram kartof və soğan satıldı?

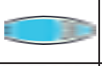
5. Bir bankada 138, digərində bundan 9 ədəd çox kürəcik var. İki bankada cəmi neçə kürəcik var?

7

Üçrəqəmli ədədlərin toplanması (yeni yüzliyin yaranması)

Araşdırma-müzakirə

	Yüzl.	Onl.	Təkl.

 → 100 man.

 → 10 man.

 → 1 man.

Su idman malları mağazasında satılan sörfinq taxtasının qiyməti mərtəbə cədvəlində rəngli dairələrlə təsvir olunub. Qayığın qiyməti sörfinq taxtasının qiymətindən 35 manat çoxdur.

- Qayığın qiymətini mərtəbə cədvəlində təsvir etməklə necə tapmaq olar?

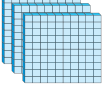
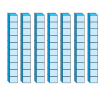
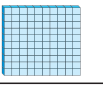
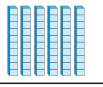
Açar söz

- yeni yüzlük

Öyrənmə

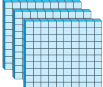
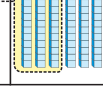
Üçrəqəmli ədədləri toplayarkən onluqların cəmi 10 və daha böyük ola bilər. Bu halda onluqların cəmindən yeni yüzlük yaranır. Məsələn: $372 + 163 = ?$

- 1 Təklilər toplanır.
 $2 \text{ təkl.} + 3 \text{ təkl.} = 5 \text{ təkl.}$

	Yüzl.	Onl.	Təkl.
372			
163			

Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	7	2
+	1	6
		3
		5

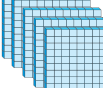
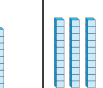
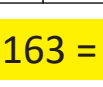
- 2 Onluqlar toplanır. Alınan onluqların sayı 10-dan çox olduğu üçün yeni yüzlük yaranır. Qalan onluqlar onluqların altında yazılır, 1 yüzlük isə yadda saxlanılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	3	7
+	1	6
		3
		5

$$7 \text{ onl.} + 6 \text{ onl.} = 13 \text{ onl.} = 1 \text{ yüzl.} + 3 \text{ onl.}$$

- 3 Yüzlüklər toplanır.
 $1 \text{ yüzl.} + 3 \text{ yüzl.} + 1 \text{ yüzl.} = 5 \text{ yüzl.}$

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	3	7
+	1	6
		3
		5

$$372 + 163 = 535$$

372 + 163 cəmini ədəd oxunda necə təsvir etmək olar?

Bələdçi

Cəmi tapın.

• NÜMUNƏ •

Yüzl. Onl. Təkl.	Yüzl. Onl. Təkl.	Yüzl. Onl. Təkl.
$\begin{array}{r} + 184 \\ 40 \\ \hline 4 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 184 \\ 40 \\ \hline 24 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 184 \\ 40 \\ \hline 224 \end{array}$

a)
$$\begin{array}{r} 176 \\ + 53 \\ \hline \end{array}$$

b)
$$\begin{array}{r} 328 \\ + 191 \\ \hline \end{array}$$

c)
$$\begin{array}{r} 465 \\ + 72 \\ \hline \end{array}$$

d)
$$\begin{array}{r} 231 \\ + 85 \\ \hline \end{array}$$

Müstəqil iş

1. Cəmi tapın.

$$\begin{array}{r} 392 \\ + 50 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 397 \\ + 261 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 651 \\ + 88 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 693 \\ + 173 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 438 \\ + 81 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 884 \\ + 85 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 170 \\ + 565 \\ \hline \end{array}$$

- Bəzən ikirəqəmli ədədləri topladıqda da yüzlük yaranı bilər. Məsələn: $54 + 82 = ?$

Təklilər toplanır.

$$\begin{array}{r} 54 \\ + 82 \\ \hline 6 \end{array}$$

Onluqlar toplanır və yüzlük yaranır.

$$\begin{array}{r} 54 \\ + 82 \\ \hline 136 \end{array}$$

5 onl. + 8 onl. = 13 onl. = 1 yüzl. + 3 onl.

2. Cəmi tapın və bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$$\begin{array}{r} 53 \\ + 62 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 94 \\ + 55 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 82 \\ + 67 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 90 \\ + 84 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 61 \\ + 42 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 82 \\ + 72 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 33 \\ + 85 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 50 \\ + 51 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 62 \\ + 66 \\ \hline \end{array}$$

3. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin.

$$\begin{array}{r} 248 \\ + 71 \\ \hline 31 \square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 196 \\ + \square 1 \\ \hline 277 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 53 \\ + 49 \square \\ \hline \square 49 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 241 \\ + \square 65 \\ \hline 60 \square \end{array}$$

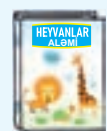
$$\begin{array}{r} 35 \\ + \square 84 \\ \hline 8 \square 9 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 45 \square \\ + \square 51 \\ \hline 7 \square 9 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 36 \square \\ + 1 \square 2 \\ \hline \square 34 \end{array}$$

Məsələ həlli

4. "Heyvanlar aləmi" kitabı 64 səhifə, "Kəşflər" kitabı isə bundan 80 səhifə çoxdur. İki kitabın birlikdə neçə səhifəsi var?

5. Anar qərara gəldi ki, hər gün ən azı 900 addım atsın. O, cümə günü günortaya qədər 430, günortadan sonra isə 490 addım atdı. Anar cümə günü hədəfinə çatdı mı?

MƏSƏLƏ VƏ MİSALLAR

1. Hesablayın.

$251 + 24$

$103 + 742$

$641 + 317$

$16 + 108$

$468 + 7$

$509 + 436$

$548 + 238$

$62 + 81$

$185 + 9$

$875 + 41$

$542 + 65$

$683 + 146$

2. Cəmi tapın. Toplama əməlinin bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$142 + 6$

$235 + 12$

$158 + 134$

$473 + 42$

$391 + 253$

$575 + 333$

3. Uyğun ədədi tapın.

a) 324 və 125 ədədlərinin cəmindən 122 vahid böyük ədəd.

b) 348 ədədindən 223 vahid böyük ədədlə 74-ün cəmi.

c) 95 ədədi ilə 42-dən 251 vahid böyük ədədin cəmi.

4. Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

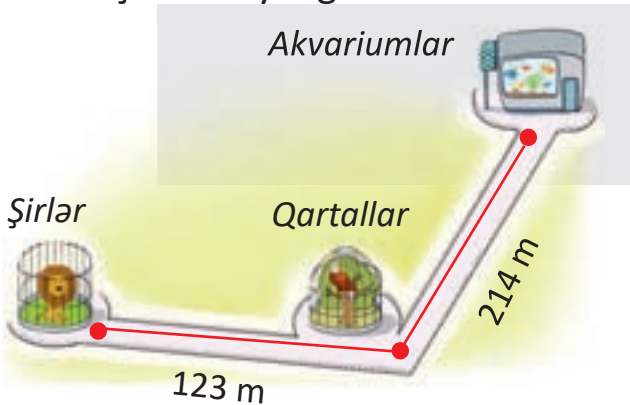
$216 + 421 * 318 + 216$

$274 + 282 * 89 + 507$

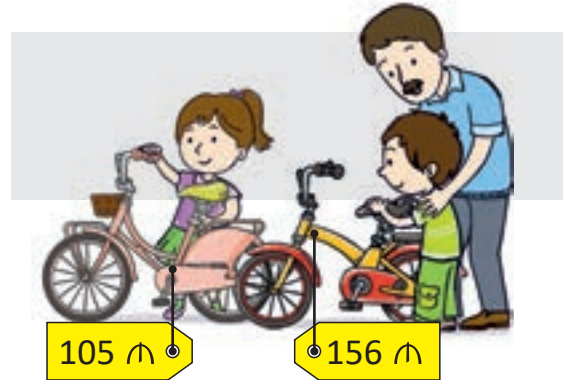
$456 + 325 * 223 + 559$

5. Şəkildə zooparkın planı verilmişdir.

Uşaqlar şirlərin qəfəsinin yanından əvvəlcə qartalların, oradan isə akvariumların yanına getmək istədilər. Bunun üçün onlar cəmi neçə metr yol getməlidirlər?

6. Atası Lalə və qardaşına velosiped almaq üçün 275 manat xərcləməyi nəzərdə tutmuşdu. Bu məbləğ uşaqların seçdikləri velosipedləri almağa çatarmı?

7. Yük maşını sentyabr ayında 367 l, oktyabr ayında isə bundan 52 l çox yanacaq işlətdi. Yük maşını iki ayda cəmi neçə litr yanacaq işlətdi?

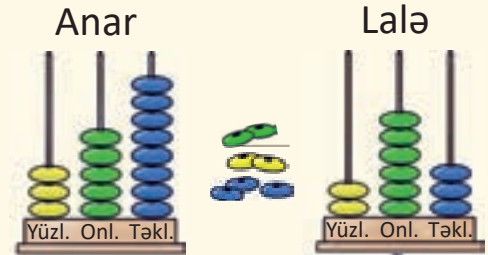
8 Üçrəqəmli ədədlərin toplanması (yeni onluq və yüzliyin yaranması)

Araşdırma-müzakirə

Abakın hər milindəki aşıqlar ədəddə neçə yüzlik, onluq və təklük olduğunu göstərir. Hər mildə ən çoxu 9 aşıq ola bilər. Toplama zamanı mildəki aşıqların sayı 10-a çatdıqda, yaxud 10-u keçdikdə 10 aşıq kənara qoyulur. Bunun əvəzində isə soldakı milə bir aşıq əlavə olunur.

Anar və Lalə aldıkları pazllardakı hissələrin sayını abakda təsvir etdilər.

- Lalənin pazlnda neçə hissə var?
  - Anarın pazlnda neçə hissə var?
  - Hər iki uşağın pazlnda birlikdə neçə hissə var?
- Bunu abak vasitəsilə necə tapmaq olar?

Öyrənmə

Üçrəqəmli ədədləri toplayarkən həm təklükələri, həm də onluqların cəmi 10 və ya daha böyük ola bilər. Bu halda təklükələri cəmindən yeni onluq, onluqların cəmindən isə yeni yüzlik yaranır. Məsələn: $375 + 148 = ?$

1 Təklükələr toplanır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.	Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	7	5	3	7	5
1	4	8	1	4	8
		3			3

2 Onluqlar toplanır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.	Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	7	5	3	7	5
1	4	8	1	4	8
	2	3		2	3

5 təkl. + 8 təkl. = 13 təkl. = 1 onl. + 3 təkl.

1 onl. + 7 onl. + 4 onl. = 12 onl. = 1 yüzl. + 2 onl.

3 Yüzlüklər toplanır.

1 yüzl. + 3 yüzl. + 1 yüzl. = 5 yüzl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.	Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	7	5	3	7	5
1	4	8	1	4	8
5	2	3	5	2	3

$$375 + 148 = 523$$

375 + 148 cəmini ədəd oxunda necə təsvir etmək olar?

Bələdçi

Cəmi tapın.

• NÜMUNƏ •

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	4	3
	2	7
		6
		2

→

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	4	3
	2	7
		6
	1	2

→

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	4	3
	2	7
	7	1
		2

a)
$$\begin{array}{r} 359 \\ + 54 \\ \hline \end{array}$$

b)
$$\begin{array}{r} 103 \\ + 99 \\ \hline \end{array}$$

c)
$$\begin{array}{r} 253 \\ + 147 \\ \hline \end{array}$$

d)
$$\begin{array}{r} 528 \\ + 277 \\ \hline \end{array}$$

Müstəqil iş

1. Cəmi tapın.

$\begin{array}{r} 428 \\ + 194 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 195 \\ + 25 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 568 \\ + 245 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 566 \\ + 136 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 293 \\ + 37 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 465 \\ + 285 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 247 \\ + 257 \\ \hline \end{array}$
$\begin{array}{r} 374 \\ + 279 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 299 \\ + 137 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 568 \\ + 48 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 129 \\ + 81 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 288 \\ + 354 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 879 \\ + 29 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 596 \\ + 87 \\ \hline \end{array}$
$\begin{array}{r} 657 \\ + 267 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 595 \\ + 178 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 184 \\ + 16 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 297 \\ + 4 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 91 \\ + 59 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 65 \\ + 37 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 56 \\ + 59 \\ \hline \end{array}$

2. Alt-alta yazmaqla cəmi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$387 + 435$	$596 + 106$	$76 + 45$	$675 + 79$	$198 + 7$	$245 + 65$

- Bəzən ikirəqəmli ədədlə birrəqəmli ədədi topladıqda da yüzlik yarana bilər. Məsələn: $97 + 5 = ?$

Təklilər toplanır
və yeni onluq yaranır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	9	7
		5
		2

7 təkl. + 5 təkl. = 12 təkl. = 1 onl. + 2 təkl.

Onluqlar toplanır
və yüzlik yaranır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	1	9
		7
		5
1	0	2

1 onl. + 9 onl. = 10 onl. = 1 yüzl.

3. Cəmi tapın və bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$$\begin{array}{r} 92 \\ + 9 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 99 \\ + 4 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 95 \\ + 6 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 97 \\ + 5 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 93 \\ + 8 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 99 \\ + 1 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 98 \\ + 4 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 94 \\ + 7 \\ \hline \end{array}$$

4. Cəmi tapın və nəticəyə uyğun təsviri müəyyən edin.

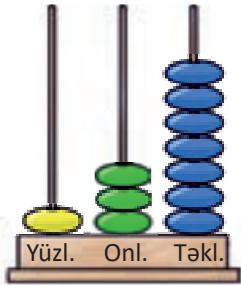
$$\begin{array}{r} 137 \\ + 274 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 99 \\ + 124 \\ \hline \end{array}$$

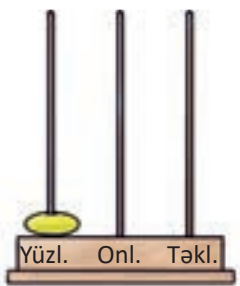
$$\begin{array}{r} 198 \\ + 5 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 98 \\ + 39 \\ \hline \end{array}$$

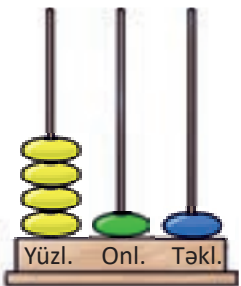
$$\begin{array}{r} 94 \\ + 6 \\ \hline \end{array}$$

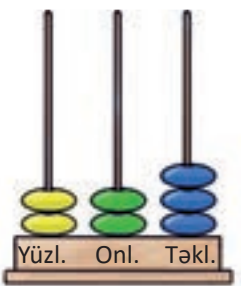
1

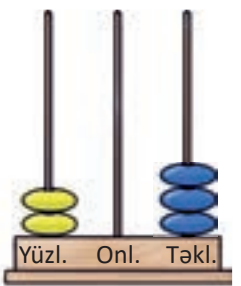
2

3

4

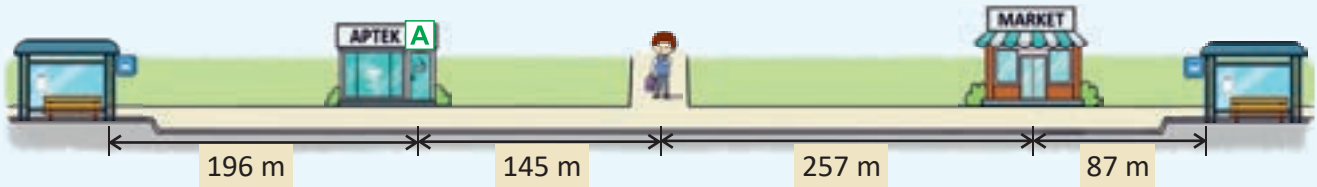
5

Məsələ həlli

5. Cədvəldə kinoteatrda həftəsonu satılmış biletlərin sayı göstərilib. Kinoteatrda həftəsonu cəmi neçə bilet satıldı?

Günlər	Satılan biletlərin sayı
Şənbə	568
Bazar	379

6. Elxan avtobusa minmək üçün hansı dayanacağa getsə, daha az yol qət edər?

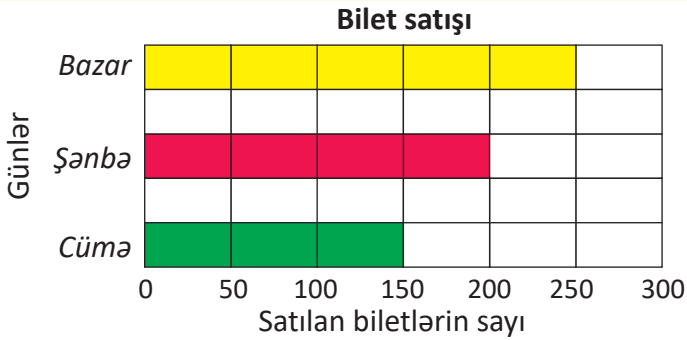
7. Fermer birinci gün bostandan 98, növbəti gün isə bundan 38 dənə çox kələm yığdı. Fermer iki gündə bostandan cəmi neçə kələm yığdı?

8. Şagirdlər yaz tətili günlərində yeni salınan parkda 350 ağac əkməyi planlaşdırdılar. Onlar birinci gün 162, növbəti gün isə 188 ağac əkdilər. Şagirdlər iki gündə planlaşdırdıqları sayda ağac əkə bildilərmə?

9 Üç və daha çox ədədin toplanması

Araşdırma-müzakirə

Diagramda eyni tamaşaya həftənin bir neçə günündə satılan biletlərin sayı təsvir edilib.

- Üç gündə cəmi neçə bilet satıldı?
- Bunu fərqli üsullarla necə tapmaq olar?

Öyrənmə

Üç üçrəqəmli ədədi alt-alta toplamaq üçün ümumi qaydadan istifadə olunur. Bəzən təklirlərin, yaxud onluqların cəmi 20 və ya daha böyük ola bilər. Bu halda 2 yeni onluq, yaxud 2 yeni yüzlik yaranır. Məsələn: $258 + 419 + 164 = ?$

1 Təklirlər toplanır.

$$\begin{array}{r} \text{2} \\ 258 \\ + 419 \\ + 164 \\ \hline 1 \end{array}$$

8 təkl. + 9 təkl. + 4 təkl. = 21 təkl.
21 təkl. = 2 onl. + 1 təkl.

2 Onluqlar toplanır.

$$\begin{array}{r} \text{1} \text{ 2} \\ 258 \\ + 419 \\ + 164 \\ \hline 41 \end{array}$$

2 onl. + 5 onl. + 1 onl. + 6 onl. = 14 onl.
14 onl. = 1 yüzl. + 4 onl.

3 Yüzlüklər toplanır.

$$\begin{array}{r} \text{1} \text{ 2} \\ 258 \\ + 419 \\ + 164 \\ \hline 841 \end{array}$$

1 yüzl. + 2 yüzl. + 4 yüzl. + 1 yüzl. = 8 yüzl.

$$258 + 419 + 164 = 841$$

DIQQƏT! Toplananların sayı üçdən çox olduqda da cəm eyni qayda ilə tapılır.

Bələdçi

• NÜMUNƏ •

$$\begin{array}{r} \text{2} \text{ 1} \\ 283 \\ + 397 \\ + 172 \\ \hline 852 \end{array}$$

a)

$$\begin{array}{r} 402 \\ + 13 \\ \hline 152 \end{array}$$

b)

$$\begin{array}{r} 614 \\ + 121 \\ \hline 43 \end{array}$$

c)

$$\begin{array}{r} 524 \\ + 346 \\ \hline 123 \end{array}$$

d)

$$\begin{array}{r} 125 \\ + 337 \\ \hline 138 \end{array}$$

e)

$$\begin{array}{r} 363 \\ + 82 \\ \hline 75 \end{array}$$

Müstəqil iş

1. Cəmi tapın.

540 + 14 + 3	713 + 7 + 34	213 + 326 + 24	683 + 247 + 34	271 + 296 + 157	457 + 87 + 159	166 + 389 + 187
23 + 30 + 41 + 4	62 + 11 + 25 + 40	304 + 14 + 123 + 21	243 + 215 + 131 + 68	248 + 158 + 234 + 126	261 + 383 + 124 + 172	362 + 147 + 158 + 265

- Üç və daha çox ədədi müxtəlif ardıcılıqla topladıqda cəm dəyişmir. Bəzən toplananlar arasında cəmi onluqlara və ya yüzlüklərə bərabər olan ədədlər olur. Bu halda əvvəlcə həmin ədədləri qruplaşdıraraq toplamaq daha əlverişlidir. Məsələn:

$$(137) + 118 + (13) = (137 + 13) + 118 = 150 + 118 = 268$$

$$(4) + (70) + (26) + (130) = (4 + 26) + (70 + 130) = 30 + 200 = 230$$

2. Cəmi əlverişli yolla tapın.

- a) $54 + 225 + 6$ b) $600 + 23 + 27$ c) $320 + 97 + 480$ d) $13 + 148 + 52 + 7$

Məsələ həlli

3. Məktəbin zalı 420 şagird tutur. Cədvəldə bu məktəbin ibtidai siniflərində oxuyan şagirdlərin sayı qeyd olunub. Bütün ibtidai sinif şagirdləri bu zala yerləşərmə?

Siniflər	Şagird sayı
1-ci sinif	98
2-ci sinif	114
3-cü sinif	106
4-cü sinif	86

4. Tikiş evində iyun ayında 234, iyul ayında 188 məktəbli geyimi tikildi. Avqust ayında tikilən geyimlərin sayı isə əvvəlki iki ayda tikilən geyimlərin sayının cəminə bərabərdir. Tikiş evində yay aylarında cəmi neçə məktəbli geyimi tikildi?

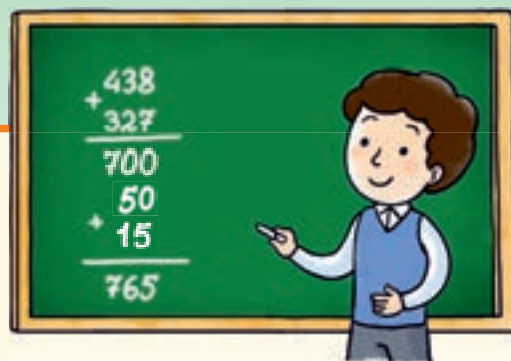

10 Toplamanın digər üsulları

Araşdırma-müzakirə

Elxan $438 + 327$ misalının həllini lövhədəki kimi yazdı.

- Sizcə, o, misalı necə həll etdi? İzah edin.

Öyrənmə

Ədədləri mərtəbə qiymətlərinə ayırmaqla cəmi tapmaq olar. Bunun üçün hər toplanan açıq şəkildə yazılır. Sonra isə uyğun mərtəbə qiymətləri toplanır və ümumi cəm tapılır. Məsələn: $267 + 128 = ?$

	Yüzlüklər toplanır.	Onluqlar toplanır.	Təklilər toplanır.		
267 =	200	+	60	+	7
128 =	100	+	20	+	8
	↓		↓		↓
Cəm tapılır:	300	+	80	+	15
	= 395				

$$\begin{array}{r} 300 \\ + 80 \\ 15 \\ \hline 395 \end{array}$$

Sətir üzrə belə yazmaq olar:

	Yüzlüklər toplanır.	Onluqlar toplanır.	Təklilər toplanır.	
	↓	↓	↓	
$267 + 128 =$	$(200 + 100)$	$+$	$(60 + 20)$	$+$
	$(7 + 8)$	$=$	$300 + 80 + 15$	$= 395$

$267 + 128 = 395$

Bələdçi

Toplananları mərtəbə qiymətlərinə ayırmaqla cəmi tapın.

• NÜMUNƏ •

$$154 + 538 = (100 + 500) + (50 + 30) + (4 + 8) = 600 + 80 + 12 = 692$$

- a) $256 + 126$ b) $479 + 105$ c) $626 + 59$ d) $128 + 216 + 131$ e) $815 + 27$

Müstəqil iş

1. Cəmi tapın.

$219 + 453$

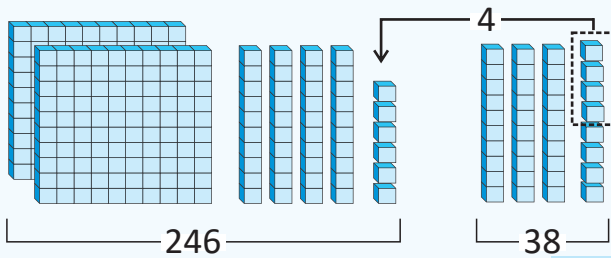
$213 + 488$

$604 + 109$

$755 + 86$

$122 + 134 + 101$

- Toplananlardan birini yaxın onluğa (yaxud yüzliyə) tamamlamaqla cəmi asan tapmaq olar. Bunun üçün uyğun ədəd müəyyən edilir, sonra isə bu ədəd toplananlardan birinə əlavə olunub digərindən çıxılır və cəm tapılır. Məsələn: $246 + 38 = ?$

$$\begin{array}{|c|c|} \hline +4 & -4 \\ \hline \end{array}$$

$$246 + 38 = 250 + 34 = 284$$

Nümunə

$$\begin{array}{|c|c|} \hline +3 & -3 \\ \hline \end{array}$$

$$297 + 15 = 300 + 12 = 312$$

$$\begin{array}{|c|c|} \hline -6 & +6 \\ \hline \end{array}$$

$$506 + 312 = 500 + 318 = 818$$

2. Toplananlardan birinə uyğun ədəd əlavə edib digərindən çıxmaqla cəmi tapın.

a) $\begin{array}{|c|c|} \hline ? & ? \\ \hline \end{array}$
 $198 + 14$

b) $\begin{array}{|c|c|} \hline ? & ? \\ \hline \end{array}$
 $305 + 141$

c) $\begin{array}{|c|c|} \hline ? & ? \\ \hline \end{array}$
 $137 + 16$

d) $\begin{array}{|c|c|} \hline ? & ? \\ \hline \end{array}$
 $392 + 79$

e) $\begin{array}{|c|c|} \hline ? & ? \\ \hline \end{array}$
 $809 + 75$

3. Cəmi bir neçə üsulla tapın.

$108 + 249$

$106 + 242$

$219 + 28$

$193 + 518$

$118 + 300 + 202$

Məsələ həlli

4. Lalə aldığı kitabların adını və onların səhifələrinin sayını cədvəldə qeyd etdi.

- Ən qalın və ən nazik kitabın birlikdə neçə səhifəsi var?
- Üç kitabın birlikdə neçə səhifəsi var?

Kitabın adı	Səhifə sayı
"Balaca və Karlson"	96
"Bəhlul Danəndə"	104
"Vinni-Pux"	196

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Cəmi tapın.

$$\begin{array}{r} 423 \\ + 64 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 306 \\ + 465 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 447 \\ + 387 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 245 \\ 534 \\ + 136 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 389 \\ 276 \\ + 228 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 453 \\ 82 \\ 154 \\ + 23 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 245 \\ 176 \\ 159 \\ + 342 \\ \hline \end{array}$$

2. Əlverişli üsullarla hesablayın.

$$48 + 194$$

$$516 + 84$$

$$496 + 37 + 4$$

$$230 + 54 + 170$$

$$12 + 210 + 290 + 188$$

3. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin.

$$\begin{array}{r} 327 \\ + \square 2 \square \\ \hline 449 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 547 \\ + 2 \square 4 \\ \hline 77 \square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \square 83 \\ + 44 \square \\ \hline 9 \square 6 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2 \square 1 \\ + \square 83 \\ \hline 94 \square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 467 \\ + \square \square 2 \\ \hline 83 \square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 34 \square \\ + \square 69 \\ \hline 7 \square 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 58 \square \\ + 2 \square 2 \\ \hline \square 31 \end{array}$$

4. Ən böyük və ən kiçik ədədləri müəyyən edin və onların cəmini tapın.

a) 472, 125, 261

b) 282, 456, 264

c) 346, 348, 126

d) 678, 298, 289

5. Şirniyyat mağazasında birinci həftə 390 qoğal, 238 şəkərbura satıldı. İkinci həftə isə 53 ədəd çox qoğal, 24 ədəd çox şəkərbura satıldı.

- İkinci həftə neçə qoğal və neçə şəkərbura satıldı?
- İki həftə ərzində qoğal və şəkərburanın hərəsindən neçə dənə satıldı?

6. Çəndəki su ilə hər birinin tutumu 150 l olan iki çəlləyi və hər birinin tutumu 8 l olan beş vedrəni tam doldurduqdan sonra çəndə 12 l su qaldı. Əvvəl çəndə neçə litr su var idi?

ÇIXMA (1000-ə qədər)

Hazırqımı?

- Elxan 111 rəngli kağız alarsa, rəfdə neçəsi qalar?
- Aynur da 132 rəngli kağız almaq istəsəydi, rəfdəki kağızlar hər iki uşağa çatardımı?
- Elxan və Aynur hərəsi 10 rəngli karandaş alarsa, rəfdə neçəsi qalar?

YADA SALIN

- İkirəqəmli ədədlərin fərqi: $43 - 26 = ?$

Azalandan 1 onluq ayrılır və təklirlərinə əlavə edilir.

Onluqlar	Təklirlər

Onl. Təkl.
10

$$\begin{array}{r} 43 \\ - 26 \\ \hline \end{array}$$

$$43 = 3 \text{ onl.} + 13 \text{ təkl.}$$

Təklirlər çıxılır.

Onluqlar	Təklirlər

Onl. Təkl.

$$\begin{array}{r} 3 \quad 13 \\ - 4 \quad 3 \\ \hline 2 \quad 6 \\ \hline 7 \end{array}$$

$$13 \text{ təkl.} - 6 \text{ təkl.} = 7 \text{ təkl.}$$

Onluqlar çıxılır.

Onluqlar	Təklirlər

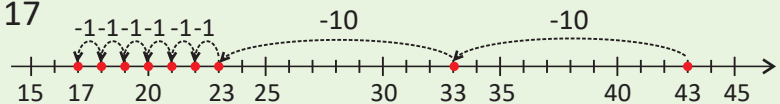
Onl. Təkl.

$$\begin{array}{r} 3 \quad 13 \\ - 4 \quad 3 \\ \hline 2 \quad 6 \\ \hline 1 \quad 7 \end{array}$$

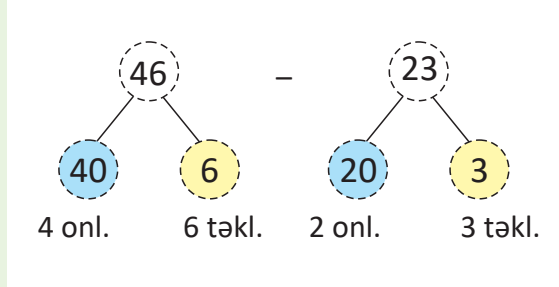
$$3 \text{ onl.} - 2 \text{ onl.} = 1 \text{ onl.}$$

- Ədəd oxunda geri saymaqla $43 - 26$ fərqi belə tapmaq olar:

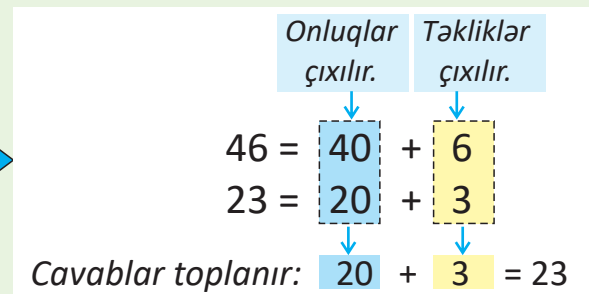
$$43 - 26 = 43 - 20 - 6 = 23 - 6 = 17$$

- Onluq və təklirlərə ayırmaqla çıxma

$$46 - 23 = (40 - 20) + (6 - 3) = 20 + 3 = 23$$

TƏKRAR ÜÇÜN TAPŞIRIQLAR

- Ədədləri alt-alta yazmaqla fərqi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$87 - 3$

$42 - 9$

$70 - 7$

$93 - 5$

$74 - 56$

$98 - 30$

$57 - 9$

$40 - 5$

$50 - 13$

$47 - 27$

$77 - 35$

$56 - 8$

$90 - 0$

$60 - 19$

$81 - 55$

$92 - 14$

- Ədəd üçlüyünə əsasən toplama və çıxmanın əlaqəsinə aid misallar yazın.

$$\begin{array}{cc} 50 & \\ 26 & 24 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 90 & \\ 60 & 30 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 70 & \\ 25 & 45 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 67 & \\ 48 & 19 \end{array}$$

$$\begin{array}{cc} 92 & \\ 39 & 53 \end{array}$$

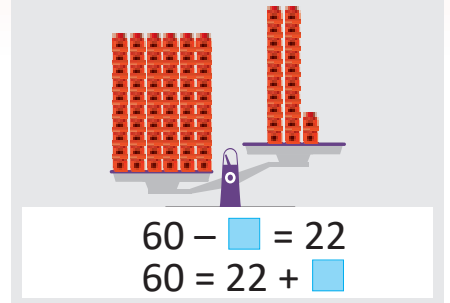
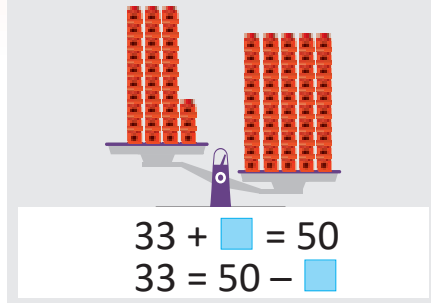
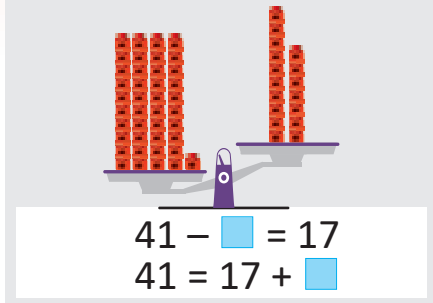
3. Misalları həll edin. Cavabların doğruluğunu yoxlayın.

12 + 85   54 – 27   14 + 49   80 – 47   48 – 23   40 – 29   76 – 39   57 + 28

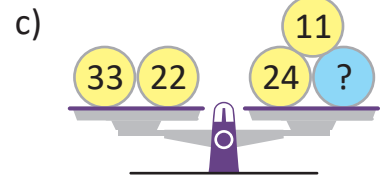
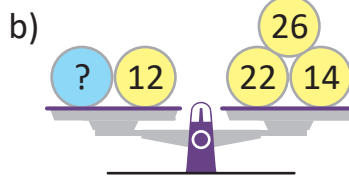
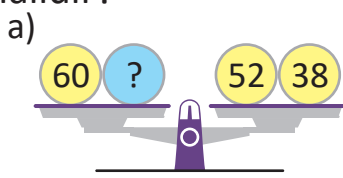
4. Ədəd üçlüyünə əsasən məchul ədədi tapın.

62	?	40	53	81
?	41	?	16	79
38	16	23	?	?

5. Tərəzinin gözlərini bərabərləşdirmək üçün neçə kub əlavə etmək, yaxud götürmək lazımdır?

6. “Ədəd tərəzisi”nin gözləri bərabərləşib. “?” işarəsinin yerinə hansı ədəd olmalıdır?

7. Boş xanalarda hansı ədədlər olmalıdır?

a)

Toplanan	38		12	9	
Toplanan	7	16		43	19
Cəm		36	58		80

b)

Azalan	45	85		91	
Çıxılan	9		38	66	18
Fərq		5	56		33

8. Uşaqlar bir limon ağacından 54, o birindən isə 8 ədəd az limon dərdilər.

- Uşaqlar cəmi neçə limon dərdilər?
- Onlar bu limonları on-on olmaqla qutulara yığdılar. Neçə qutu lazım oldu?

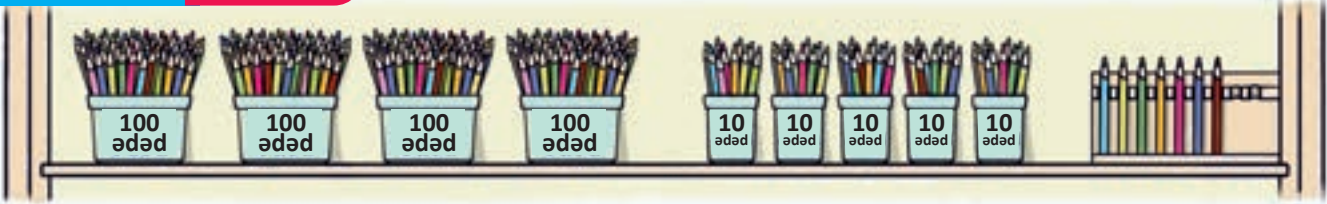
9. Bayramda sinif otağını bəzəmək üçün 60 şar aldılar. Şarlardan 17-si ağ, 9-u çəhrayı, qalanları isə bənövşəyidir. Neçə bənövşəyi şar aldılar? Məsələnin həllinə uyğun ifadələri seçin və qiymətlərini tapın.

60 + 17 – 9   60 – (17 + 9)   60 – (17 – 9)   60 – 17 – 9

11 Üçrəqəmli ədədlərin çıxılması

Araşdırma-müzakirə

Dəftərxana mağazasında karandaşlar 100-lük və 10-luq qutularda, həmçinin tək-tək satılır. Gün ərzində rəfdəki karandaşlardan bir 100-lük və üç 10-luq qutu, 4 dənə isə tək karandaş satıldı.

- Rəfdə neçə karandaş qaldı? Bunu necə tapmaq olar?

Öyrənmə

Üçrəqəmli ədədlərin fərqi taparkən əvvəlcə təklilər, sonra onluqlar, axırda isə yüzlüklər çıxılır. Bəzən azalanın təkliləri çıxılanın təklilərindən, onluqları isə onluqlarından böyük və ya bərabər ola bilər. Məsələn: $578 - 143 = ?$

1 Təklilər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
5	7	8
1	4	3
		5

2 Onluqlar çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
5	7	8
1	4	3
3		5

3 Yüzlüklər çıxılır.

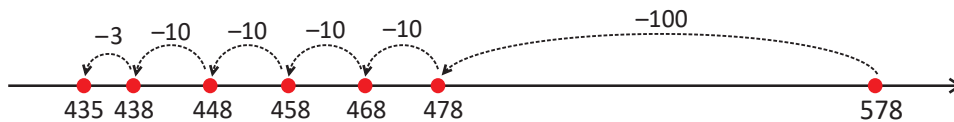
Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
4	3	5

$$578 - 143 = 435$$

Ədəd oxunda $578 - 143$ fərqi belə təsvir etmək olar:

$$578 - 100 = 478$$

$$478 - 40 = 438$$

$$438 - 3 = 435$$

Bələdçi

Təsvirlərdən istifadə etməklə və alt-alta yazmaqla fərqi tapın.

• NÜMUNƏ •

$$457 - 224 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.	Yüzl.	Onl.	Təkl.
4	5	7	2	2	4
2	2	4	2	3	3

$$a) 375 - 152 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	7	5
1	5	2

$$b) 649 - 526 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.
6	4	9
5	2	6

Müstəqil iş

1. Fərqi tapın.

$$\begin{array}{r} 600 \\ - 100 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 340 \\ - 140 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 576 \\ - 24 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 475 \\ - 232 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 968 \\ - 504 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 749 \\ - 5 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 584 \\ - 542 \\ \hline \end{array}$$

2. Alt-alta yazmaqla fərqi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$$560 - 30$$

$$485 - 45$$

$$952 - 211$$

$$547 - 5$$

$$984 - 22$$

$$588 - 153$$

$$739 - 107$$

- Ədədləri açıq şəkildə yazmaqla da fərqi tapmaq olar.

Bu halda uyğun mərtəbə qiymətləri çıxılır və cavablar toplanır.

$$\begin{array}{r} 578 \\ - 143 \\ \hline \end{array}$$

578

500

70

8

5 yüzl. 7 onl. 8 təkl.

143

100

40

3

1 yüzl. 4 onl. 3 təkl.

→

Yüzlüklər çıxılır.

500

↓

Onluqlar çıxılır.

70

↓

Təklilər çıxılır.

8

↓

578 = 500 + 70 + 8

143 = 100 + 40 + 3

Cavablar toplanır: 400 + 30 + 5 = 435

3. Uyğun mərtəbə qiymətlərini çıxmaqla fərqi tapın.

$$638 - 122$$

$$573 - 23$$

$$845 - 40$$

$$984 - 250$$

$$488 - 65$$

$$763 - 511$$

$$999 - 706$$

4. Misalları həll edin.

$$973 - 40$$

$$752 - 201$$

$$786 - 2$$

$$838 - 306$$

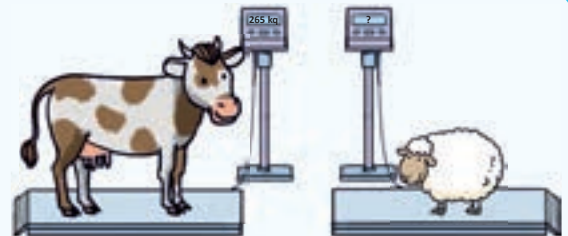
$$566 - 250$$

$$349 - 102$$

$$547 - 15$$

Məsələ həlli

5. Qapan-tərəzidə inəyi çəkib kütləsinin 265 kq olduğunu müəyyən etdilər. Qoyun isə inəkdən 221 kq yüngül gəldi. Qoyunun kütləsi neçə kiloqramdır?

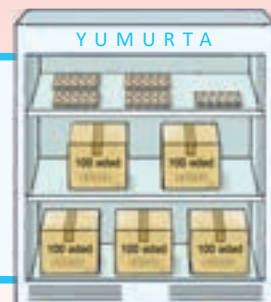

12 Üçrəqəmli ədədlərin çıxılması (onluğun ayrılması)

Araşdırma-müzakirə

Marketdə 545 yumurta var idi. Gün ərzində 2 böyük qutu, 2 on yerlik qab və 8 ədəd yumurta satıldı.

- Neçə yumurta qaldı? Bunu necə tapmaq olar?

Öyrənmə

Üçrəqəmli ədədlərin fərqi taparkən azalanın təklidləri çıxılanın təklidlərindən kiçik ola bilər. Bu halda azalanın onluqlarından 1 onluq ayıraraq təklidlərinə əlavə edilir. Məsələn: $542 - 124 = ?$

- 1 Təklidlər müqayisə olunur. 2 təklidən 4 təkliyi çıxmaq olmur. Azalanın onluqlarından 1 onluq ayrılır və 10 təklid kimi təklidlərinə əlavə edilir. Təklidlər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
5	4	2
1	2	4
		8

4 onl. + 2 təkl. = 3 onl. + 12 təkl.
12 təkl. - 4 təkl. = 8 təkl.

- 2 Onluqlar çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
5	3	12
1	2	4
	1	8

3 onl. - 2 onl. = 1 onl.

- 3 Yüzlüklər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
5	3	12
1	2	4
4	1	8

5 yüzl. - 1 yüzl. = 4 yüzl.

$$542 - 124 = 418$$

DIQQƏT!

Bəzən üçrəqəmli ədəddən birrəqəmli, yaxud ikirəqəmli ədədi çıxdıqda da azalanın onluqlarından 1 onluq ayrılır və təklidlərinə əlavə edilir.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
4	13	
4	5	3
4	4	8

Yüzl.	Onl.	Təkl.
5	12	
3	6	2
3	3	6

Fikirləş!

Ədəd oxunda $542 - 124$ fərqi necə təsvir etmək olar?

Bələdçi

Təsvirlərdən istifadə etməklə və alt-alta yazmaqla fərqi tapın.

• NÜMUNƏ •

$$340 - 217 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

$$a) 645 - 127 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.

$$b) 461 - 344 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Müstəqil iş

1. Fərqi tapın.

$$\begin{array}{r} 683 \\ - 218 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 455 \\ - 129 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 570 \\ - 356 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 911 \\ - 2 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 844 \\ - 236 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 765 \\ - 347 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 640 \\ - 35 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 671 \\ - 34 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 522 \\ - 205 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 494 \\ - 126 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 850 \\ - 28 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 746 \\ - 8 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 590 \\ - 53 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 926 \\ - 419 \\ \hline \end{array}$$

2. Alt-alta yazmaqla fərqi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$$450 - 25$$

$$825 - 7$$

$$462 - 224$$

$$583 - 356$$

$$540 - 26$$

$$763 - 427$$

$$974 - 128$$

3. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin. Cavabları yoxlayın.

$$\begin{array}{r} \square 32 \\ - 209 \\ \hline 523 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 522 \\ - 11\square \\ \hline 404 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 363 \\ - \square 8 \\ \hline 345 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \square 41 \\ - 205 \\ \hline 33\square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 76\square \\ - 9 \\ \hline 7\square 2 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 745 \\ - \square 16 \\ \hline 2\square 9 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \square 41 \\ - 3\square 7 \\ \hline 234 \end{array}$$

4. Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$$782 - 245 * 196 + 341$$

$$842 - 225 * 547 - 122$$

$$653 - 106 * 653 - 338$$

Məsələ həlli

5. Alıcının 652 manat pulu var idi. O, mağazadan 332 manata tozsoran və 205 manata telefon aldı. Alıcının neçə manat pulu qaldı?

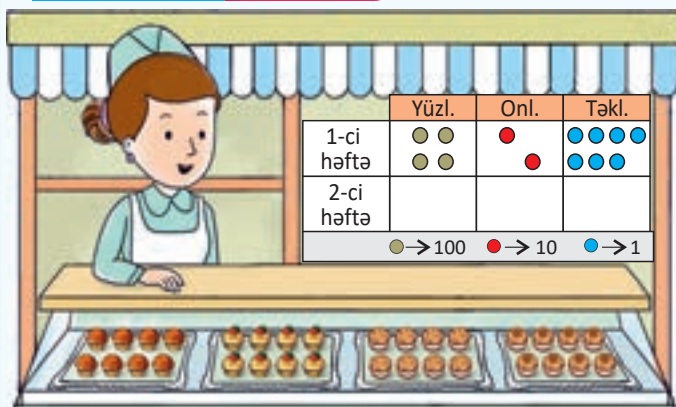

6. Anbarda 360 kq kartof var idi. Anbardan mağazaya hər birində 9 kq olan 5 kisə kartof göndərdilər. Anbarda neçə kiloqram kartof qaldı?

13

Araştırma-müzakirə

Mərtəbə cədvəlində
1-ci həftə satılan
kekslərin sayı rəngli
dairələrlə təsvir edilib. 2-ci həftə
bundan 45 keks az satıldı.

- 2-ci həftə neçə keks satıldı?
Bunu mərtəbə cədvəlində təsvir etməklə necə tapmaq olar?

Açar söz

- **yüzlüyün ayrılması**

Öyrænma

Üçrəqəmli ədədlərin fərqlərini taparkən azalanın onluqları çıxılanın onluqlarından kiçik ola bilər. Məsələn: $628 - 246 = ?$

- 1** Təklilər çıxılır.

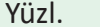
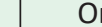
Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl. Onl. Təkl.

$$\begin{array}{r} 628 \\ -246 \\ \hline 2 \end{array}$$

$$8 \text{ t\`akl.} - 6 \text{ t\`akl.} = 2 \text{ t\`akl.}$$

- 2** Azalanın yüzlüklərindən 1 yüzlük ayrılır və 10 onluq kimi onluqlarına əlavə edilir. Onluqlar çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.Onl.Təkl.

Diagram illustrating the regrouping process for $628 - 246$. A red dot is placed on the 6 in the hundreds place, and a red arrow points to the 2 in the tens place, with the number 10 written above the arrow. A blue arrow points to the next step where the 6 is crossed out and a 5 is written above it, and the 2 is crossed out and a 12 is written above it.

$$\begin{aligned} 6 \text{ yüzl.} + 2 \text{ onl.} &= 5 \text{ yüzl.} + 12 \text{ onl.} \\ 12 \text{ onl.} - 4 \text{ onl.} &= 8 \text{ onl.} \end{aligned}$$

- 3** Yüzlüklər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.Onl.Təkl.

$$\begin{array}{r} 5 12 \\ - 6 2 8 \\ \hline 3 8 2 \end{array}$$

$$5 \text{ yüzl.} - 2 \text{ yüzl.} = 3 \text{ yüzl.}$$

$$628 - 246 = 382$$

Fikirləş!

Ədəd oxunda $628 - 246$ fərqlini necə təsvir etmək olar?

Bələdçi

Təsvirlərdən istifadə etməklə və alt-alta yazmaqla fərqi tapın.

• NÜMUNƏ •

$227 - 53 = ?$

Yüzl.	Onl.	Təkl.
2	2	7
1	7	4

Yüzl. Onl. Təkl.

1 12

$\begin{array}{r} 227 \\ - 53 \\ \hline 174 \end{array}$

a) $319 - 174 = ?$

Yüzl.	Onl.	Təkl.
3	1	9
1	7	4

b) $635 - 283 = ?$

Yüzl.	Onl.	Təkl.
6	3	5
2	8	3

Müstəqil iş

1. Fərqi tapın.

$\begin{array}{r} 614 \\ - 342 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 447 \\ - 181 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 735 \\ - 260 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 504 \\ - 34 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 149 \\ - 78 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 516 \\ - 43 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 733 \\ - 491 \\ \hline \end{array}$

2. Alt-alta yazmaqla fərqi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$728 - 265$ $327 - 43$ $608 - 28$ $515 - 371$ $640 - 50$ $125 - 92$ $426 - 372$

3. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin. Cavabları yoxlayın.

$\begin{array}{r} \square 55 \\ - 273 \\ \hline 482 \end{array}$	$\begin{array}{r} 629 \\ - 1\square 8 \\ \hline 441 \end{array}$	$\begin{array}{r} 517 \\ - 2\square \\ \hline \square 94 \end{array}$	$\begin{array}{r} 73\square \\ - 396 \\ \hline 3\square 2 \end{array}$	$\begin{array}{r} \square 68 \\ - 28\square \\ \hline 388 \end{array}$	$\begin{array}{r} 706 \\ - \square 46 \\ \hline 2\square 0 \end{array}$	$\begin{array}{r} \square 44 \\ - \square 2 \\ \hline 292 \end{array}$

4. Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$708 - 347 * 521$ $607 - 25 * 299 + 175 + 101$ $628 + 108 * 909 - 171$

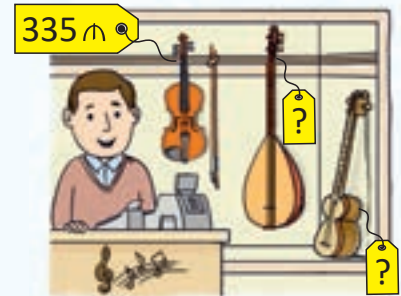
Məsələ həlli

5. Lalə və Aynur herbari düzəltmək üçün 158 çiçək topladılar. Bu çiçəklərdən 65-ni Lalə, qalanını isə Aynur toplamışdı. Aynur neçə çiçək toplamışdı?

6. Musiqi alətləri mağazasında satılan saz skripkadan 140 manat ucuzdur.

- Saz neçəyədir?
- Tar sazdan 50 manat bahadır. Tar neçəyədir?
- 600 manat pul bir tar və bir saz almağa çatarmı?

MƏSƏLƏLƏRİ HƏLL EDİN

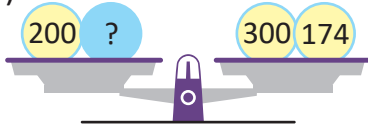
YADDA SAXLA

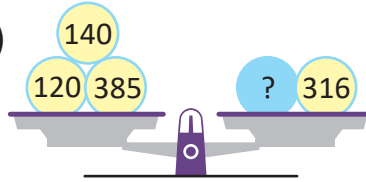
- MƏSƏLƏNİ ANLA
- PLAN QUR
- HƏLL ET
- YOXLA

1. “Ədəd tərəzisi”nin gözləri bərabərləşib. “?” işarəsinin yerinə hansı ədəd olmalıdır?

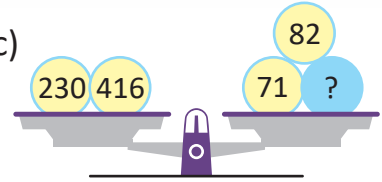
a)

b)

c)

2. Bakıdakı köhnə televiziya qülləsinin hündürlüyü 180 m idi. Yeni tikilən qüllənin hündürlüyü isə 310 metrdir. Yeni qüllə köhnəsindən neçə metr hündürdür?

3. Zooparkda ana və bala panda həftə ərzində birlikdə 285 kq bambuk yedilər. Bunun 78 kiloqramını bala panda yedi. Ana panda həftə ərzində neçə kiloqram bambuk yedi?

4. Birinci çəndə 450 l su var. Bu, ikinci çəndəki sudan 120 l çoxdur. İkinci çəndə neçə litr su var?

5. Pərdə mağazasına hər birində 100 m olan 3 top parça gətirdilər. Həftə ərzində bu parçadan 160 m satıldı. Mağazada neçə metr parça qaldı?

6. Evin tikintisi üçün hər biri 50 kq olan 5 kisə sement aldılar. Bənnə birinci gün 132 kq, ikinci gün isə 102 kq sement işlətdi. Neçə kiloqram sement qaldı?

7. Şirniyyatçı sifarişə görə dörd gün ərzində cəmi 985 ədəd şirniyyat bişirib təhvil verməli idi. O, üç gün ərzində təhvil verdiyi şirniyyatların sayını cədvəldə qeyd etdi. Şirniyyatçı bazar günü neçə şirniyyat bişirib təhvil verməlidir?

Həftənin günləri	Şirniyyatların sayı
Cümə axşamı	246
Cümə	322
Şənbə	268
Bazar	?

8. İnşaatçılar üçbloklı binaya 486 pəncərə qoydular. Birinci bloka 180 pəncərə, ikinci bloka isə bundan 54 ədəd az pəncərə qoyuldu. Binanın üçüncü blokuna neçə pəncərə qoyuldu?

9. Mağazada milli oğlan geyim dəstinin qiyməti 149 manat, qız geyim dəstinin qiyməti isə bundan 29 manat bahadır. Alıcı bir oğlan və bir qız milli geyim dəsti aldı.

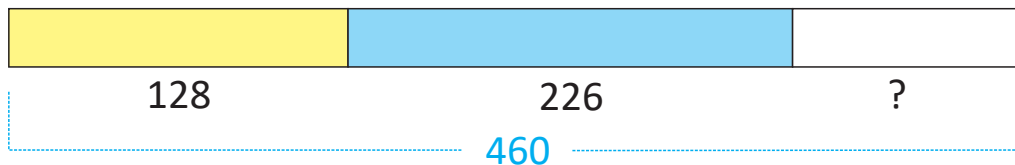
- O neçə manat ödəməlidir?
- Alıcı satıcıya 350 manat verdi. Satıcı ona neçə manat qaytarmalıdır?

10. Həftə ərzində birinci kuryer 465, ikinci kuryer 448 bağlamayı ünvanlara çatdırmalı idi. Həftəiçi birinci kuryer 309, ikincisi isə 270 bağlama çatdırdı. Həftəsonu hansı kuryer daha çox bağlama çatdırmalıdır?

11. Şəkil əsasında məsələ qurun və həll edin.

14 Üçrəqəmli ədədlərin çıxılması (onluq və yüzliyin ayrılması)

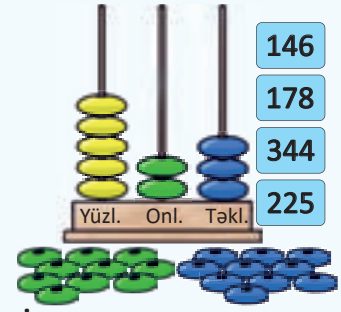
Araşdırma-müzakirə OYUN

Oyunçu sayı: 2 nəfər.

Ləvazimat: üzərində üçrəqəmli ədədlər yazılmış 4 kart (çıxılan), hər oyunçuya bir abak və rəngli aşıqlar.

Oyunun qaydası:

1. Kartlar qarışdırılır və üzüaşağı masanın üzərinə qoyulur.
2. Hər oyunçu öz abakında aşıqları şəkildəki sayda düzür (azalan) və çıxılanı müəyyən etmək üçün kartlardan birini açır.

Abakda çıxma zamanı təklilər milindəki aşıqların sayı çıxılanın təklilərindən çox və ya bərabərdirsə, uyğun sayda aşıq kənara qoyulur. Təklilər milindəki aşıqların sayı çıxılanın təklilərindən azdırsa, soldakı mildən bir aşıq çıxarılıb kənara qoyulur. Onun əvəzinə təklilər milinə 10 aşıq əlavə edilir və çıxılanın təkliləri qədər aşıq çıxarılır. Eyni qayda ilə onluqlar, sonra isə yüzliklər çıxılır.

Sonda alınan ədəd yazılır. Cavabı daha tez və düzgün yazan oyunçu qalib gəlir.

Öyrənmə

Üçrəqəmli ədədlərin fərqlərini taparkən azalanın onluq və təkliləri uyğun olaraq çıxılanın onluq və təklilərindən kiçik ola bilər. Bu halda azalandan 1 onluq ayıraraq təklilərinə, 1 yüzlik ayıraraq onluqlarına əlavə edilir. Məsələn: $525 - 149 = ?$

1 Təklilər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
	1	15
-	5	2 5
	1	4 9
		6

2 onl. + 5 təkl. = 1 onl. + 15 təkl.
15 təkl. - 9 təkl. = 6 təkl.

2 Onluqlar çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
4	11	15
-	5	2 5
	1	4 9
	7	6

5 yüzl. + 1 onl. = 4 yüzl. + 11 onl.
11 onl. - 4 onl. = 7 onl.

3 Yüzliklər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
4	11	15
-	5	2 5
	1	4 9
	3	7 6

4 yüzl. - 1 yüzl. = 3 yüzl.

$$525 - 149 = 376$$

Fikirləş!

Ədəd oxunda $525 - 149$ fərqlərini necə təsvir etmək olar?

Bələdçi

Təsvirlərdən istifadə etməklə və alt-alta yazmaqla fərqi tapın.

• NÜMUNƏ •

$$223 - 48 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	11	13
-	2	23
	4	8
	1	75

$$a) 534 - 157 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.

$$b) 344 - 289 = ?$$

Yüzl.	Onl.	Təkl.

Müstəqil iş

1. Fərqi tapın.

$$\begin{array}{r} 542 \\ - 173 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 611 \\ - 284 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 218 \\ - 169 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 830 \\ - 496 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 533 \\ - 255 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 934 \\ - 367 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 625 \\ - 247 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 156 \\ - 88 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 322 \\ - 35 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 463 \\ - 67 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 121 \\ - 33 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 950 \\ - 72 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 423 \\ - 44 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 152 \\ - 56 \\ \hline \end{array}$$

- Bəzən azalanın onluqları sıfıra bərabər, təkliləri isə çıxılanın təklilərindən kiçik ola bilər. Bu halda azalanın onluqları sıfıra bərabər olduğu üçün əvvəlcə 1 yüzlik ayırıp onluqlarına, sonra isə 1 onluq ayırıp təklilərinə əlavə edilir. Bundan sonra təklilər, onluqlar və yüzliklər çıxılır. Məsələn: $205 - 98 = ?$

1 yüzlik ayırıp onluqlara, sonra 1 onluq ayırıp təklilərə əlavə olunur.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	10	5
-	2	05
	9	8

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	9	15
-	2	05
	9	8

1 Təklilər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	9	15
-	2	05
	9	8
		7

2 Onluqlar çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	9	15
-	2	05
	9	8
	0	7

3 Yüzliklər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
1	9	15
-	2	05
	9	8
	1	07

$$205 - 98 = 107$$

DİQQƏT! Azalanın təklik və onluqları sıfıra bərabər olduğu halda da eyni qaydadan istifadə edilir. Məsələn: $300 - 27 = ?$

1 Təklilər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
2	9	10
-	3	00
	2	7
		3

2 Onluqlar çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
2	9	10
-	3	00
	2	7
	7	3

3 Yüzliklər çıxılır.

Yüzl.	Onl.	Təkl.
2	9	10
-	3	00
	2	7
	2	73

$$300 - 27 = 273$$

2. Alt-alta yazmaqla fərqi tapın.

$$500 - 36$$

$$701 - 3$$

$$804 - 67$$

$$407 - 18$$

$$506 - 8$$

$$905 - 7$$

$$708 - 9$$

$$902 - 245$$

$$200 - 123$$

$$821 - 46$$

$$101 - 2$$

$$208 - 169$$

$$100 - 11$$

$$400 - 105$$

3. Fərqi tapın və hər nəticəyə uyğun təsviri müəyyən edin.

$$\begin{array}{r} 800 \\ - 2 \\ \hline \end{array}$$

1

$$\begin{array}{r} 503 \\ - 255 \\ \hline \end{array}$$

2

$$\begin{array}{r} 702 \\ - 25 \\ \hline \end{array}$$

3

$$\begin{array}{r} 442 \\ - 288 \\ \hline \end{array}$$

4

$$\begin{array}{r} 610 \\ - 77 \\ \hline \end{array}$$

5

4. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin. Cavabları yoxlayın.

$$\begin{array}{r} 83\Box \\ - 164 \\ \hline \Box68 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 600 \\ - 24\Box \\ \hline 3\Box2 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 104 \\ - 3\Box \\ \hline \Box8 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 200 \\ - \Box \\ \hline 1\Box3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 543 \\ - \Box7 \\ \hline 45\Box \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 41\Box \\ - 1\Box5 \\ \hline 245 \end{array}$$

Məsələ həlli

5. Məktəblilər üçün yay düşərgəsinə iki həftə ərzində 600 şagird yazıldı. İlk həftədə düşərgəyə 367 şagird yazılmışdı. Düşərgəyə ikinci həftə neçə şagird yazıldı?

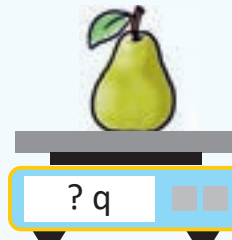
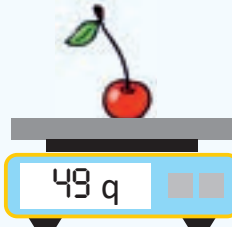
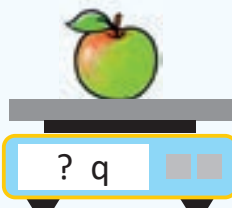
6. Məktəb kitabxanasında 576 kitab var. Bunlardan 122-si ingilis, 157-si rus, qalanları isə Azərbaycan dilindədir. Kitabxanada Azərbaycan dilində neçə kitab var?

7. Şəklə əsasən suallara cavab verin.

• Üzüm almadan 342 q ağırdır. Alma neçə qramdır?

• Armudun kütləsi üzüm, gilə və almanın kütlələri cəmindən 469 q yüngüldür. Armud neçə qramdır?

15 Çıxmanın digər üsulları

Araşdırma-müzakirə

Samirin atasının 36, əmisinin 42 yaşı var.

- Onların yaşları arasında neçə il fərq var?
- 4, 8 və 14 ildən sonra onların yaşları arasında fərq neçə olacaq?
- Alınan fərqləri müqayisə edin.

Öyrənmə

Çıxılanı yaxın onluğa (yaxud yüzliyə) tamamlamaqla fərqi asan tapmaq olar. Bunun üçün uyğun ədəd müəyyən edilir. Sonra isə bu ədəd həm azalanın, həm də çıxılanın üzərinə əlavə olunur və fərq tapılır.

$$\begin{array}{r} +4 \\ 173 \end{array} \quad \begin{array}{r} +4 \\ 46 \end{array}$$

$$173 - 46 = (173 + 4) - (46 + 4) = 177 - 50 = 127$$

$$\begin{array}{r} 173 \\ - 46 \\ \hline \end{array} \xrightarrow{+4} \begin{array}{r} 177 \\ - 50 \\ \hline 127 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} +2 \\ 511 \end{array} \quad \begin{array}{r} +2 \\ 198 \end{array}$$

$$511 - 198 = (511 + 2) - (198 + 2) = 513 - 200 = 313$$

$$\begin{array}{r} 511 \\ - 198 \\ \hline \end{array} \xrightarrow{+2} \begin{array}{r} 513 \\ - 200 \\ \hline 313 \end{array}$$

Bələdçi

Azalan və çıxılanın üzərinə uyğun ədədi əlavə etməklə fərqi tapın.

$$\begin{array}{r} +13 \\ 233 \end{array} \quad \begin{array}{r} +13 \\ 87 \end{array}$$

$$233 - 87 = (233 + 13) - (87 + 13) = 246 - 100 = 146$$

• NÜMUNƏ •

a) $\begin{array}{r} ? \\ 43 \end{array} - \begin{array}{r} ? \\ 26 \end{array}$

b) $\begin{array}{r} ? \\ 445 \end{array} - \begin{array}{r} ? \\ 296 \end{array}$

c) $\begin{array}{r} ? \\ 473 \end{array} - \begin{array}{r} ? \\ 247 \end{array}$

d) $\begin{array}{r} ? \\ 437 \end{array} - \begin{array}{r} ? \\ 319 \end{array}$

e) $\begin{array}{r} ? \\ 682 \end{array} - \begin{array}{r} ? \\ 356 \end{array}$

Müstəqil iş

1. Daha asan hesablamaq üçün azalan və çıxılana hansı ədədi əlavə etmək lazımdır? Fərqi şifahi tapın və alt-alta çıxmaqla cavabı yoxlayın.

62 - 39

106 - 97

261 - 196

361 - 58

372 - 89

500 - 187

910 - 675

- Bəzən çıxılanı uyğun hissələrə ayırmaqla fərqi daha asan tapmaq olar. Məsələn: $316 - 56 = ?$

$$316 - 56 = (316 - 16) - 40 = 300 - 40 = 260$$

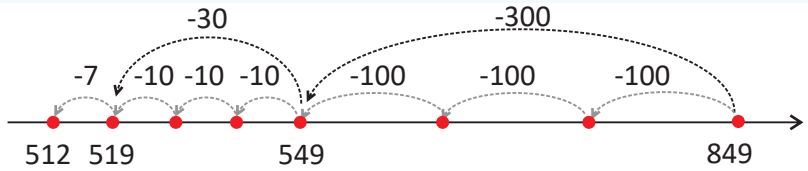
$$316 - 56 = 260$$

- Çıxılanı mərtəbə qiymətlərinə ayırmaqla da fərqi tapmaq olar.

$$849 - 337 = 849 - 300 - 30 - 7 = 549 - 30 - 7 = 519 - 7 = 512$$

$$849 - 337 = 512$$

Bunu ədəd oxunda belə təsvir etmək olar.

- Çıxılanı uyğun hissələrə ayırmaqla fərqi tapın.

$$467 - 77 \quad 240 - 60 \quad 350 - 90 \quad 610 - 30 \quad 472 - 92$$

- Çıxılanı mərtəbə qiymətlərinə ayırmaqla fərqi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$$463 - 342 \quad 828 - 314 \quad 396 - 35 \quad 562 - 331 \quad 444 - 333 \quad 927 - 415$$

- Fərqi tapmaq üçün asan üsul seçin. Cavabı tapın və toplama ilə yoxlayın.

$$640 - 80 \quad 550 - 496 \quad 363 - 48 \quad 426 - 211 \quad 666 - 542 \quad 427 - 57$$

Məsələ həlli

- Zooparkda olan bəzi heyvanların sayı cədvəldə göstərilib.

- Balıqların sayı sürünənlərin sayından nə qədər çoxdur?
- Quşlar və sürünənlərin birgə sayı balıqların sayından nə qədər azdır?

Heyvanlar	Sayı
Balıqlar	562
Sürünənlər	34
Quşlar	398

- Bağdan 511 kq alma və bundan 31 kq az armud yığdılar. Cəmi 950 kq yük götürə bilən maşınla bu meyvələri birdəfəyə aparmaq olarmı?

16 Təqribi toplama və çıxma

Araşdırma-müzakirə

$$500 - 400 = 100$$

Sarı kürəciklər qırmızılardan təqribən 100 ədəd çoxdur.

$$500 + 400 = 900$$

İki bankada təqribən 900 kürəcik var.

Açar sözlər

- yuvarlaqlaşdırma
- təqribi
- dəqiq

- Lalə və Samir hesablamaları nə üçün belə apardılar?
- Onlar hesablamaları başqa cür necə apara bilərdilər?

Öyrənmə

Hesablamalarda dəqiqlik tələb olunmursa, ədədləri yuvarlaqlaşdırmaqla onların cəmini və fərqlərini daha asanlıqla tapmaq olar. Bu zaman cavab dəqiq yox, təqribi alınır. Məsələn, 608 və 271 ədədlərini yüzlüklərə, yaxud onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla onların təqribi cəmini və fərqlərini belə tapmaq olar.

Yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla

$$\begin{array}{r} + 608 \longrightarrow + 600 \\ + 271 \longrightarrow + 300 \\ \hline 900 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 608 \longrightarrow - 600 \\ - 271 \longrightarrow - 300 \\ \hline 300 \end{array}$$

$$608 + 271 \approx 900$$

$$608 - 271 \approx 300$$

Onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla

$$\begin{array}{r} + 608 \longrightarrow + 610 \\ + 271 \longrightarrow + 270 \\ \hline 880 \end{array} \quad \begin{array}{r} - 608 \longrightarrow - 610 \\ - 271 \longrightarrow - 270 \\ \hline 340 \end{array}$$

$$608 + 271 \approx 880$$

$$608 - 271 \approx 340$$

Hansı halda təqribi cavab dəqiq cavaba daha yaxındır: ədədləri yüzlüklərə, yoxsa onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırdıqda?

Fikirlaş!

Bələdçi

• NÜMUNƏ •

Yüzlüklərə qədər

$$\begin{array}{r} 641 \longrightarrow 600 \\ - 258 \longrightarrow - 300 \\ \hline 300 \end{array}$$

$$641 - 258 \approx 300$$

Onluqlara qədər

$$\begin{array}{r} 641 \longrightarrow 640 \\ - 258 \longrightarrow - 260 \\ \hline 380 \end{array}$$

$$641 - 258 \approx 380$$

Ədədləri əvvəlcə yüzlüklərə, sonra isə onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hesablayın.

$$\begin{array}{r} - 375 \\ 91 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 78 \\ 225 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} - 703 \\ 198 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} - 322 \\ 208 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 510 \\ 351 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} + 198 \\ 452 \\ \hline \end{array}$$

Müstəqil iş

1. Yüzlüklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hesablayın. Təqribi cavabı dəqiq cavabla müqayisə edin.

$172 + 321$

$732 - 129$

$205 + 358$

$329 - 109$

$599 + 203$

$202 - 93$

2. Onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hesablayın. Təqribi cavabı dəqiq cavabla müqayisə edin.

$22 + 67$

$73 - 38$

$199 + 34$

$578 - 321$

$445 + 25$

$643 - 36$

3. Əvvəlcə yüzlüklərə, sonra isə onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla hesablayın. Hansı cavab dəqiq cavaba daha yaxındır?

$445 - 109$

$713 - 208$

$104 + 398$

$879 - 92$

$903 - 707$

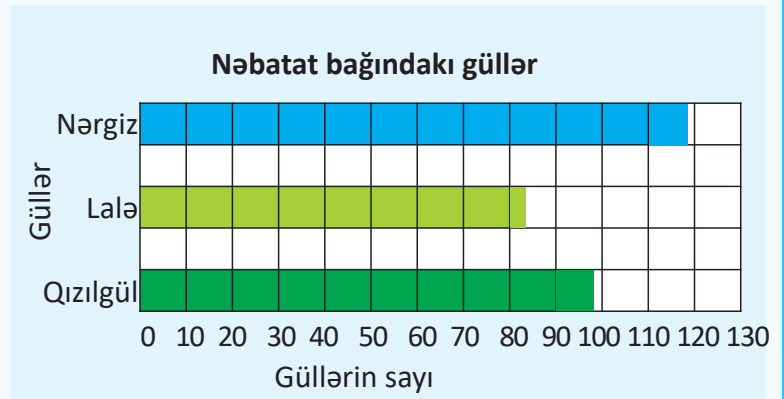
$513 + 242$

Məsələ həlli

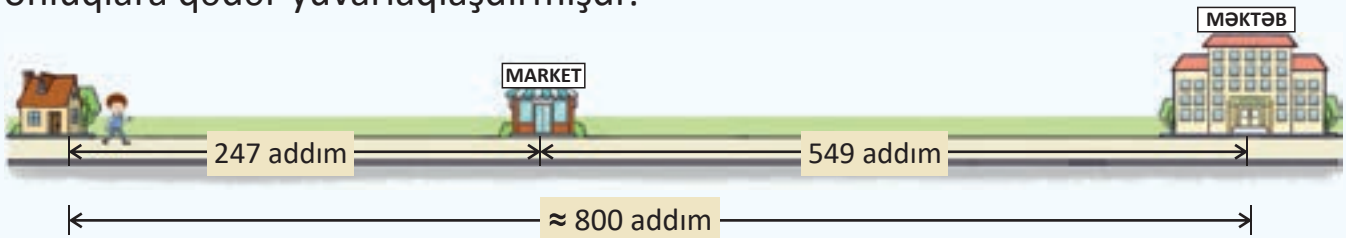
4. Televizorun qiyməti 337 manat, paltaryuyan maşının qiyməti isə 418 manatdır. Alıcı ümumi məbləği təqribi hesabladı və mağazaya gələrkən özü ilə 760 manat pul götürdü. Bu malları almaq üçün onun pulu çatarmı?

5. Diaqramda nəbatat bağındakı güllərin sayı təsvir edilib. Doğru fikri müəyyən edin.

- Bağda təqribən 120 nərgiz var.
- Lalə və qızılgüllərin birlikdə sayı təqribən 300 dənədir.
- Nərgizlərin sayı lalələrin sayından təqribən 20 ədəd çoxdur.

6. Elxan evdən marketə və marketdən məktəbə qədər olan yolların uzunluğunu yuvarlaqlaşdırdı və topladı. O, təqribi cavabın 800 addım olduğunu tapdı. Elxan hesablama apararkən ədədləri yüzlüklərə, yoxsa onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmışdı?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Fərqi tapın. Bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$\begin{array}{r} 500 \\ -189 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 702 \\ -86 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 810 \\ -258 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 541 \\ -73 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 922 \\ -367 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 333 \\ -108 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 610 \\ -583 \\ \hline \end{array}$
$\begin{array}{r} 483 \\ -146 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 117 \\ -35 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 305 \\ -107 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 132 \\ -43 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 101 \\ -5 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 654 \\ -78 \\ \hline \end{array}$	$\begin{array}{r} 400 \\ -91 \\ \hline \end{array}$

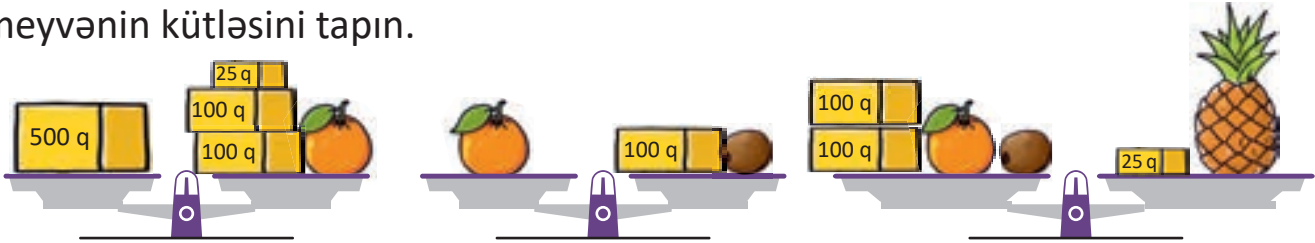
2. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin.

$\begin{array}{r} 435 \\ -\square\square\square \\ \hline 312 \end{array}$	$\begin{array}{r} \square65 \\ -1\square2 \\ \hline 14\square \end{array}$	$\begin{array}{r} \square\square\square \\ -433 \\ \hline 322 \end{array}$	$\begin{array}{r} 67\square \\ -3\square0 \\ \hline \square31 \end{array}$	$\begin{array}{r} 28\square \\ -88 \\ \hline \square99 \end{array}$	$\begin{array}{r} 400 \\ -2\square \\ \hline 3\square8 \end{array}$	$\begin{array}{r} \square0\square \\ -1\square8 \\ \hline 447 \end{array}$

3. İfadələri yazın və qiymətini hesablayın.

- 412 ilə 297-dən əvvəlki tək ədədin fərqi
- 242 və 458 ədədlərinin cəmi ilə 374-ün fərqi
- 500-dən sonrakı cüt ədədlə 195-in fərqi
- 210 ilə 4 və 3-ün hasilinin fərqi

4. Tərəzinin gözləri tarazlıqdadır. Eyni meyvələrin kütlələri bərabərdir. Hər meyvənin kütləsini tapın.

5. Azalan və çıxılanın üzərinə uyğun ədədi əlavə etməklə fərqi tapın.

$872 - 393$	$614 - 286$	$755 - 247$	$474 - 29$	$982 - 596$	$460 - 38$

6. Çıxılanı uyğun hissələrə ayırmaqla fərqi tapın.

$467 - 87$	$530 - 70$	$555 - 321$	$862 - 341$	$862 - 82$	$460 - 90$

7. Fərqi müxtəlif üsullarla tapın. Cavabı toplama ilə yoxlayın.

$77 - 38$	$622 - 95$	$304 - 187$	$93 - 46$	$912 - 129$	$505 - 76$

8. Əvvəlcə yüzliklərə, sonra isə onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla təqribi hesablayın. Hansı cavab dəqiq cavaba daha yaxındır?

$732 - 296$

$323 + 379$

$404 - 138$

$54 + 257$

$982 - 596$

$616 - 194$

9. Kartları yanaşı qoyduqda alınan ən böyük və ən kiçik üçrəqəmli ədədləri müəyyən edin. Bu ədədlərin cəmini və fərqlərini tapın.

10. Səbinə və Samir hərəsi fikrində bir ədəd tutdu. Səbinənin fikrində tutduğu ədədin onluqlar mərtəbəsindəki rəqəmi 3 vahid azaltdıqda 446 alınır.

- Səbinə fikrində hansı ədədi tutmuşdu?
- Bu ədəd Samir fikrində tutduğu ədəddən 208 vahid böyükdür. Samir fikrində hansı ədədi tutmuşdu?

11. Məktəbdə 489 qız və 467 oğlan təhsil alır. Bu şagirdlərin 688 nəfəri səhər, qalanları isə günorta növbəsində oxuyur. Günorta növbəsində neçə şagird oxuyur?

12. Hava limanında üç təyyarə uçuşa hazırlaşır. Cədvəldə reyslər və hər təyyarədəki sərnişinlərin sayı göstərilir.

- Üç təyyarədə cəmi neçə sərnişin var idi?
- İstanbula uçan sərnişinlər Naxçıvana uçan sərnişinlərdən neçə nəfər çoxdur?
- Naxçıvana və Kiyevə uçan sərnişinlərin birlikdə sayı İstanbula uçan sərnişinlərdən neçə nəfər çoxdur?

Aviareyslər	Sərnişin sayı
Bakı-İstanbul	212
Bakı-Naxçıvan	86
Bakı-Kiyev	198

13. Boş qabın kütləsi 275 qramdır. Qabdakı albalıların kütləsi nə qədərdir?

- Ədədləri əvvəlcə onluqlara, sonra isə yüzliklərə qədər yuvarlaqlaşdırmaqla təqribi cavabları tapın.
- Dəqiq cavabla hər təqribi cavabın fərqlərini hesablayın.

VURMA VƏ BÖLMƏ. RİYAZİ İFADƏLƏR. TƏNLİK

Altı-altı
olmaqla
komandalara
bölünün!

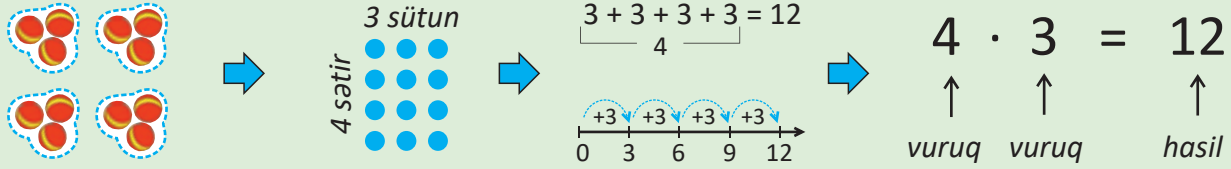
Hazırıqmi?

- İdman dərində neçə şagird iştirak edir? Bunu daha asanlıqla necə tapmaq olar?
- Müəllimin göstərişindən sonra neçə komanda alınacaq?
- Hər birində 10 uşaq olmaqla 3 komanda yaratmaq üçün əlavə neçə uşaq lazımdır? Riyazi ifadə yazmaqla bunu necə tapmaq olar?

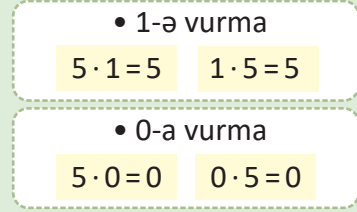
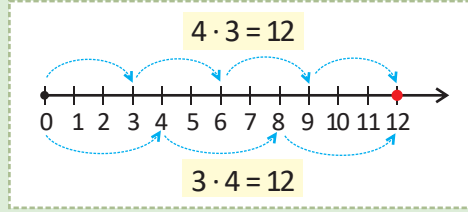
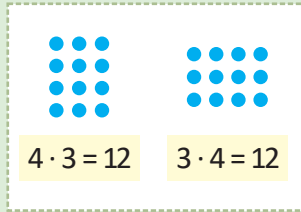

YADA SALIN

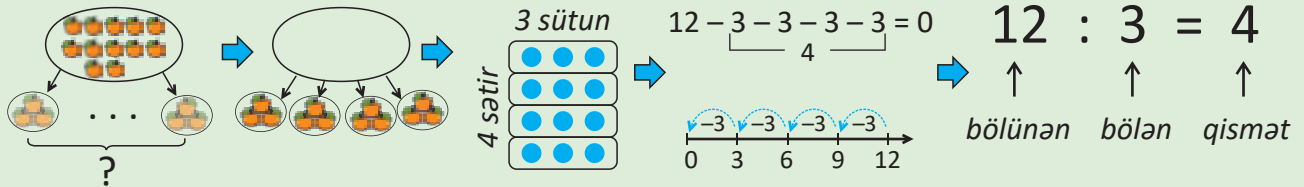
- Bir neçə qrupun hər birində eyni sayda əşya olarsa, əşyaların ümumi sayını vurma əməli ilə tapmaq olar.

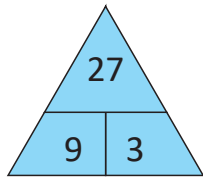
- Vuruqların yerini dəyişdikdə hasil dəyişmir. $4 \cdot 3 = 3 \cdot 4$

- Əşyaları hər birində bərabər sayda olmaqla qruplara ayırdıqda alınan qrupların sayını bölmə əməli ilə tapmaq olar.

- Vurma və bölmə əməlləri bir-biri ilə əlaqəlidir. Bölmə vurmanın tərs əməlidir.

$9 \cdot 3 = 27$
 $3 \cdot 9 = 27$
 $27 : 9 = 3$
 $27 : 3 = 9$

Vurma cədvəli

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24
3	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30	33	36
4	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48
5	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60
6	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60	66	72
7	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70	77	84
8	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80	88	96
9	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90	99	108
10	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110	120

- 1-ə bölmə $6 : 1 = 6$
- Ədədi özünə bölmə $8 : 8 = 1$
- 0-ı ədədə bölmə $0 : 7 = 0$
- 0-a bölmək olmaz.   ~~$5 : 0$~~

TƏKRAR ÜÇÜN TAPŞIRIQLAR

- Vurma və bölmə əməllərini yerinə yetirin.

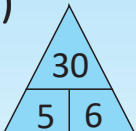
$6 \cdot 1$ $5 \cdot 6$ $5 \cdot 8$ $4 \cdot 9$ $2 \cdot 6$ $3 \cdot 3$ $0 \cdot 8$ $4 \cdot 7$ $3 \cdot 8$ $2 \cdot 9$
 $18 : 3$ $0 : 2$ $12 : 2$ $36 : 4$ $24 : 3$ $4 \cdot 0$ $21 : 3$ $4 : 4$ $24 : 4$ $3 \cdot 6$

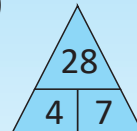
- Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$5 \cdot 7 * 7 \cdot 5$ $4 \cdot 4 * 3 \cdot 5$ $28 : 4 * 2 \cdot 3$ $69 - (35 - 6) * 5 \cdot 9$ $0 \cdot 8 * 47 - (19 + 28)$

3. Vurma və bölmənin əlaqəsinə aid misallar yazın.

a) $\square \cdot \square = \square$
 $\square \cdot \square = \square$
 $\square : \square = \square$
 $\square : \square = \square$

b) $\square \cdot \square = \square$
 $\square \cdot \square = \square$
 $\square : \square = \square$
 $\square : \square = \square$

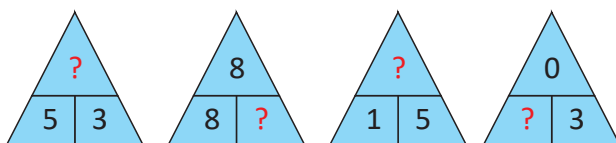
c) $\square \cdot \square = \square$
 $\square \cdot \square = \square$
 $\square : \square = \square$
 $\square : \square = \square$

4. Vurma cədvəlindən istifadə etməklə boş xanalardakı ədədləri müəyyən edin.

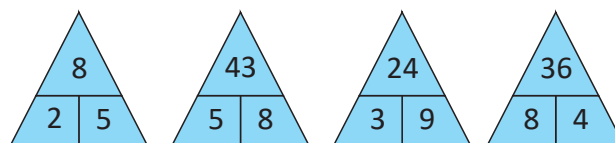
$\square : 9 = 3$ $\square \cdot 2 = 18$ $\square : 5 = 3$ $4 \cdot \square = 32$ $\square : 2 = 9$ $\square \cdot 7 = 21$ $16 : \square = 8$
 $\square \cdot 9 = 27$ $\square : 9 = 2$ $\square \cdot 3 = 15$ $32 : \square = 4$ $2 \cdot \square = 18$ $\square : 7 = 3$ $2 \cdot \square = 16$

5. Üçbucağın uyğun hissələrində vurma və bölmə ilə əlaqəli üç ədəd yazılmalıdır.

a) “?” işarəsinin yerinə hansı ədədlər olmalıdır?

b) Səhv yazılmış ədədləri tapın və düzəldin.

6. Vurma və bölmə əməlləri ilə əlaqəli olan üç ədədi müəyyən edin. Uyğun misallar yazın.

a) 3, 18, 7, 21 b) 4, 8, 3, 32 c) 5, 9, 45, 55 d) 4, 18, 9, 36 e) 5, 10, 15, 50

7. Dairələrin içinə “+”, “-”, “·”, “:” işarələrindən uyğun olanını tapın.

$8 \bigcirc 4 = 4$ $4 \bigcirc 4 = 16$ $8 \bigcirc 2 = 6$ $6 \bigcirc 4 = 10$ $12 \bigcirc 4 = 3$ $12 \bigcirc 3 = 9$

8. Samir fikrində üçrəqəmli ədəd tutdu. Bu ədədin onluqlarının sayı 4-dür. Təklidlərin sayı onluqlardan 2 dəfə çoxdur. Yüzlüklərin sayı isə təklidlərdən 8 dəfə azdır. Bu hansı ədəddir?

9. Elxan meşədən 9, Lalə 11, Səbinə isə 4 göbələk yığdı. Onlar topladıqları göbələkləri aralarında bərabər böldülər. Hər uşağa neçə göbələk düşdü?

10. Tutumu 5 l olan vedrəni 6 dəfə su ilə tam doldurub boş çəlləyə tökdülər. Çəllək 50 l su tutur. Çəlləyi doldurmaq üçün daha neçə litr su lazımdır?

11. Bağban hər cərgədə 4 ağac olmaqla 6 cərgə armud və hər cərgədə 5 ağac olmaqla 5 cərgə alma ağacı əkdİ. O hansı ağacdən daha çox əkdİ?

17 6-ya və 7-yə vurma

Araşdırma-müzakirə

Anar kubun hər üzünə bir stiker yapışdırmaq istədi.

- Ona 3 kubun, 4 kubun üzünə yapışdırmaq üçün neçə stiker lazımdır?
- Bunu necə tapmaq olar?

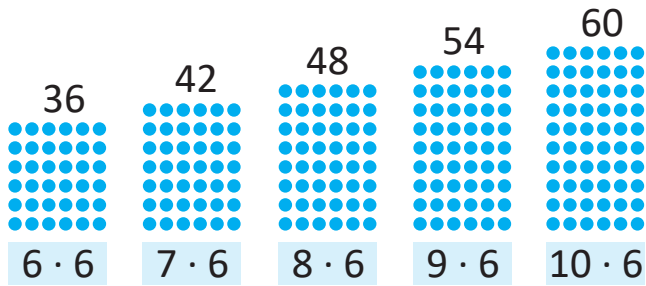
Açar sözlər

- dəfə
- vuruq
- hasil
- 6-ya vurma
- 7-yə vurma

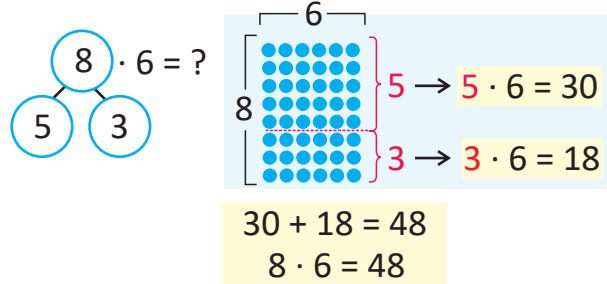
Öyrənmə

Ədədi 6-ya vurmaq 6-nı həmin ədəd dəfə təkrar toplamaq deməkdir.

$$8 \cdot 6 = 6 + 6 + 6 + 6 + 6 + 6 + 6 + 6 = 48$$

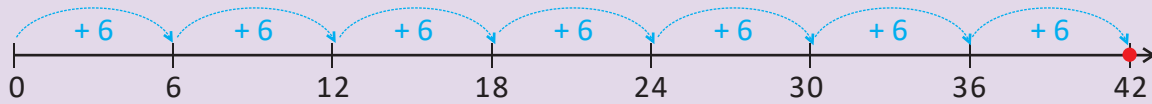

- Vuruqlardan birini hissələrə ayırmaqla da hasili tapmaq olar. Bu zaman həmin hissələrin digər vuruqla hasilləri toplanır.

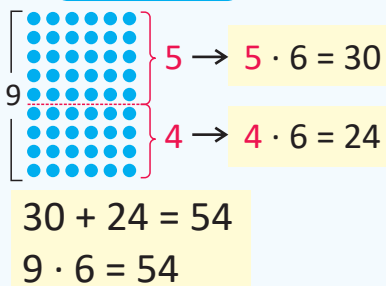
Fikirləş!

Ədəd oxunda hansı vurma əməli təsvir olunub?

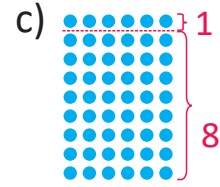
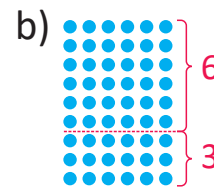
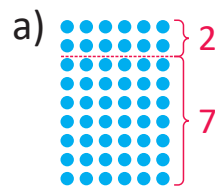

Bələdçi

• NÜMUNƏ •

Təsvirlərə əsasən vuruqlardan birini verilmiş hissələrə ayırmaqla $9 \cdot 6$ hasilini tapın.

Müstəqil iş

1. Vuruqların yerini dəyişməklə hasili tapın. Vurma əməlinin bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$1 \cdot 6$

$2 \cdot 6$

$3 \cdot 6$

$4 \cdot 6$

$5 \cdot 6$

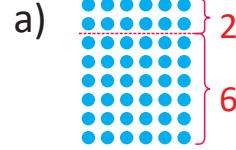
$6 \cdot 8$

$6 \cdot 9$

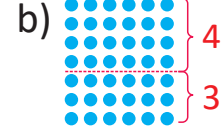
$6 \cdot 10$

2. Təsvirlərə əsasən vuruqlardan birini verilmiş hissələrə ayırmaqla hasili tapın.

$8 \cdot 6$

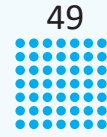
$7 \cdot 6$

- Ədədi 7-yə vurmaq 7-ni həmin ədəd dəfə təkrar toplamaq deməkdir.

$$3 \cdot 7 = 7 + 7 + 7 = 21$$

— 3 —

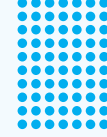
$7 \cdot 7$

$8 \cdot 7$

$9 \cdot 7$

$10 \cdot 7$

3. Vuruqların yerini dəyişməklə hasili tapın. Vurma əməlinin bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$1 \cdot 7$

$2 \cdot 7$

$4 \cdot 7$

$5 \cdot 7$

$6 \cdot 7$

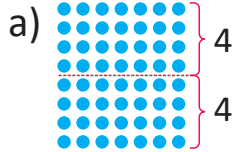
$7 \cdot 8$

$7 \cdot 9$

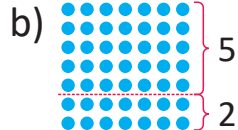
$7 \cdot 10$

4. Təsvirlərə əsasən vuruqlardan birini verilmiş hissələrə ayırmaqla hasili tapın.

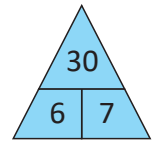
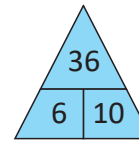
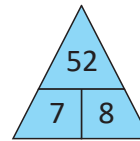
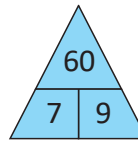
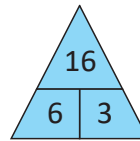
$8 \cdot 7$

$7 \cdot 7$

5. Üçbucağın uyğun hissələrində vurma və bölmə ilə əlaqəli 3 ədəd yazılmalıdır. Səhv yazılmış ədədləri tapın və düzəldin.

Məsələ həlli

6. Uşaqlar quş yuvası düzəltmək üçün 7, pişiklərə evcik düzəltmək üçün isə bundan 4 dəfə çox taxta parçası işlətdilər. Cəmi neçə taxta parçası istifadə olundu?

18 8, 9 və 10-a vurma

Araşdırma-müzakirə

Lalə sarı plastilindən kürəciklər hazırlayıb kuboidin hər təpəsinə bir kürəcik yapışdırdı.

- O, 3 kuboidin, 5 kuboidin təpələrinə yapışdırmaq üçün neçə kürəcik hazırlamalıdır?
- Bunu necə hesablamaq olar?

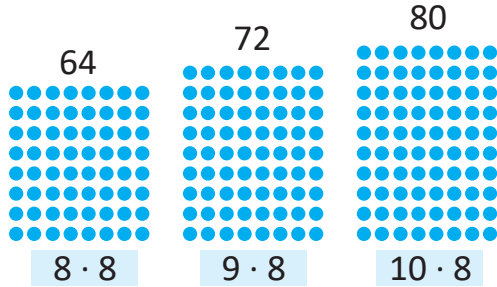
Açar sözlər

- 8-ə vurma
- 9-a vurma
- 10-a vurma

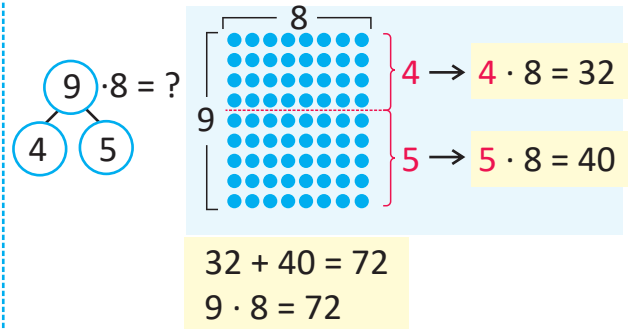
Öyrənmə

Ədədi 8-ə vurmaq 8-i həmin ədəd dəfə təkrar toplamaq deməkdir.

$$9 \cdot 8 = \underbrace{8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8}_{9} = 72$$

- Vuruqlardan birini hissələrə ayırmaqla da hasili tapmaq olar. Bu zaman həmin hissələrin digər vuruqla hasilləri toplanır.

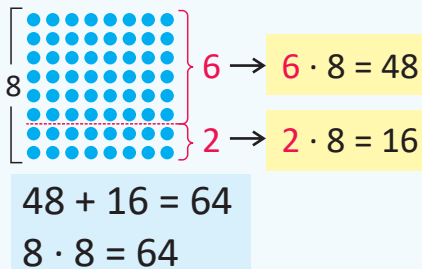

FİKİRLƏŞ!

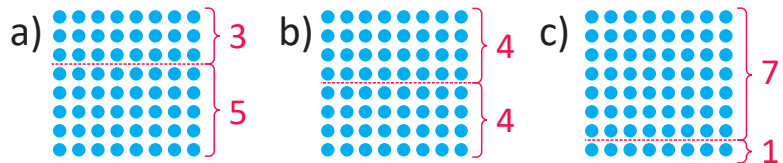
Ədəd oxunda $7 \cdot 8$ hasilini necə təsvir etmək olar?

Bələdçi

• NÜMUNƏ •

Təsvirlərə əsasən vuruqlardan birini verilmiş hissələrə ayırmaqla $8 \cdot 8$ hasilini tapın.

Müstəqil iş

1. Vuruqların yerini dəyişməklə hasili tapın. Vurma əməlinin bir neçəsini ədəd oxunda təsvir edin.

$2 \cdot 8$

$3 \cdot 8$

$4 \cdot 8$

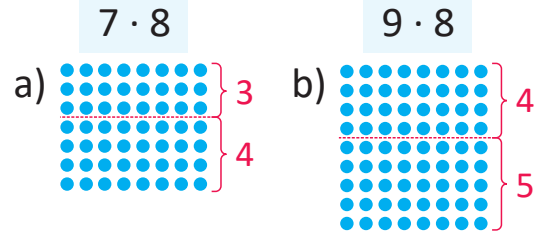
$5 \cdot 8$

$7 \cdot 8$

$8 \cdot 9$

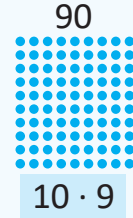
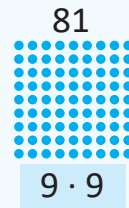
$8 \cdot 10$

2. Təsvirlərə əsasən vuruqlardan birini verilmiş hissələrə ayırmaqla hasili tapın.

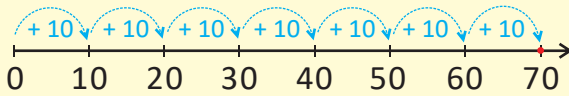
- Ədədi 9-a vurmaq 9-u həmin ədəd dəfə təkrar toplamaq deməkdir.

$$4 \cdot 9 = \underbrace{9 + 9 + 9 + 9}_{4} = 36$$

- Ədədi 10-a vurmaq 10-u həmin ədəd dəfə təkrar toplamaq deməkdir.

$$7 \cdot 10 = \underbrace{10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10}_{7} = 70$$

Ədədi 10-a vurduqda alınan hasillə həmin ədəd arasında hansı qanunauyğunluq var?

$1 \cdot 10 = 10$	$6 \cdot 10 = 60$
$2 \cdot 10 = 20$	$7 \cdot 10 = 70$
$3 \cdot 10 = 30$	$8 \cdot 10 = 80$
$4 \cdot 10 = 40$	$9 \cdot 10 = 90$
$5 \cdot 10 = 50$	$10 \cdot 10 = 100$

FİKİRLƏŞ!

3. Vuruqların yerini dəyişməklə hasili tapın.

$9 \cdot 2$

$9 \cdot 3$

$9 \cdot 4$

$9 \cdot 5$

$9 \cdot 6$

$9 \cdot 7$

$9 \cdot 8$

$10 \cdot 2$

$10 \cdot 6$

$10 \cdot 7$

$10 \cdot 8$

4. Uyğun misallar yazmaqla suallara cavab verin.

- Hər birində 8 şokolad olan 9 qutuda cəmi neçə şokolad olar?
- Bir vərəqdə 9 stiker olarsa, 6 belə vərəqdə cəmi neçə stiker olar?
- Hər qabda 10 yumurta varsa, 9 qabda cəmi neçə yumurta var?

Məsələ həlli

5. Samirin hər birində 8 karandaş olan 3 qutu rəngli karandaş var. O, 6 karandaş qardaşına verdi. Samirin neçə karandaş qaldı?

6. Satıcı 5 ədəd 10 litrlik və 6 ədəd 8 litrlik bidonlarla süd satdı. Satıcı bir gündə neçə litr süd satdı?

MƏSƏLƏ VƏ MİSALLAR

1. Vurma cədvəlində qırmızı xanada yazılmış bəzi ədədlər səhvdir. Səhvləri tapın və düzgün ədədləri müəyyən etmək üçün vurma əməlinə aid misallar yazın.

x	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	6	5	6	7	8	9	10
2	0	2	4	6	8	10	11	14	16	18	20
3	0	3	6	9	12	15	18	21	18	27	30
4	0	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	0	5	10	15	20	25	30	35	33	45	50
6	0	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	7	7	14	21	18	35	42	77	56	63	70
8	0	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	0	9	20	27	30	45	54	63	72	81	99
10	0	10	20	30	40	50	55	70	80	90	100

2. Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$$5 \cdot 9 * 100 - 55$$

$$72 - 28 * 7 \cdot 8$$

$$6 \cdot 6 * 4 \cdot 9$$

$$9 \cdot 7 * 527 - 463$$

$$0 \cdot 9 * 8 \cdot 1$$

$$9 \cdot 10 * 46 + 29$$

$$8 \cdot 6 * 7 \cdot 7$$

$$8 \cdot 7 * 222 - 168$$

3. Dairələrin içinə “+”, “-”, “·”, “:” işarələrindən uyğun olanını tapın.

$$7 \bigcirc 6 = 23 - 10$$

$$8 \bigcirc 1 = 42 - 35$$

$$4 \bigcirc 8 = 100 - 68$$

$$8 \bigcirc 2 = 10 \bigcirc 6$$

$$9 \bigcirc 10 = 100 - 10$$

$$6 \bigcirc 6 = 3 \cdot 4$$

$$7 \bigcirc 0 = 52 - (15 + 37)$$

$$7 \bigcirc 1 = 5 \bigcirc 2$$

4. Bir hörümçəyin 8 ayağı var. 7 hörümçəyin neçə ayağı olar?

5. Bir şarın qiyməti 10 qəpik, bir oyuncaq maşının qiyməti isə bundan 7 dəfə çoxdur. Bir maşın neçəyədir?

6. Bir kiçik rəsmnin qiyməti 9 manatdır. Bir böyük rəsmnin qiyməti bundan 5 dəfə çoxdur. Anarın atası 2 kiçik və 1 böyük rəsm aldı.

- O nə qədər pul ödəməlidir?
- Anarın atası satıcıya 100 manat verdi. Satıcı neçə manat pul qaytarmalıdır?

7. Piktoqramda müxtəlif dərnlərə gedən 3-cü sinif şagirdlərinin sayı göstərilib.

- Musiqi dərnyinə neçə şagird gedir?
- Rəsm dərnyinə gedən şagirdlərin sayı rəqs dərnyinə gedənlərdən neçə dəfə çoxdur?
- Dərnlərə cəmi neçə şagird gedir?

Dərnlərə gedən şagirdlər	
Musiqi	☺☺
Rəsm	☺☺☺☺
Rəqs	☺☺

Hər ☺ = 9 nəfər

19 2, 3, 4 və 5-ə bölmə

Araşdırma-müzakirə

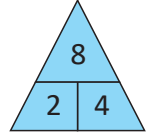
Şirniyyatçı keksləri qutulara yığmaq istədi.

- 10, 12, 14 keksi qutulara iki-iki yığmaq üçün neçə qutu lazımdır?
- 9, 18 və 24 keksi qutulara üç-üç yığmaq üçün neçə qutu lazımdır?
- Bunu necə tapmaq olar?

Açar sözlər

- dəfə
- bölünən
- bölən
- qismət
- vurma və bölmənin əlaqəsi

$$\begin{aligned} 4 \cdot 2 &= 8 \\ 2 \cdot 4 &= 8 \\ 8 : 2 &= 4 \\ 8 : 4 &= 2 \end{aligned}$$

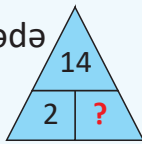
Öyrənmə

Ədədi 2-yə (yaxud 3-ə) böldükdə qismətdə elə ədəd alınır ki, 2-ni (yaxud 3-ü) bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

$$14 : 2 = ?$$

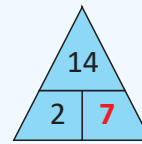
2-ni hansı ədədə vurduqda 14 alınar?

$$2 \cdot \square = 14$$

2-ni 7-yə vurduqda 14 alınar.

$$2 \cdot 7 = 14$$

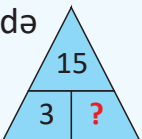

$$14 : 2 = 7$$

$$15 : 3 = ?$$

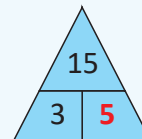
3-ü hansı ədədə vurduqda 15 alınar?

$$3 \cdot \square = 15$$

3-ü 5-ə vurduqda 15 alınar.

$$3 \cdot 5 = 15$$

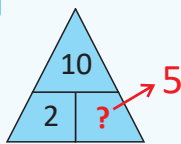
$$15 : 3 = 5$$

Bələdçi

Vurma və bölmənin əlaqəsindən istifadə etməklə qisməti tapın.

• NÜMUNƏ •

$$10 : 2 = ?$$

$$2 \cdot 5 = 10 \rightarrow 10 : 2 = 5$$

$$4 : 2$$

$$6 : 2$$

$$8 : 2$$

$$2 : 2$$

$$16 : 2$$

$$18 : 2$$

$$12 : 2$$

$$20 : 2$$

Müstəqil iş

1. Qisməti tapın.

$$18 : 3$$

$$12 : 3$$

$$6 : 3$$

$$24 : 3$$

$$21 : 3$$

$$3 : 3$$

$$27 : 3$$

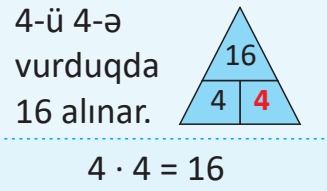
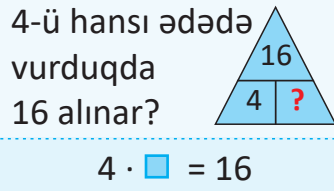
$$30 : 3$$

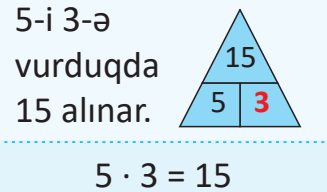
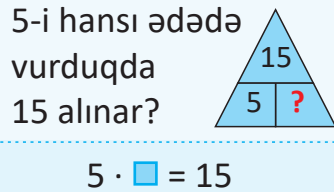
- Ədədi 4-ə (yaxud 5-ə) böldükdə qismətdə elə ədəd alınır ki, 4-ü (yaxud 5-i) bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

$16 : 4 = ?$

$16 : 4 = 4$

$15 : 5 = ?$

$15 : 5 = 3$

2. Vurma və bölmənin əlaqəsindən istifadə etməklə qisməti tapın.

$28 : 4$

$24 : 4$

$36 : 4$

$40 : 4$

$25 : 5$

$35 : 5$

$10 : 5$

$45 : 5$

3. Hasili tapın və bölmə əməlinə aid iki misal yazın.

$2 \cdot 5$

$5 \cdot 3$

$3 \cdot 4$

$1 \cdot 5$

$3 \cdot 2$

$4 \cdot 1$

$2 \cdot 4$

$8 \cdot 3$

$5 \cdot 8$

$3 \cdot 9$

Məsələ həlli

4. Aynur və Lalə hər biri 24 səhifəlik eyni kitab aldılar. Lalə hər gün 3 səhifə, Aynur isə 4 səhifə oxudu. Kim kitabı daha tez oxuyub qurtardı?

5. 32 butulka alma şirəsini hər birində bərabər sayda olmaqla 4 qutuya yığdılar. 27 butulka portağal şirəsini isə hər birində bərabər sayda olmaqla 3 qutuya yığdılar. Hansı qutulara daha çox sayda butulka yerləşdi?

6. Cədvəldə zoomağazadakı heyvanların sayı göstərilib.

- Cədvələ əsasən tərtib edilən piktoqramda hər ▲ işarəsi neçə heyvanı göstərir?

- Piktoqramın digər sətirlərində neçə işarə olmalıdır?

Heyvan	Sayı
Tısbağa	8
Balıq	36
Dovşan	28
Pişik	4
Bülbül	12

Zoomağazadakı heyvanlar	
Tısbağa	▲ ▲
Balıq	
Dovşan	
Pişik	
Bülbül	

20 6-ya və 7-yə bölmə

Araşdırma-müzakirə

Uşaqlar meşədən 42 odun yığdılar. Onlardan biri şələyə odunları altı-altı, digəri isə yeddi-yeddi yığmağı təklif etdi.

- Hansı halda şələlərin sayı daha az olar?
- Bölmə əməlinəndən istifadə etmədən bunu necə müəyyən etmək olar?

Açar sözlər

- 6-ya bölmə
- 7-yə bölmə

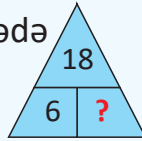
Öyrənmə

Ədədi 6-ya böldükdə qismətdə elə ədəd alınır ki, 6-nı bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

$$18 : 6 = ?$$

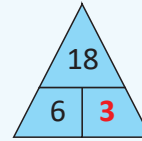
6-nı hansı ədədə vurduqda 18 alınar?

$$6 \cdot \square = 18$$

6-nı 3-ə vurduqda 18 alınar.

$$6 \cdot 3 = 18$$

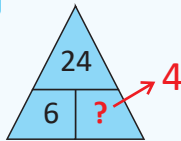

$$18 : 6 = 3$$

Bələdçi

• NÜMUNƏ •

$$24 : 6 = ?$$

$$6 \cdot 4 = 24 \rightarrow 24 : 6 = 4$$

Vurma və bölmənin əlaqəsindən istifadə etməklə qisməti tapın.

$$6 : 6$$

$$30 : 6$$

$$42 : 6$$

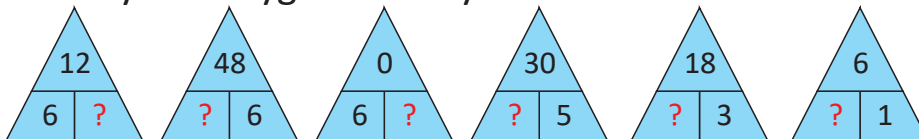
$$54 : 6$$

$$36 : 6$$

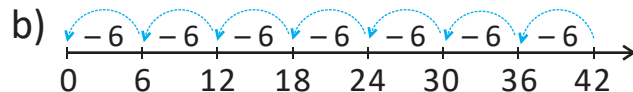
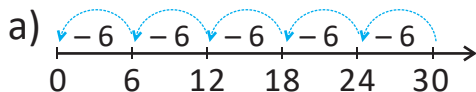
$$60 : 6$$

Müstəqil iş

1. “?” işarəsinin yerinə uyğun ədədi yazın.

2. Təsvirə əsasən bölmə əməlini yazın və qisməti tapın.

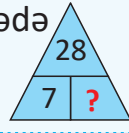

- Ədədi 7-yə böldükdə qismətdə elə ədəd alınır ki, 7-ni bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

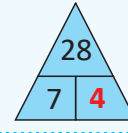
$$28 : 7 = ?$$

7-ni hansı ədədə vurduqda 28 alınar?

$$7 \cdot \square = 28$$

7-ni 4-ə vurduqda 28 alınar.

$$7 \cdot 4 = 28$$

$$28 : 7 = 4$$

3. Vurma və bölmənin əlaqəsindən istifadə etməklə qisməti tapın.

$$7 : 7$$

$$14 : 7$$

$$21 : 7$$

$$28 : 7$$

$$35 : 7$$

$$42 : 7$$

$$49 : 7$$

$$56 : 7$$

$$63 : 7$$

$$70 : 7$$

4. Hasili tapın və bölmə əməlinə aid iki misal yazın.

$$2 \cdot 7$$

$$8 \cdot 5$$

$$7 \cdot 9$$

$$7 \cdot 4$$

$$2 \cdot 8$$

$$1 \cdot 9$$

$$10 \cdot 6$$

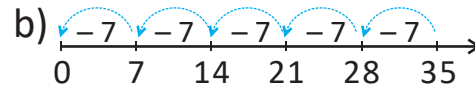
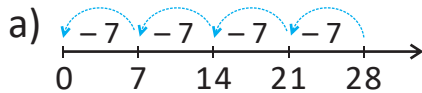
$$8 \cdot 9$$

$$7 \cdot 8$$

$$9 \cdot 10$$

$$6 \cdot 9$$

5. Təsvirə əsasən bölmə əməlini yazın və qisməti tapın.

6. Lövhədə bəzi misallar səhv həll edilib. Səhvləri tapın.

a)

$$28 : 7 = 5$$

$$36 : 6 = 6$$

$$49 : 7 = 8$$

b)

$$24 : 6 = 4$$

$$63 : 7 = 10$$

$$50 : 5 = 9$$

c)

$$48 : 6 = 5$$

$$56 : 7 = 6$$

$$30 : 6 = 5$$

Məsələ həlli

7. Dərzi 7 ədəd eyni kostyum tikmək üçün 21 m parça işlətdi.

- O, bir kostyuma neçə metr parça işlətdi?
- Dərzi 30 m parçadan neçə belə kostyum tikə bilər?

8. Tamaşaçı pul qabındakı pullarla bir neçə teatr bileti aldıqdan sonra 20 manat pulu qaldı. Bir biletin qiyməti 6 manatdır. O neçə bilet aldı?

9. Mağazada qəhvəyi şokoladlar bir qutuda 6 ədəd, ağ şokoladlar isə 8 ədəd olmaqla satılır. Aynur eyni növ şokoladdan bir neçə qutu aldı. Aldığı şokoladların sayı 18 olarsa, Aynur hansı şokoladdan neçə qutu aldı?

21 8, 9 və 10-a bölmə

Araşdırma-müzakirə

Lalə və Samir gül aplikasiyalarını düzəltmək üçün 72 ləçək kəsdilər. Lalə hər gülə 9 ləçək, Samir isə 8 ləçək yapışdırmağı təklif etdi.

Açar sözlər

- 8-ə bölmə
- 9-a bölmə
- 10-a bölmə

- Hansı halda güllərin sayı daha çox olar?
- Bölmə əməlinəndən istifadə etmədən bunu necə müəyyən etmək olar?

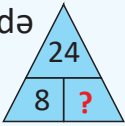
Öyrənmə

Ədədi 8-ə böldükdə qismətdə elə ədəd alınır ki, 8-i bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

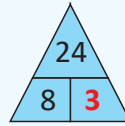
$$24 : 8 = ?$$

8-i hansı ədədə vurduqda 24 alınar?

8-i 3-ə vurduqda 24 alınar.

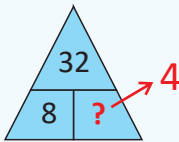

$$24 : 8 = 3$$

Bələdçi

• NÜMUNƏ •

$$32 : 8 = ?$$

$$8 \cdot 4 = 32 \rightarrow 32 : 8 = 4$$

Vurma və bölmənin əlaqəsindən istifadə etməklə qisməti tapın.

$$8 : 8$$

$$16 : 8$$

$$80 : 8$$

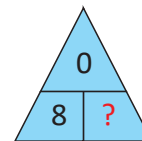
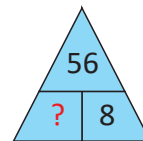
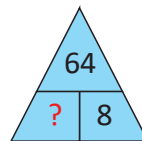
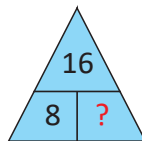
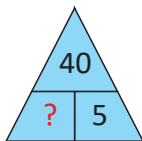
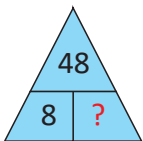
$$56 : 8$$

$$40 : 8$$

$$72 : 8$$

Müstəqil iş

1. “?” işarəsinin yerinə uyğun ədədi tapın.

2. Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$$64 : 8 * 7$$

$$48 : 8 * 8$$

$$32 : 8 * 32 - 28$$

$$56 : 8 * 56 : 7$$

$$8 : 8 * 10$$

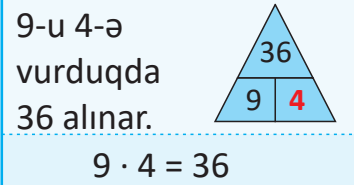
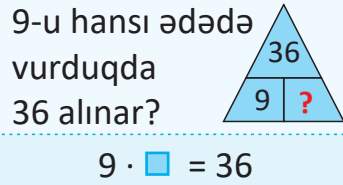
$$36 : 6 * 40 : 8$$

- Ədədi 9-a böldükdə qismətdə elə ədəd alınır ki, 9-u bu ədədə vurduqda hasil bölünənə bərabər olsun.

$$36 : 9 = ?$$

$$36 : 9 = 4$$

FİKİRLƏŞ!

Ədədi 10-a böldükdə alınan qismətlə həmin ədəd arasında hansı qanunauyğunluq var?

$10 : 10 = 1$	$60 : 10 = 6$
$20 : 10 = 2$	$70 : 10 = 7$
$30 : 10 = 3$	$80 : 10 = 8$
$40 : 10 = 4$	$90 : 10 = 9$
$50 : 10 = 5$	$100 : 10 = 10$

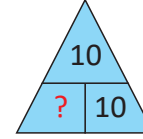
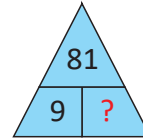
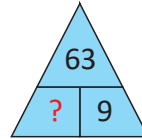
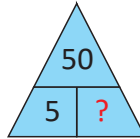
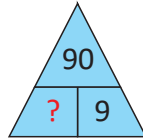
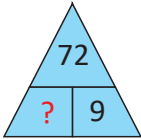
3. Vurma və bölmənin əlaqəsindən istifadə etməklə qisməti tapın.

$$9 : 9 \quad 18 : 9 \quad 27 : 9 \quad 54 : 9 \quad 90 : 9 \quad 45 : 9 \quad 40 : 10 \quad 90 : 10 \quad 70 : 10 \quad 100 : 10$$

4. Hasilı tapın və bölmə əməlinə aid iki misal yazın.

$$7 \cdot 9 \quad 8 \cdot 5 \quad 7 \cdot 4 \quad 2 \cdot 8 \quad 1 \cdot 9 \quad 10 \cdot 6 \quad 8 \cdot 9 \quad 7 \cdot 8 \quad 9 \cdot 10 \quad 6 \cdot 9$$

5. “?” işarəsinin yerinə uyğun ədədləri tapın.

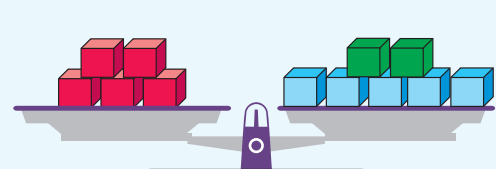
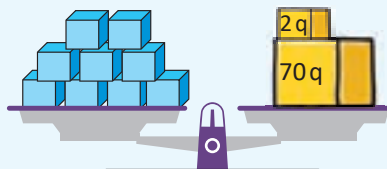
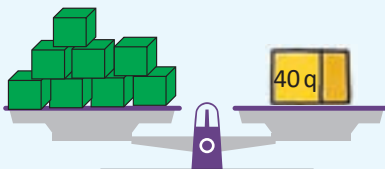

Məsələ həlli

6. Bir səbətdə 33, digərində isə 37 yumurta var idi. Bu yumurtaları on yerlik qablara yığdılar. Neçə qab oldu?

7. Tərəzinin gözləri bərabərləşib. Eyni rəngli qutuların kütlələri bərabərdir. Hər qutunun kütləsi neçə qramdır?

22 Məchulun tapılması

Araşdırma-müzakirə

Lalə səbətdəki bütün almaları hər birində eyni sayda olmaqla 3 qaba yığıdı. O, qablara cəmi 24 alma qoydu.

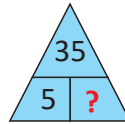
- Hər qabda neçə alma oldu?
- Vurma əməlinəndən istifadə etməklə bunu necə tapmaq olar?

Açar sözlər

- məchul vuruq
- məchul bölən
- məchul bölünən

Öyrənmə

Vurma və bölmə əməlləri ilə əlaqəli üç ədəddən ikisi verildikdə üçüncünü tapmaq olar.

Məchul vuruq

$$5 \cdot \square = 35$$

Məchul bölən

$$35 : \square = 5$$

- Məchul vuruğu tapmaq üçün hasil digər vuruğa bölünür.

$$5 \cdot \square = 35 \longrightarrow 35 : 5 = \boxed{7}$$

$$5 \cdot \boxed{7} = 35$$

- Məchul böləni tapmaq üçün bölünən qismətə bölünür.

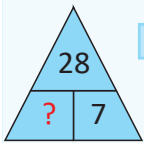
$$35 : \square = 5 \longrightarrow 35 : 5 = \boxed{7}$$

$$35 : \boxed{7} = 5$$

Bələdçi

Təsvirlərə əsasən məchulu olan iki misal yazın. Məchulu tapın.

• NÜMUNƏ •

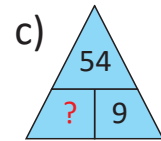
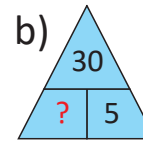
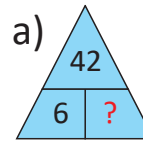

$$\square \cdot 7 = 28$$

$$28 : \square = 7$$

$$28 : 7 = \boxed{4}$$

$$28 : 7 = \boxed{4}$$

Müstəqil iş

1. Məchul vuruğu tapın.

$$3 \cdot \square = 18$$

$$\square \cdot 5 = 20$$

$$7 \cdot \square = 56$$

$$4 \cdot \square = 24$$

$$\square \cdot 9 = 27$$

2. Məchul böləni tapın.

$$25 : \square = 5$$

$$21 : \square = 7$$

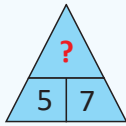
$$30 : \square = 3$$

$$36 : \square = 6$$

$$80 : \square = 10$$

- Məchul bölünəni tapmaq üçün qismət bölənə vurulur.

Məchul bölünən

$$\square : 7 = 5$$

$$\rightarrow 5 \cdot 7 = 35$$

$$35 : 7 = 5$$

3. Məchul bölünəni tapın.

$$\square : 2 = 6$$

$$\square : 8 = 4$$

$$\square : 6 = 8$$

$$\square : 7 = 7$$

$$\square : 5 = 9$$

$$\square : 4 = 8$$

4. Boş xanalarda hansı ədədlər olmalıdır?

a)

Vuruq	4			3	7	
Vuruq		8	6			4
Hasıl	36	56	0	27	7	32

b)

Bölünən	42			10		8
Bölən		3	7		9	
Qismət	7	7	0	2	3	8

5. İfadələrə uyğun məchulu olan misal yazın və məchulu tapın.

a) Bu ədədi 8-ə vurduqda 16 alınır.

c) 3-ü bu ədədə vurduqda 27 alınır.

b) Bu ədədi 3-ə böldükdə 6 alınır.

d) 28-i bu ədədə böldükdə 4 alınır.

6. Hər fiqurun hansı ədədi ifadə etdiyini tapın və hesablayın.

a)

$$\triangle + 15 = 23$$

$$\square - 28 = 12$$

$$\square : \triangle = ?$$

b)

$$\bigcirc : 3 = 1$$

$$\square \cdot 8 = 72$$

$$\square : \bigcirc = ?$$

c)

$$\triangle - 3 = 2$$

$$\bigcirc : 8 = 8$$

$$\square \cdot 7 = 0$$

$$\bigcirc - \triangle + \square = ?$$

Məsələ həlli

Məchulu olan misallar yazmaqla məsələləri həll edin.

7. Bağban hər sırada 3 ağac olmaqla bir neçə sırada ağac əkdi. O, cəmi 15 ağac əkdi. Bağban neçə sıra ağac əkməmişdi?

8. Gülsüm uzunluğu 36 sm olan lenti bir neçə bərabər hissəyə böldü. Hər lentin uzunluğu 9 sm oldu. Gülsüm lenti neçə hissəyə böldü?

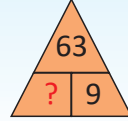
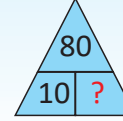
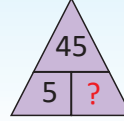
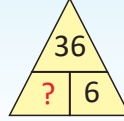
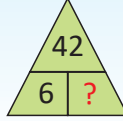
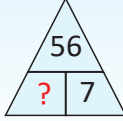
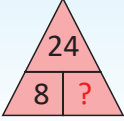

9. Elxan kitabları hər birində eyni sayda olmaqla 2 rəfə düzdü. Hər rəfdə 7 kitab oldu. Elxan rəfə cəmi neçə kitab düzdü?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Bölmə əməlinəndən istifadə etməklə “?” işarəsinin yerinə uyğun ədədi tapın.

2. Hesablayın.

$4 \cdot 6$

$6 : 3$

$7 \cdot 5$

$8 : 8$

$10 \cdot 0$

$49 : 7$

$0 : 9$

$8 \cdot 1$

$9 \cdot 7$

3. Hesablayın və boş xanalara uyğun ədədləri tapın.

a) $6 + 3 \rightarrow \square \cdot 4 \rightarrow \square - 8 \rightarrow \square : 7 \rightarrow \square$

b) $100 - 46 \rightarrow \square : 9 \rightarrow \square \cdot 0 \rightarrow \square + 24 \rightarrow \square$

4. Məchulu tapın.

$28 : \square = 7$

$\square \cdot 6 = 24$

$\square \cdot 4 = 36$

$\square \cdot 8 = 0$

$\square : 9 = 9$

$10 \cdot \square = 50$

$\square \cdot 2 = 9 + 1$

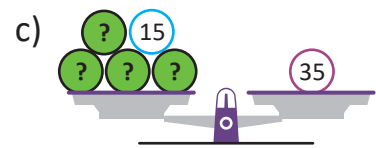
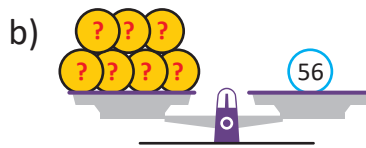
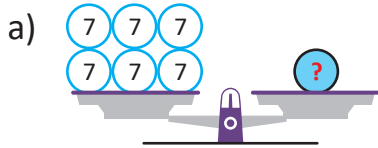
$36 : \square = 10 - 1$

$4 \cdot \square = 2 \cdot 4$

$\square \cdot 5 = 50 : 5$

$\square \cdot 7 = 6 \cdot 0$

5. “Ədəd tərəzisi”nin gözləri bərabərləşib. Eyni rəngli dairələrdə eyni ədədlər olmalıdır. “?” işarəsinin yerinə hansı ədədlər yazılmalıdır?

6. Aynur hər gün eyni sayda səhifə oxumaqla 5 gündə hekayə kitabının 30 səhifəsini oxudu.

- O, bir gündə neçə səhifə oxudu?
- Səbinə bir gündə Aynurdan 1 səhifə çox oxudu. O, 5 gündə neçə səhifə oxuyar?

7. Lalə və Anar hər biri səbətə 10 dəfə top atmalı idi.

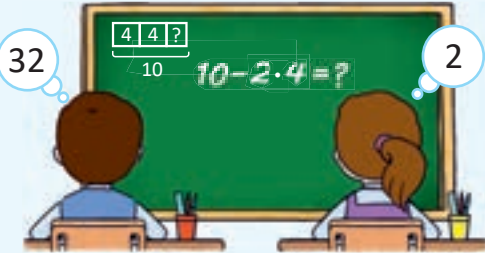
Səbətə düşən hər top 3 xalla hesablanır.

- Anar bütün cəhdlərindən cəmi 24 xal toplaya bildi. O, topu neçə dəfə səbətə sala bilmişdi?
- Lalə 7 cəhddən sonra 18 xal topladı. O, topu neçə dəfə səbətə sala bilmişdi?
- Lalənin qalan cəhdlərini də nəzərə aldıqda o, Anara qalib gələ bilərmə?

23 Əməllər ardıcılığı

Araşdırma-müzakirə

Elxan və Aynur lövhədə yazılmış misalı həll edərək fərqli cavablar aldılar.

- Onlar bu cavabları necə tapdılar? Sizcə, kimin cavabı doğrudur?

Açar sözlər

- ədədi ifadə
- əməllər ardıcılığı
- mötərizə

Öyrənmə

Mötərizə olmayan ədədi ifadələrdə əməllərin yerinə yetirilmə ardıcılığı bu ifadələrə daxil olan əməllərdən asılı olaraq müəyyən edilir.

- İfadələrdə yalnız toplama və çıxma, yaxud yalnız vurma və bölmə əməlləri ola bilər. Məsələn: $25 - 5 + 12 - 10$ $12 : 4 \cdot 2$

Bu halda əməllər soldan sağa yazıldığı ardıcılıqla yerinə yetirilir.

$$\overset{1}{25} - \overset{2}{5} + \overset{3}{12} - 10 = 20 + 12 - 10 = 32 - 10 = 22$$

$$12 : \overset{1}{4} \cdot \overset{2}{2} = 3 \cdot 2 = 6$$

- İfadələrə həm toplama və çıxma, həm də vurma və bölmə əməlləri daxil ola bilər. Məsələn: $12 + 8 : 4$ $73 - 5 \cdot 7$ $3 \cdot 9 + 12 : 6$

Bu halda əvvəlcə vurma və bölmə əməlləri, sonra isə toplama və çıxma əməlləri soldan sağa yazıldığı ardıcılıqla yerinə yetirilir.

$$\overset{2}{12} + \overset{1}{8} : 4 = 12 + 2 = 14$$

$$\overset{2}{73} - \overset{1}{5} \cdot 7 = 73 - 35 = 38$$

$$\overset{1}{3} \cdot \overset{3}{9} + \overset{2}{12} : 6 = 27 + 2 = 29$$

Bələdçi

Əməllərin hansı ardıcılıqla yerinə yetirildiyini müəyyən edin. İfadələrin qiymətini tapın.

• NÜMUNƏ •

$$\overset{1}{4} \cdot \overset{2}{4} : \overset{3}{2} \cdot 3 = 16 : 2 \cdot 3 = 8 \cdot 3 = 24$$

$$\overset{1}{14} : \overset{3}{7} + \overset{2}{5} \cdot \overset{4}{2} - 3 = 2 + 10 - 3 = 12 - 3 = 9$$

- $13 - 5 + 7 - 10$
- $63 : 7 + 1$
- $54 : 9 \cdot 3$
- $35 - 15 - 7 \cdot 2$
- $48 : 8 : 2$
- $17 - 28 : 4 + 6 \cdot 3$

Müstəqil iş

1. İfadələrin qiymətini tapın.

$$18 + 12 - 5 + 20 \quad 15 : 3 + 15 \quad 21 : 7 \cdot 5 \quad 9 - 16 : 8 \quad 9 : 3 \cdot 4 + 8 \quad 1 + 2 \cdot 3 \cdot 4 - 10$$

- İfadələrdə mötərizə varsa, əvvəlcə mötərizə daxilindəki əməllər yerinə yetirilir.

$$5 \cdot (53 - 44) = 5 \cdot 9 = 45$$

$$8 : 2 \cdot (2 + 2) = 8 : 2 \cdot 4 = 4 \cdot 4 = 16$$

DİQQƏT! Əməllər bu ardıcılıqla yerinə yetirilir:

1) Mötərizə daxilindəki əməllər 2) Vurma və ya bölmə 3) Toplama və ya çıxma

2. Hesablayın.

$$(24 - 22) \cdot 5 \quad 7 + (6 + 3) : 3 \quad 12 : (2 \cdot 3) + 5 \quad 2 \cdot 8 : (9 - 7) \quad 15 - 1 \cdot (4 + 6)$$

3. Uyğun ədədi ifadəni seçin və qiymətini hesablayın.

a) 3-ün 2 misli ilə 4-ün cəmi	$3 \cdot 2 + 4$	$3 + 2 \cdot 4$
b) 6 və 2-nin cəmi ilə 4-ün hasili	$6 + 2 \cdot 4$	$(6 + 2) \cdot 4$
c) 20 ilə 5-in fərqi bölünsün 3	$20 : (5 - 3)$	$(20 - 5) : 3$

4. Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

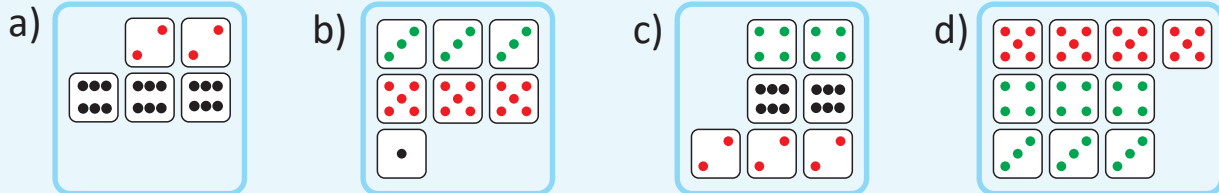
$$48 : 8 + 6 \cdot 2 * 25 \quad 53 - 6 \cdot 7 * 15 : 5 \quad 24 * 3 \cdot 4 + 12 \quad (9 - 3) \cdot 2 * 9 - 3 \cdot 2$$

5. Mötərizələri elə qoyun ki, doğru bərabərlik alınsın.

$$4 \cdot 2 + 5 = 28 \quad 17 - 8 - 5 = 14 \quad 10 : 2 + 3 \cdot 2 = 4 \quad 10 + 8 : 2 + 3 = 12$$

Məsələ həlli

6. Cəmi neçə xal var? Vurma və toplama əməllərindən istifadə etməklə ifadə yazın və qiymətini hesablayın.

7. Əsmər nənə 20 l südün 5 l-ni qatıq çalmaq üçün ayırdı.

O, qalan südü 3 litrlik balonlara boşaltdı.

Neçə balon lazım oldu? Məsələni ifadə yazmaqla həll edin.

24 Dəyişəni olan ifadələr

Araşdırma-müzakirə

Giriş	Çıxış
5	9
10	14
2	6
8	?
14	?
28	?

Robot daxil olan ədədlər üzərində bir əməl yerinə yetirir. Daxil olan və çıxan ədədlər cədvələ yazılır.

- Robot daxil olan ədədlər üzərində hansı əməli yerinə yetirir?
- 8, 14 və 28 ədədləri daxil olduğdan sonra çıxışda hansı ədədlər alınacaq?

Açar sözlər

- riyazi ifadə
- hərfi ifadə
- dəyişən

Öyrənmə

Bankada 5 kürəcik var. Bankaya 1 kürəcik əlavə etdikdə kürəciklərin ümumi sayı $5 + 1 = 6$, 4 kürəcik əlavə etdikdə isə $5 + 4 = 9$ olar. Bankaya bir neçə kürəcik əlavə etdikdə kürəciklərin ümumi sayını $5 + \square$ kimi ifadə etmək olar.

Boş xananın yerinə hər hansı hərf də yazmaq olar. Məsələn: $5 + a$. Burada a – bankaya əlavə olunan kürəciklərin sayıdır. Hərflə daxil olan ifadələr hərfi ifadələrdir. Məsələn: $5 + a$, $7 - b$, $4 \cdot c$, $d : 2$. Hərflə ifadələrdə hərf müxtəlif qiymətlər ala bilər. Bu halda həmin hərfə dəyişən deyilir. Dəyişənin müxtəlif qiymətlərində ifadə fərqli qiymətlər ala bilər.

Dəyişən	a	1	4	16	107
Hərflə ifadə	$5 + a$	6	9	21	112

$$5 + 1 = 6$$

$$5 + 4 = 9$$

$$5 + 16 = 21$$

$$5 + 107 = 112$$

Ədədi və hərfi ifadələr ümumi olaraq riyazi ifadələr adlandırılır.

Bələdçi

Dəyişənin verilmiş qiymətləri üçün ifadənin qiymətini tapın.

• NÜMUNƏ •			
c	3	7	9
$5 \cdot c$	15	35	45
	$5 \cdot 3 = 15$	$5 \cdot 7 = 35$	$5 \cdot 9 = 45$

a)	d	3	5	21	30	42	91
	$d - 3$						

b)	b	0	7	21	35	49	56
	$b : 7$						

Müstəqil iş

1. $d = 4$, $d = 10$, $d = 20$ olduqda $24 - d$ ifadəsinin qiymətini tapın.

2. Dəyişənin verilmiş qiymətləri üçün ifadənin qiymətini tapın.

a)

a	2	3	4
$a - 2$			

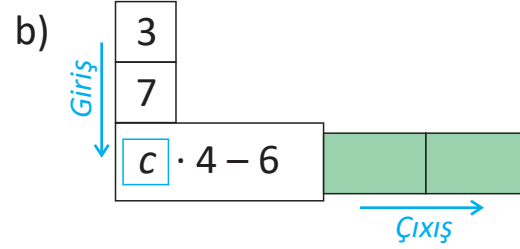
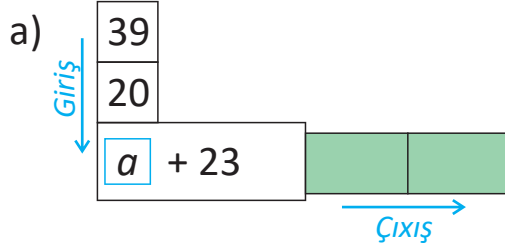
b)

b	2	3	6
$2 \cdot b + 14$			

c)

c	6	9	24
$(c + 6) : 3$			

3. Dəyişənin müxtəlif qiymətlərində ifadənin qiymətini tapın.

4. İfadələrin qiymətini tapın.

a) $b = 4$ olduqda

$b - 2$ $6 \cdot b$ $8 \cdot b - 3$ $17 - 12 : b$

b) $a = 7$ olduqda

$a + 5$ $14 : a$ $5 + 3 \cdot a$ $4 \cdot a + 13$

5. Uyğun ifadələri yazın. $a = 1$ və $a = 3$ olduqda bu ifadələrin qiymətini tapın.

- a ilə 3-ün cəmi
- a -nın 5 misli
- 7 və a -nın fərqlinin 2 ilə hasil

- 9 ilə a -nın fərqi
- 6 bölünsün a
- 7 ilə a -nın cəmi bölünsün 2

Məsələ həlli

6. Gül mağazasında səhər 30 qızılgül var idi. Günün sonunda qalan qızılgüllərin sayı $30 - n$ ifadəsi ilə hesablanır. Burada n – gün ərzində satılmış qızılgüllərin sayıdır. Gün ərzində 13, 15 və ya 25 qızılgül satılırsa, günün sonunda mağazada uyğun olaraq neçə qızılgül qalar?

7. Samir babasına bostandan yemiş yığmağa kömək edirdi. O hər dəfə 2 yemiş gətirib yeşiyə qoyurdu.

- n dəfədən sonra yeşikdə neçə yemiş olar?

Məsələnin həllinə uyğun ifadəni seçin:

$2 + n$ $n \cdot 2$ $n - 2$

- 9 dəfədən sonra yeşikdə neçə yemiş olar?

25 Tənlik

Araşdırma-müzakirə

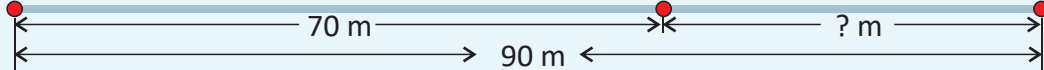
Marketdən məktəbə qədər məsafəni a ilə işarə edib uyğun bərabərlik yazaram.

Samir evdən çıxıb marketə getdi. O, məktəbə çatmaq üçün daha neçə metr getməlidir?

MƏKTƏB

- Samir verilən bərabərliklərdən hansını yazsa, məsələnin şərtinə uyğun olar?
 $a - 70 = 90$ $70 + a = 90$
- a -nın hansı qiymətində həmin bərabərlik doğru alınar? Bunu necə tapmaq olar?

Açar sözlər

- bərabərlik
- məchul
- tənlik

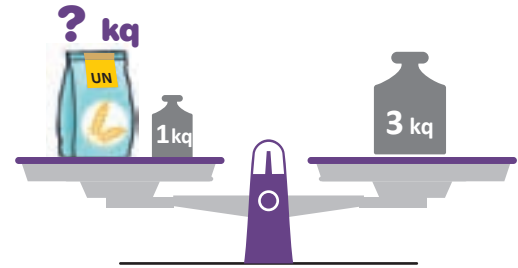
Öyrənmə

Məsələləri həll etmək üçün çox vaxt tənliklərdən istifadə olunur. Məsələn:

Tərazinin gözləri bərabərləşib. Un kisəsinin kütləsi neçə kiloqramdır?

Un kisəsinin kütləsi məlum olmadığı üçün onu x ilə işarə edib belə bir bərabərlik yazmaq olar:

$$x + 1 = 3$$

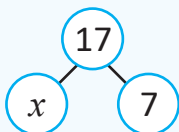
Burada x – **məchul**, yazılan bərabərlik isə **tənlik**dir. Beləliklə, məchulu olan bərabərlik tənlik adlanır. Məchulu, adətən, kiçik latın hərfləri ilə işarə edirlər.

Məsələn: x (iks), y (iqrek), n (en), m (em) və s.

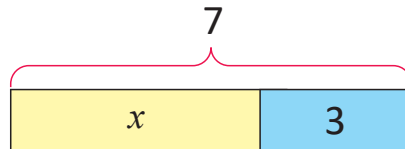
Bələdçi

Təsvirlərə uyğun tənlikləri müəyyən edin.

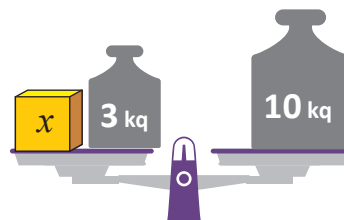
• NÜMUNƏ •

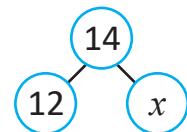
$$x + 7 = 17$$

$$x + 3 = 10$$

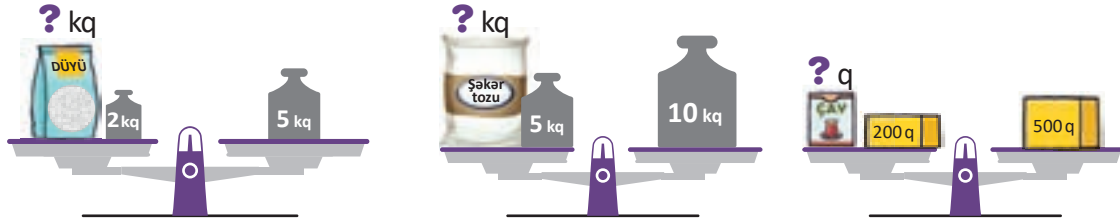
$$12 + x = 14$$

$$7 - x = 3$$

Müstəqil iş

1. Təsvirlərə uyğun olaraq tənliklər qurun.

2. İfadələrə uyğun tənliklər yazın.

- Hansı ədədlə 8-in cəmi 10-a bərabərdir?
- 15-lə hansı ədədin fərqi 5-ə bərabərdir?
- 4-lə hansı ədədin cəmi 16-ya bərabərdir?
- Hansı ədədlə 7-nin fərqi 8-ə bərabərdir?

- Tənliyi həll etmək – məchulu tapmaq deməkdir. Başqa sözlə, dəyişənin elə qiymətini (yaxud qiymətlərini) tapmaq lazımdır ki, onu tənlikdə yerinə yazdıqda doğru bərabərlik alınsın. Bunun üçün məchulun tapılması qaydalarından istifadə etmək olar.

$x + 4$	6	$y - 5$	2	$10 - n$	3
Hansı ədədin üzərinə 4 əlavə etdikdə 6 alınar?		Hansı ədəddən 5 çıxdıqda 2 alınar?		10-dan hansı ədədi çıxdıqda 3 alınar?	
$\begin{aligned} x + 4 &= 6 \\ x &= 6 - 4 \\ x &= 2 \end{aligned}$		$\begin{aligned} y - 5 &= 2 \\ y &= 2 + 5 \\ y &= 7 \end{aligned}$		$\begin{aligned} 10 - n &= 3 \\ n &= 10 - 3 \\ n &= 7 \end{aligned}$	
$\begin{aligned} 2 + 4 &= 6 \\ 6 &= 6 \end{aligned}$		$\begin{aligned} 7 - 5 &= 2 \\ 2 &= 2 \end{aligned}$		$\begin{aligned} 10 - 7 &= 3 \\ 3 &= 3 \end{aligned}$	

3. Hansı tənliklərdə məchulun qiyməti 4 olduqda bərabərlik doğru alınar?

$$9 + x = 13 \quad y + 5 = 10 \quad 17 - n = 10 \quad m + 6 = 12 \quad a - 3 = 1 \quad b - 4 = 0$$

4. Cavabı tənlikdə yerinə yazmaqla onun doğruluğunu yoxlayın. Səhvi müəyyənəldir, tənlikləri həll etməklə doğru cavabı tapın.

$$\begin{aligned} n - 3 &= 17 \\ n &= 17 - 3 \\ n &= 14 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 1 + y &= 11 \\ y &= 11 - 1 \\ y &= 10 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} x + 21 &= 25 \\ x &= 25 + 21 \\ x &= 46 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 25 - m &= 5 \\ m &= 25 - 20 \\ m &= 5 \end{aligned}$$

5. Tənlikləri həll edin və cavabın doğruluğunu yoxlayın.

$$y + 25 = 94$$

$$a - 12 = 20$$

$$37 + x = 57$$

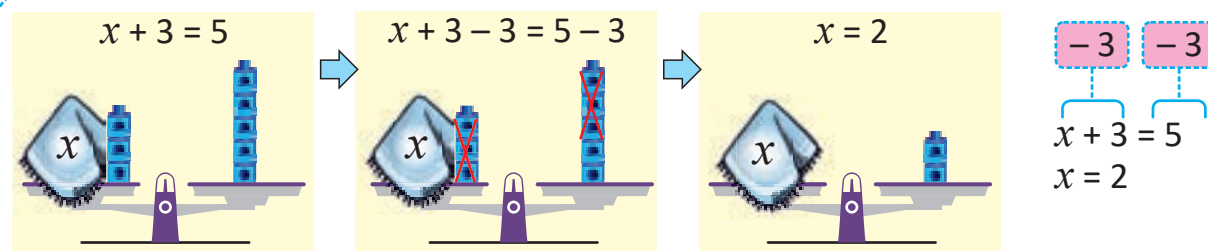
$$45 - n = 15$$

$$15 + b = 28$$

$$m - 33 = 70$$

- Tənlikdə bərabərliyin hər iki tərəfinə eyni ədədi əlavə etmək və ya çıxmaq olar. Bu zaman bərabərlik pozulmur və cavab dəyişmir. Məsələn, $x + 3 = 5$ tənliyində məchulun üzərinə əlavə olunan ədədi bərabərliyin hər iki tərəfindən çıxmaqla məchulu tapmaq olar.

6. Bərabərliyin hər iki tərəfindən eyni ədədi çıxmaqla tənlikləri həll edin. Cavabın doğruluğunu yoxlayın.

$$x + 5 = 15$$

$$10 + y = 20$$

$$m + 3 = 14$$

$$a + 18 = 38$$

$$4 + n = 20$$

$$b + 17 = 31$$

Məsələ həlli

7. Anarın 25 stikeri var idi. O, Laləyə bir neçəsini bağışladıqdan sonra özündə 17 stiker qaldı. Anar Laləyə neçə stiker bağışladı?

Məsələyə uyğun tənliyi seçin və həll edin.

$$x - 25 = 7$$

$$25 - x = 17$$

$$x - 17 = 25$$

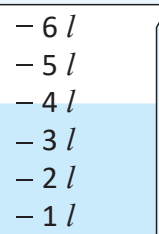
Tənlik qurmaqla məsələləri həll edin.

8. Lalə fikrində bir ədəd tutdu. Bu ədədə 15 əlavə etdikdə 27 alınar. Lalə fikrində hansı ədədi tutmuşdu?

9. Qarpızın kütləsi neçə kiloqramdır?

10. Qabdakı suyun 6 l olması üçün nə qədər su tökmək lazımdır?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Hesablayın.

$3 \cdot 8 : 4 - 4$

$48 : 6 \cdot (6 + 2)$

$0 \cdot (7 - 3) + 5$

$16 - 8 : 8 + 3$

$7 + 3 \cdot 5 - 4$

2. Uyğun ifadələri yazın və hesablayın.

a) 10 və 14-ün cəmi bölünsün 3

b) 7-nin 9 misli ilə 8-in 6 mislinin cəmi

3. Dəyişənin verilmiş qiymətləri üçün ifadənin qiymətini tapın.

a)

m	13	15	25
$m + 12$			

b)

k	6	7	8
$120 + 4 \cdot k$			

c)

n	12	24	27
$100 - n : 3$			

4. Uyğun ifadələri yazın. $a = 4$, $b = 2$, $c = 11$ olduqda bu ifadələrin qiymətini tapın.

• b ilə 5-in cəmi

• a -nın 8 misli

• a -nın 7 mislinin 43 ilə cəmi

• 56 ilə c -nin fərqi

• b və 6-nın cəmi bölünsün 2

• c ilə 3-ün fərqi bölünsün 4

5. İfadəyə uyğun məsələ qurun və həll edin.

a) $3 + 4 \cdot 7$

b) $(4 + 5) : 3$

c) $4 \cdot 9 - 10$

6. Tənlikləri həll edin və cavabın doğruluğunu yoxlayın.

$k + 25 = 50$

$7 + m = 21$

$x - 56 = 90$

$y + 38 = 138$

$25 - b = 25$

$a - 37 = 101$

7. Bambuk dünyada ən tez boy atan bitkilərdən biridir. Bəzi bambuk növləri 1 saat ərzində 3 sm böyüyür. Hündürlüyü 50 sm olan belə bambukun n saatdan sonra hündürlüyü neçə santimetr olar?

• Məsələnin həllinə uyğun ifadəni seçin:

$50 + 3 \cdot n$

$50 - 3 \cdot n$

• 8 saatdan sonra bu bambukun hündürlüyü neçə santimetr olar?

8. Bankada bir neçə kürəcik var. Samir bankaya 28 kürəcik qoyduqdan sonra kürəciklərin ümumi sayı 55 oldu. Əvvəlcə bankada neçə kürəcik var idi?

Tənlik qurmaqla məsələni həll edin.

1-ci YARIMİL ÜZRƏ

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Kartlardan istifadə etməklə alınan üçrəqəmli ədədlərdən ən böyük və ən kiçik olanı müəyyən edin. Bu ədədləri əvvəlcə yüzliklərə, sonra onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırın.

2. Boş xanalarə uyğun ədədləri müəyyən edin.

$$522 = 5 \text{ yüz.} + 1 \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$$

$$350 = 3 \text{ yüz.} + \square \text{ onl.}$$

$$627 = 5 \text{ yüz.} + \square \text{ onl.} + 7 \text{ təkl.}$$

$$904 = \square \text{ yüz.} + 10 \text{ onl.} + \square \text{ təkl.}$$

$$310 = \square \text{ yüz.} + 21 \text{ onl.}$$

$$465 = 3 \text{ yüz.} + \square \text{ onl.} + 15 \text{ təkl.}$$

3. Hesablayın.

$$\begin{array}{r} 400 \\ - 211 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 839 \\ + 65 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 527 \\ - 179 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 298 \\ + 7 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 721 \\ - 388 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 302 \\ - 48 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 428 \\ + 296 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 309 \\ + 93 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 523 \\ - 163 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 89 \\ + 65 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 121 \\ - 86 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 500 \\ - 98 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 377 \\ + 173 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 902 \\ - 48 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 415 \\ + 56 \\ + 159 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 233 \\ + 124 \\ + 418 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 622 \\ + 186 \\ + 96 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 85 \\ + 537 \\ + 186 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 456 \\ + 78 \\ + 263 \\ + 158 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 302 \\ + 235 \\ + 74 \\ + 39 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 215 \\ + 83 \\ + 379 \\ + 155 \\ \hline \end{array}$$

4. Boş xanalardakı rəqəmləri müəyyən edin. Cavabı yoxlayın.

$$\begin{array}{r} 520 \\ - 23\square \\ \hline 2\square4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 368 \\ + 3\square \\ \hline 4\square3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 201 \\ - \square \\ \hline 1\square5 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 677 \\ + \square3 \\ \hline \square5\square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 200 \\ - \square5 \\ \hline \square2\square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 618 \\ - 1\square3 \\ \hline \square5\square \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 504 \\ + 23\square \\ \hline \square\square2 \end{array}$$

5. Müxtəlif üsullarla hesablayın.

$$183 - 58$$

$$315 + 96$$

$$502 - 297$$

$$903 - 265$$

$$729 + 228$$

$$805 - 189$$

6. Əvvəlcə yüzliklərə, sonra isə onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaqla təqribi hesablayın. Hansı cavab dəqiq cavaba daha yaxındır?

$$502 - 128$$

$$54 + 257$$

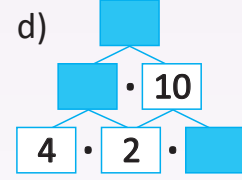
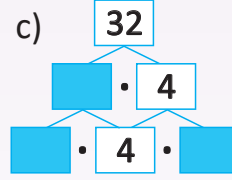
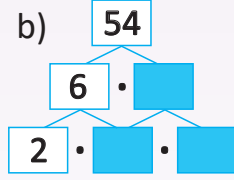
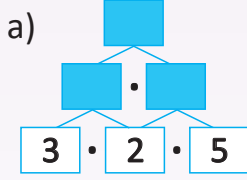
$$882 - 596$$

$$640 - 208$$

$$714 - 296$$

$$359 + 375$$

7. Boş xanalara uyğun ədədləri müəyyən edin.

8. Hesablayın və “*” yerinə müqayisə işarələrindən uyğun olanı müəyyən edin.

$$800 - 347 * 238 + 529$$

$$307 - 235 * 10 \cdot 8 + 3$$

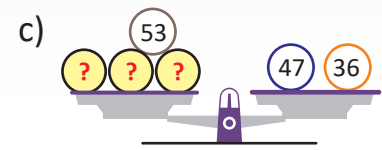
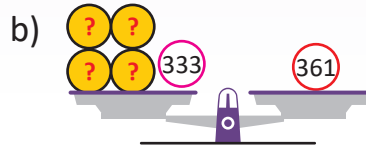
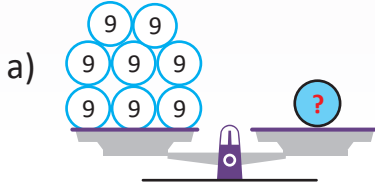
$$106 + 56 : (32 - 25) * 114$$

$$332 - 36 : 6 * 119 + 231$$

$$(16 - 8) \cdot 7 * 105 - 49$$

$$502 - 374 * 90 : (7 + 3) + 116$$

9. “Ədəd tərəzi”nin gözləri bərabərləşib. Eyni rəngli dairələrdə eyni ədədlər olmalıdır. “?” işarəsinin yerinə uyğun ədədləri tapın.

10. Məchulu tapın.

$$40 : \square = 5$$

$$\square \cdot 9 = 63$$

$$\square \cdot 6 = 42$$

$$\square \cdot 5 = 5$$

$$\square : 10 = 10$$

$$\square \cdot 7 = 49$$

11. $a = 9$, $a = 15$, $a = 21$ olduqda $140 - a : 3$ ifadəsinin qiymətini tapın.

12. Tənlikləri həll edin və cavabın doğruluğunu yoxlayın.

$$x - 8 = 100$$

$$26 + y = 129$$

$$70 - b = 34$$

$$a + 38 = 142$$

$$k - 31 = 83$$

13. Samir, Aynur və Anarın hər birinin 10 rəngli kağızı var. Onlar müxtəlif oriqamilər hazırladılar və buna 18 kağız işlətdilər. Uşaqlar qalan kağızları aralarında bərabər böldülər. Hər uşağa neçə kağız düşdü?

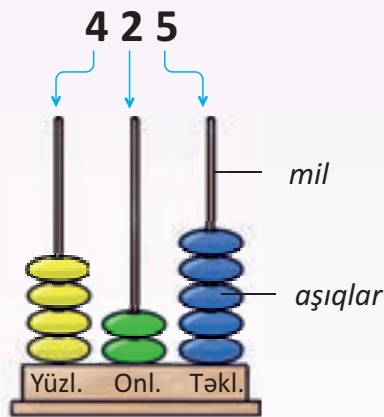
14. Mağazada bir qutu şokoladın qiyməti 4 manatdır. Alıcı n qutu şokolad alarsa, neçə manat pul ödəməlidir? Uyğun hərfi ifadə yazın və $n = 2$, $n = 3$, $n = 4$ olduqda alıcının neçə manat pul ödəyəcəyini tapın.

15. Səbinə ona hədiyyə edilmiş kitabın müəyyən hissəsini oxuduqdan sonra 18 səhifə qaldığını gördü. Kitab 96 səhifədirsə, Səbinə kitabın neçə səhifəsini oxumuşdu?
Tənlik yazmaqla məsələni həll edin.

SÖZLÜK

Abak – saymaq və hesablamalar aparmaq üçün alət. Hər mildəki aşıqlar uyğun mərtəbə vahidlərinin sayını göstərir.

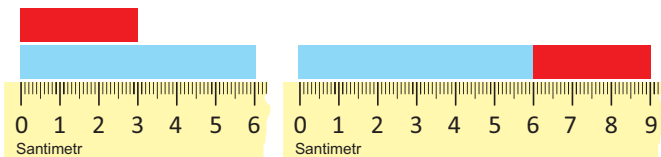

Balans üsulu – bərabərliyin hər iki tərəfinə eyni ədədi əlavə etdikdə, yaxud çıxıqda bərabərlik pozulmur. Tənlikdə bərabərliyin hər iki tərəfinə eyni ədədi əlavə edib çıxmaqla məchulu tapmaq olar.

$$\begin{aligned} x + 5 &= 12 \\ x + 5 - 5 &= 12 - 5 \\ x &= 12 - 5 \\ x &= 7 \end{aligned}$$

Dəqiq qiymət – dəqiq hesablama nəticəsində alınan qiymət. Şəkildəki mavi zolağın uzunluğu dəqiq 6 sm, qırmızı zolağın uzunluğu isə dəqiq 3 sm olarsa, onların birgə uzunluqlarının cəmi də dəqiq 9 sm olar.

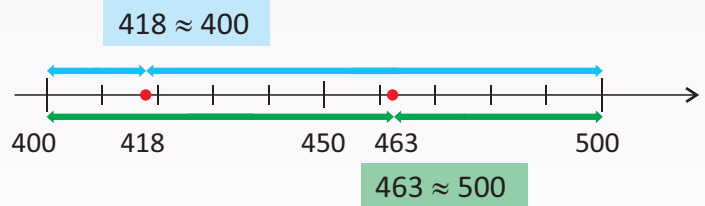

Dəyişən – riyazi ifadədə ədədi əvəz edən hərf və ya simvol. Dəyişən müxtəlif qiymətlər ala bilər. Dəyişən, adətən, a , b , c , m , n , k , x , y və s. kimi hərflərlə işarə edilir.

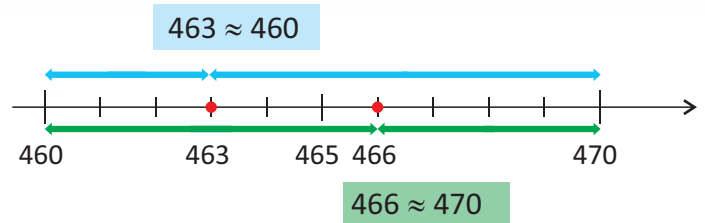
Ədədin açıq yazılış forması – ədədin mərtəbə qiymətlərinin cəmi şəklində yazılışı.

$$627 \Rightarrow 600 + 20 + 7$$

Ədədi yüzliklərə qədər yuvarlaqlaşdırma – ədədin təklidləri və onluqları sıfır olan ən yaxın ədədlə əvəz edilməsi.

Ədədi onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırmaq – ədədin təklidləri sıfır olan ən yaxın ədədlə əvəz edilməsi.

Əməllər ardıcılığı – riyazi ifadələrin qiymətini tapmaq üçün əməllərin yerinə yetirilmə sırası.

1) Mötərizə daxilindəki əməllər

2) Vurma və ya bölmə

3) Toplama və ya çıxma

Hərfi ifadə – hərf və ya dəyişən daxil olan riyazi ifadə.

$$a + 6 \quad m : 4 \quad x \cdot 5 \quad y - 9$$

Hərfi ifadələrdə hərfin müxtəlif qiymətlərində ifadə də müxtəlif qiymətlər alır.

a	4	9	13
$a + 6$	10	15	19

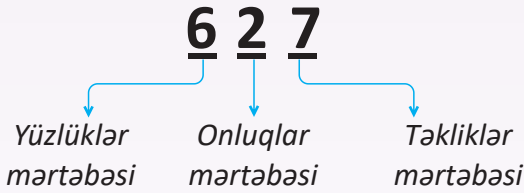
$4 + 6 = 10$ $9 + 6 = 15$ $13 + 6 = 19$

Məchul – qiymətini tapmaq lazım olan dəyişən və ya simvol.

Məsələn, $x + 9 = 20$ $8 - y = 2$ $6 + n = 14$

bərabərliklərində x , y , n dəyişənləri məchuldur.

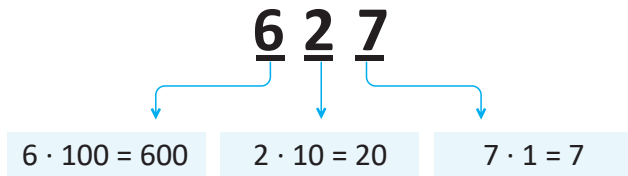
Mərtəbə – ədədin yazılışında rəqəmin yeri, mövqeyi (təklilər, onluqlar, yüzliklər və s.).

Mərtəbə cədvəli – ədədin mərtəbə tərkibini əks etdirən cədvəl. 1-ci sətirdə mərtəbələr, 2-ci sətirdə isə uyğun mərtəbə vahidlərinin sayı yazılır.

627 →	Yüzlüklər	Onluqlar	Təklilər	→ Mərtəbələr
	6	2	7	→ Mərtəbə vahidlərinin sayı

Mərtəbə qiyməti – rəqəmin yerləşdiyi mərtəbəyə uyğun olaraq aldığı qiymət. Məsələn, 627 ədədində 2 rəqəmi onluqlar mərtəbəsində yerləşdiyi üçün mərtəbə qiyməti 20-dir: $2 \cdot 10 = 20$.

Mərtəbə vahidi – hər mərtəbənin vahidi. Məsələn, yüzliklər mərtəbəsinin vahidi 100-dür. Hər mərtəbənin vahidi sağdakı mərtəbənin vahidindən 10 dəfə çox, soldakından isə 10 dəfə azdır.

$$1 \text{ yüzlik} = 10 \text{ onluq} = 100 \text{ təklilik}$$

Mərtəbə vahidlərinin sayı – ədədi təşkil edən hər bir rəqəm yerləşdiyi mərtəbədəki vahidlərin sayını göstərir.

$$246 = 2 \text{ yüzl. } 4 \text{ onl. } 6 \text{ təkl.}$$

Riəzi ifadə – ədədi, yaxud hərfi ifadə.

$$20 + 8 \cdot 4 \quad 5 \cdot b - 6$$

Tənlik – məchulu olan bərabərlik.

$$x + 9 = 20 \quad 8 - y = 2 \quad 6 + n = 14$$

Tənliyi həll etmək – dəyişənin elə qiymətini tapmaq deməkdir ki, onu tənlikdə yerinə yazdıqda bərabərlik doğru alınsın.

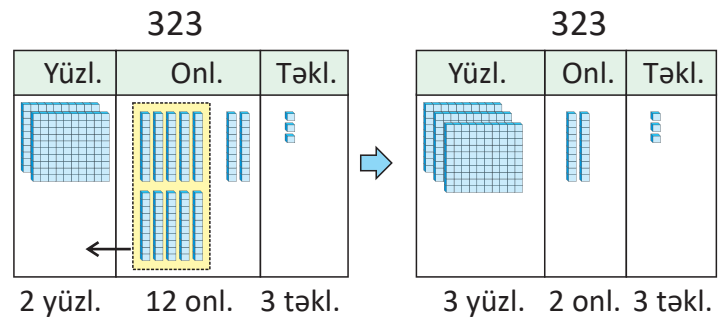
$$\begin{aligned} x + 5 &= 12 \\ x &= 12 - 5 \\ x &= 7 \\ \hline 7 + 5 &= 12 \\ 12 &= 12 \end{aligned}$$

Təqribi bərabərlik ($\approx$) – təqribi qiyməti göstərir. Məsələn, 78 ədədini onluqlara qədər yuvarlaqlaşdırdıqda 80 alınır. Bunu belə yazmaq olar: $78 \approx 80$.

Təqribi qiymət – dəqiq olmayan və ya təxmini hesablama nəticəsində alınan qiymət. Şəkindəki qırmızı zolağın uzunluğu təqribi olaraq 6 sm-dir.

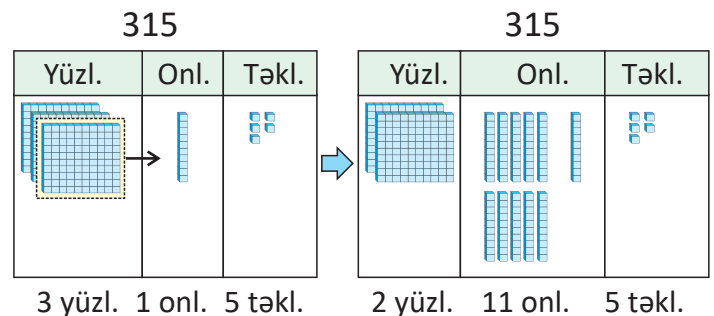

Yeni yüzlüyün yaranması – 10 onluğu 1 yüzlük kimi qruplaşdırıb yüzliklərin sayını bir vahid artırmaq.

Yuvarlaqlaşdırma – ölçmələri və ya hesablamaları asanlaşdırmaq üçün bir ədədi ona yaxın olan başqa ədədlə əvəz etmək.

Yüzlüyün ayrılması – 1 yüzlüyü ayıraraq 10 onluq kimi onluqlara əlavə etmək.

Elxanın oxuduğu kitabın 120 səhifəsi var. O, 5 gün ərzində hər gün 6 səhifə, növbəti 2 gün ərzində isə hər gün 8 səhifə oxudu.

Elxan kitabı oxuyub tamamlamaq üçün daha neçə səhifə oxumalıdır?

1-ci addım • • •

MƏSƏLƏNİ
Anla

• • • • • məsələni başa düşmək

Nəyi tapmalıyam: Kitabın oxunmayan səhifələrinin sayını.

Nə məlumdur: Kitabın 120 səhifə olduğu, 5 gün ərzində hər gün 6 səhifə, növbəti 2 gün ərzində isə hər gün 8 səhifə oxunduğu.

Qısa yazılışı

Kitabda var – 120 səhifə

Elxan oxudu:

5 gün – hər gün 6 səhifə

2 gün – hər gün 8 səhifə

Oxumalıdır – ? səhifə

Təsviri

120

2-ci addım • • •

PLAN
Qur

• • • • • məsələnin həll yolunu fikirləşmək

Necə həll edə bilərəm: Elxanın oxuduğu səhifələrin ümumi sayını taparam.

Sonra isə kitabın səhifələrinin sayından çıxaram.

3-cü addım • • •

HƏLL
Et

• • • • • məsələni həll etmək

1-ci üsul. Məsələni iki addımla həll edəyəm.

- Elxan kitabın neçə səhifəsini oxudu?

$$5 \cdot 6 + 2 \cdot 8 = 30 + 16 = 46$$

- O, kitabın daha neçə səhifəsini oxumalıdır?

$$120 - 46 = 74$$

2-ci üsul. Uyğun ifadə yazıb qiymətini taparam.

$$120 - 5 \cdot 6 - 2 \cdot 8 = 120 - 30 - 16 = 90 - 16 = 74$$

Cavab. Elxan kitabı oxuyub tamamlamaq üçün daha 74 səhifə oxumalıdır.

4-cü addım • • •

Yoxla

• • • • • cavabı yoxlamaq

Məsələnin həllini necə yoxlaya bilərəm: Elxanın oxuduğu səhifələrin sayı ilə oxunmamış səhifələrin sayını toplayaram. Cavab 120 olmalıdır.

$$5 \cdot 6 + 2 \cdot 8 + 74 = 30 + 16 + 74 = 120$$

Pulsuz

Əziz məktəbli !

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir. O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

BURAXILIŞ MƏLUMATI

*Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
riyaziyyat fənni üzrə
dərslük
(1-ci hissə)*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər	Zaur İsayev Mənsur Məhərrəmov Günay Hüseynzadə İlahə Rüstəmovə Xədicə Qasimova

Layihə rəhbəri	Zaur İsayev

Redaktor	Ayhan Kürşat Erbaş
İxtisas redaktoru	İsmayıl Sadıqov
Dil redaktoru	Əsgər Quliyev
Bədii redaktor	Taleh Məlikov
Texniki redaktor	Zeynal İsayev
Dizayner	Taleh Məlikov
Rəssam	Elmir Məmmədov
Korrektor	Aqşin Məsimov

Məsləhətçi	Vüqar Musayev Sevinc Əsədova Xatirə Əliyeva

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (qrif nömrəsi: 2022-006)

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

ISBN 978-9952-8402-0-9

Hesab-nəşriyyat həcmi: 9,6. Fiziki çap vərəqi: 11.

Səhifə sayı: 88. Kəsimdən sonra: 220 × 275. Kağız formatı: 57 × 90 ¹/₈.

Şriftin adı və ölçüsü: Calibri, 16 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.

Sifariş _____. Tiraj: 150 675. Pulsuz. Bakı – 2022.

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 25.07.2022

Çap məhsulunu nəşr edən:

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (Bakı ş., A.Cəlilov küç., 86).

Çap məhsulunu istehsal edən:

“Radius” MMC (Bakı ş., Binəqədi şossesi, 53).